

ÖREBROPROJEKTET

Delstudier

30.

TONÅRSPOJKARS KUNSKAPER OCH ATTITYDER

RÖRANDE BROTT

En studie med latent profilanalys

Sten Söderberg

Juni 1976

Psykologiska institutionen
Stockholms universitet

JONASPOLKARS KUNSKAPER OCH ATTITYDER

FÖRÄNDE BEOTT

En studie med latent profilanalys

Sten Söderberg

Juni 1976

FÖRORD

Örebroprojektet är ett forskningsprojekt, som startades år 1964 för att arbeta med problem rörande anpassning och beteende. Anpassning betraktas som en fortlöpande process, som måste studeras genom att den deltagande gruppens utveckling följs under hela den period som är av betydelse för de problem som står i centrum.

Projektet har följaktligen fått en longitudinell utformning. Två årsklasser följs från det år då barnen var tio respektive tretton år gamla. Huvudgruppen, barn som är födda 1955, och pilotgruppen, barn födda 1952, har deltagit i undersökningarna i ca 10 år. De har nu lämnat ungdomsskolan.

Föreliggande rapport utgör en studie av tonårspojkars kunskaper om, och attityder till brott. Rapportens första del är ett försök att särskilja grupper av pojkar, vilka skiljer sig åt i dessa faktorer. Rapportens andra del belyser faktorer i pojkens bakgrund och uppväxtmiljö, vilka har samband med divergerande kunskaper och attityder rörande brott. Den tredje delen, slutligen, behandlar sambandet mellan kunskaper och attityder.

Problemen analyseras utifrån data från projektets huvudgrupp, vars pojkar i grundskolans åk 9 bl a besvarade en kriminalitetsenkät. Uppgifter från denna ligger till grund för föreliggande studie.

Rapporten har utarbetats av Sten Söderberg.

Stockholm i juni 1976

Anders Dunér
Projektledare

David Magnusson
Vetenskaplig ledare

I N N E H Å L L S F Ö R T E C K N I N G

SAMMANDRAG

I.	INLEDNING OCH TEORETISK BAKGRUND	1
I.1.	Intern och extern kontroll	1
I.2.	Kunskaper om och attityder till brott. Några aktuella forskningsresultat och praktiska tillämpningar	3
I.3.	Sambandet mellan kunskaper, attityder och faktiskt beteende	5
II.	SYFTE	6
III.	UNDERSÖKNINGSGRUPP OCH UPPLÄGGNING	7
III.1.	Örebroprojektet	7
III.2.	Kriminalitetsenkäten åk 9/71 - en sammanfattning	7
III.3.	En eventuell felkälla i enkäten	9
III.4.	Undersökningsgrupp	10
III.5.	Metodik	10
IV.	RESULTATREDOVISNING	11
IV.1.	Resultatet av LPA-analyserna	11
IV.1.1.	Tolkningen av "tjallning"	11
IV.1.2.	Kunskap om brotts svårighetsgrad	12
IV.1.3.	Kunskap om påföljd	14
IV.1.4.	Värdering	16
IV.1.5.	Beteendeintention	19
IV.1.6.	Sammanfattande kommentar av de alternativa tolkningarna	21
IV.2.	Hur skiljer sig grupperna åt? En redovisning av sambandet mellan de erhållna profilgrupperna och vissa andra variabler	22
IV.2.1.	Inledning	22
IV.2.2.	Presentation av de variabler som använts i jämförelserna	24
IV.2.3.	Presentation av förfarandet vid resultatredovisningen	30
IV.2.4.	Hur skiljer sig kunskapsgrupperna åt?	34
IV.2.5.	Hur skiljer sig påföljdsgrupperna åt?	40
IV.2.6.	Hur skiljer sig värderingsgrupperna åt?	46
IV.2.7.	Hur skiljer sig intentionsgrupperna åt?	55
IV.3.	Inbördes samband mellan de olika profilgrupperna	62
IV.3.1.	Sambandet mellan kunskapsgrupper och påföljdsgrupper	63
IV.3.2.	Sambandet mellan kunskapsgrupper och värderingsgrupper	64
IV.3.3.	Sambandet mellan kunskapsgrupper och intentionsgrupper	65
IV.3.4.	Sambandet mellan påföljdsgrupper och värderingsgrupper	66

IV.3.5.	Sambandet mellan påföljdsgrupper och intentionsgrupper	67
IV.3.6.	Sambandet mellan intentionsgrupper och värderingsgrupper	68
V.	AVSLUTNING	69
V.1.	Sammanfattning och slutsatser	69
V.2.	Några påpekanden rörande metodiken	73
V.2.1.	Latent profilanalys	73
V.2.2.	Jämförelser bakåt i tiden	74
	Referenser	75
	Bilagor	78
	SUMMARY	

TONÅRSPOJKARS KUNSKAPER OCH ATTITYDER RÖRANDE BROTT

- EN STUDIE MED LATENT PROFILANALYS^x

Söderberg, S. Tonårspojkers kunskaper och attityder rörande brott - En studie med latent profilanalys. Örebroprojektet, delstudie 30. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1976. - Föreliggande rapport utgör en studie av tonårspojkers kunskaper om och attityder till brott. Syftet var 1) att särskilja grupper av pojkar som skiljer sig åt i dessa faktorer, 2) att belysa faktorer i pojkens uppväxtmiljö, vilka har samband med divergerande kunskaper och attityder rörande brott, och 3) att undersöka sambandet mellan kunskap, attityd och faktiskt beteende. Ca 530 pojkar i 16-årsåldern besvarade i grundskolans åk 9 en kriminalitetsenkät. Vissa data från denna analyserades med hjälp av latent profilanalyser (LPA). Resultaten av dessa visade att det gick att särskilja 1) tre undergrupper med divergerande kunskaper om brotts svårighetsgrad, 2) fyra undergrupper med divergerande kunskaper om påföljder på brottsliga handlingar, 3) sex undergrupper med divergerande värderingar av brott, och 4) fyra undergrupper med divergerande intentioner att själva begå brott. I studiens andra del specialstuderades dessa grupper för varje variabelområde för sig med avseende på en mängd variabler, vilka avsåg att belysa sju större områden i pojkens bakgrund och uppväxtmiljö: 1) Yttre anpassning, 2) Skolförhållanden och inre anpassning, 3) Intelligens och skolprestation, 4) Socioekonomisk bakgrund, 5) Hemförhållanden, 6) Föräldrarelationer, och 7) Kamratrelationer. I många av dessa bakgrundsvariabler påvisades klara skillnader mellan grupperna. Speciellt noterades skillnader ifråga om yttre och inre anpassning samt föräldrarelationer. Pojkar med divergerande kunskaper om brotts svårighetsgrad och påföljder på brott skilde sig också åt i fråga om intelligens. Kontrollanalyser visade dock att många skillnader i andra bakgrundsvariabler kvarstod, då intelligens konstanthölls. Klara samband mellan intention och faktiskt brottsligt beteende kunde också observeras. I studiens

^x Undersökningen har bekostats av Statens Råd för Samhällsforskning genom anslag till projektet "Betydelsen av social och emotionell hembakgrund för anpassningsprocessen". Projektledare är Anders Dunér. Arbetet har utförts inom ramen för Örebroprojektet, för vilket Skolöverstyrelsen är anslagsgivare. Projektledare är David Magnusson. Författaren vill tacka Örebroprojektets medarbetare för alla de värdefulla synpunkter och råd som erhållits.

tredje del analyserades sambandet mellan de fyra variabler som tagits som mått på kunskaper och attityder rörande brott. Resultaten visade på klara sambandsmönster mellan kunskaper, värderingar och intentioner, speciellt för vissa grupper av pojkar. Studiens tre delar sammanfattas och tolkas inom ramen för Aronfreeds norminternaliseringsteori, enligt vilken man kan skilja mellan intern kontroll, där normer internaliserats och blivit förpliktande för det egna handlandet, och extern kontroll, där respekt för normer är ett resultat av rädsla för de direkta, yttre, konsekvenserna av handlingen. Studien visar att det går att särskilja grupper med varierande grad av intern/extern kontroll, och den pekar också på faktorer i individens bakgrund och uppväxtmiljö, vilka har samband med och kan tänkas delvis förklara dessa variationer.

Nyckelord: Tonårspojkar, brott, kunskaper, attityder, intentioner, latent profilanalys, norminternalisering, intern/extern kontroll

I. INLEDNING OCH TEORETISK BAKGRUND

I.1. Intern och extern kontroll

I studiet av kriminalitet är det inte endast själva den kriminella handlingen och dess följder som är viktig att studera. Normer och värderingar kan betraktas som väsentliga styrmekanismer, se Haglund (1973). Kunskaper om brott och hur dessa är formaliserade i lagar och attityder till brott, är betydelsefulla komponenter i utvecklandet av egna normer. Ett begrepp som har diskuterats mycket i detta sammanhang är internalisering av normer. Enligt Aronfreed (1968) är en internaliserad norm en norm som man lever efter (utan extern kontroll), i motsats till de normer som man accepterar av andra orsaker. Om en norm är internaliserad föreligger enligt Aronfreed intern kontroll. Denna sker oberoende av om handlingen följs av något yttre straff eller belöning. Extern kontroll, däremot resulterar i lydnad på de direkta yttre konsekvenserna av handlingen, rädsla för straff eller önskan om belöning.

Inom kriminallagstiftningen brukar man i allmänhet skilja mellan allmänprevention och individualprevention. Allmänprevention innebär att brottslingen straffas för att statuera exempel, d v s för att avskräcka andra från att begå brott. Huruvida bestraffningen verkligen har en allmänpreventiv effekt har debatterats länge (och debatteras fortfarande). Inom detta område finns mycket lite kunskap men många spekulationer och fördomar. Avskaffandet av dödsstraff i Sverige, även under krigstid, motiverades bl a med att den avskräckande effekten var liten. Å andra sidan hör man ofta i samhällsdebatten krav på skärpta straff, och lagstiftningsvägen har också sådana införts för narkotikabrott.

I samband med Sättra-symposiet, som samlats för att diskutera slutsatserna av 1956 års klientelundersökning, påpekade sociologen Leif Persson apropå allmänprevention: "De strömningar vi har inom kriminologin i dag går klart i riktning mot en allmänprevention och även mot ett strafftänkande. Där går konservativa och mycket radikala personer hand i hand. Bland kriminologer finns det i dag flera som är intresserade av allmänprevention. Det fanns det ej för några år sedan" (Rapport från Brottsförebyggande Rådet, 1975:2, s 69-70).

Allmänprevention framställs som en motsats till individualprevention. Härmed avses betydelsen av att straffen är individuellt avpassade och har till syfte att rehabilitera individen. Man tar hänsyn till individens bakgrund och orsakerna till att han begår brott, och påföljdsåtgärderna har till avsikt en återanpassning med hjälp av bl a sociala och kurativa medel.

Allmänpreventionen kan närmast anses höra samman med vad Aronfreed benämner extern kontroll. Individen avstår från att begå brott, genom att han känner till att brotten

av myndigheter och samhälle betraktas som svåra och att de bestraffas hårt. Kunskap om brott och brottspåföljd är således viktiga komponenter i utvecklandet av extern kontroll.

Individualpreventionen kan därmed anses ha att göra med intern kontroll i Aronfreeds terminologi. Individerna avstår från att begå brott p g a att hans egna (internaliserade) normer och värderingar inte tillåter det. Värderingen av brott och den egna intentionen att begå dem är således viktiga beståndsdelar i den interna kontrollen.

Av Aronfreeds resonemang kan man också sluta sig till vilka faktorer som bör vara väsentliga för utvecklingen av moraluppfattning och intern kontroll. Inom ramen för en social inlärningsmodell påpekar han betydelsen av samtal och resonemang mellan föräldrar och barn för att samvetsfunktionerna ska utvecklas. En förutsättning för att sådana samtal ska kunna komma till stånd - eller åtminstone för att de ska ha effekt - torde vara goda relationer mellan barnet och dess föräldrar, att atmosfären i hemmet präglas av öppenhet och ömsesidigt förtroende. Dunér (1976) har nyligen påvisat kraftiga samband mellan föräldrarelationer och brottslig belastning i tonåren.

En annan faktor som borde vara betydelsefull, om Aronfreeds resonemang om samtal är riktigt, är förmågan till kommunikation, d v s språket. Bernstein (1970) har ingående studerat språkets roll i socialisationen. Han pekar på två olika sätt att begagna språket. "Restricted language" används i stor utsträckning av arbetarklassen och betecknar ett språk som huvudsakligen används för att uttrycka konkreta ting, åsikter och känslolägen. Dess huvudsyfte är deskription. I medel- och överklassen används i större utsträckning ett "formal language", som är ett mer förfinat instrument. Det formella språket har en noggrant organiserad struktur, avpassad för att uttrycka mening och innebörd. Detta språk är inte enbart deskriptivt utan även analytiskt. Uppkomsten av denna differens i språkliga stilar anser Bernstein bero på att språket i de övre klasserna är en dominerande social aktivitet, och på så vis många stycken ett mål i sig, medan det i arbetarklassen mer tjänar som ett medel att uttrycka konkreta behov etc. Orsakerna kan alltså spåras i skilda arbetssituationer. Som Deese (1970) har påpekat, är det rimligt att anse "restricted" och "formal language" som graderingar på en skala snarare än som helt distinkta språkliga stilar. Vad som är intressant i detta sammanhang, är att existensen av ett "formal language" borde underlätta möjligheterna till samtal och resonemang, som enligt Aronfreed (1968) är viktigt för uppkomsten av intern kontroll. "Restricted language" verkar mera lämpat för kommunikation av konkreta förbud, information om bestraffning o s v alltså en betoning på extern kontroll. Om Bernsteins och Aronfreeds teorier stämmer, borde alltså en moralutveckling med internaliserade normer lättare komma till stånd i över- och medelklassen än i arbetarklassen.

Vi har sålunda spårat två faktorer, som kan tänkas influera utvecklandet av extern respektive intern kontroll, och därmed kunskaper om, och attityder till, brott:

- Föräldrarelationer
- Språket (som i sin tur påverkas av klasstillhörighet)

I.2. Kunskaper om och attityder till brott. Några aktuella forskningsresultat och praktiska tillämpningar

Vi har ovan försökt påvisa relationen mellan den moraliska utvecklingen, norminternaliseringen, extern och intern kontroll samt kunskaper om brott och brottspåföljd och attityder till brott. Vilken forskning bedrivs då inom området kunskaper om och attityder till brott?

Pionjärerna inom området är Sellin & Wolfgang (1964), som lät grupper av domare, poliser och studenter skatta allvarligheten hos 141 brott. Deras resultat, som visar på stor överensstämmelse mellan subgrupper i den relativa ordningen mellan brotten, låg till grund för konstruktionen av en skala, "the Sellin-Wolfgang seriousness scale". Denna innehåller femton beskrivningar av kriminella handlingar tillsammans med skattningspoäng för varje handling. Sellin & Wolfgangs skala har fått stor användning, åtminstone i nordamerikansk forskning (se t ex Normandeau, 1966; Akman, Normandeau & Turner, 1967; Riedel, 1973; Hsu, 1973), men deras undersökningar har också kritiserats, främst för bristande representativitet hos samplen (se t ex Rose, 1966).

Rossi, Waite, Bose & Berk (1974) tog fasta på detta och lät göra en undersökning i Sellin & Wolfgangs anda men med ett mer representativt urval. De lät 200 vuxna bedöma allvarligheten hos 140 brott, och fann då bl a att

- (a) Det rådde stor överensstämmelse mellan respondenterna gällande den relativa ordningen mellan brotten,
- (b) Ett litet antal brottskarakteristika kunde förklara variansen från brott till brott med avseende på den genomsnittliga bedömningen.
- (c) Huruvida en individs bedömning av brotten var i överensstämmelse med den generella normativa trenden eller ej, var starkt avhängigt hans eller hennes formella utbildning. Ju högre utbildning, desto större överensstämmelse.

Sherman & Dowdle (1974) fann, med hjälp av en sofistikerad statistisk metodik (multidimensionell skalning), att dimensionen "allvarlighet" (i bedömningen av ett brott) en-

dast hade ett måttligt samband med den juridiska bedömningen, sådan den tog sig uttryck i utmätta straff.

Vissa studier har gjorts som tyder på nationalitetskillnader i bedömningen av samma brottsliga handlingar. Lange (1970) fann skillnader mellan Polen och Östtyskland, medan Hsu (1973) fann skillnader mellan USA och Formosa. Hsu fann också vissa tecken på könsdifferenser, i det att kvinnor ansåg våldtäkt vara ett allvarligare brott än mord/dråp, detta var dock inte fallet med män.

Av speciellt intresse är att studera kunskaper och attityder hos ungdomar, eftersom dessa befinner sig i en normbildande process.

Haglund (1973) visar i en studie av kunskaper om och attityder till brott hos pojkar i grundskolans åk 9, att inlärd kunskap om normer hos samhällskonforma internaliserats. Han menar att dessa normer övertagits och blivit "egna" och förpliktande för det egna handlandet. Hos andra är de inlärd normerna endast en ytlig kunskap utan förpliktelser. Detta resultat är i linje med vårt tidigare resonemang om intern och extern kontroll.

En av dem som studerat detta område mest utförligt är Carlström (1971). Han studerade ungdomar i grundskolans år 7 med hjälp av två test: Ett "brotts- och påföljdstest" där attityderna till brott och brottspåföljder undersöktes och ett "termtest" där ungdomens kännedom om lagtermer testades. Resultatet visar att elevernas bedömning om en handling är brott eller ej och vilken svårighetsgrad det eventuella brottet har inte överensstämmer med den officiella bedömningen. Pojkarna hade "strängare" bedömningar än flickorna. Vidare konstaterades att eleverna (som alltså var ca 14 år gamla) hade ganska dålig kunskap om innebörden i lagtermer. Kunskapen var dock större hos barn med högre intelligens och högre socialgruppstillhörighet.

Carlström försökte också omsätta sina forskningsresultat i praktisk tillämpning. Han konstruerade ett studiepaket för mellanstadiet inom arbetsområdet lag och rätt. Han utprovade sedan detta i en experiment- och kontrollgruppsdesign och kunde då påvisa en reell ökning av kunskap och förståelse.

Några förändringar i attityder kunde dock inte konstateras. Carlström vill till en del förklara detta med att elever på mellanstadiet (där utprovningen skedde) har en ganska sträng syn på olika brottshandlingar.

Nyligen har en statlig utredning (SOU 1973:26) behandlat frågat om undervisningen i lag och rätt i grundskolan. Skolans roll som överförare av kunskaper och attitydpåverkare betonas. Utredningen framför bl a följande synpunkter:

En undervisning i klassrummet om lagar och regler som inte backas upp av social kontroll utanför klassrummet är från brottsförebyggande synpunkt tämligen värdelös. Rättsord-

ningen i vårt demokratiska samhälle måste genomsyra skolans hela verksamhet.

Utredningen anser att undervisningen i lag och rätt till väsentlig del bör ägnas sådana frågor som har omedelbar anknytning till elevernas egna erfarenheter och av eleverna upplevs som angelägna och meningsfulla. Vidare krävs en avgränsning av ämnet. En huvudfråga gäller vad som egentligen utgör brott och vilka det är som begår brott. Kriminalitetens (särskilt ungdomsbrottslighetens) bakgrundsfaktorer och inställningen till de avvikande ska här ges en framträdande plats. Den andra huvudfrågan gäller varför samhället måste förfoga över en kontrollapparat. Man bör här eftersträva en realistisk bild av samhällets åtgärder mot brott och avvikelser.

Utredningens förslag till praktiska åtgärder kan sammanfattas som följer:

- Konkretisera undervisningen i lag och rätt.
- Öka förståelse för behov av kontrollåtgärder.
- Främja relationen mellan eleverna och företrädare för rätts- och socialvård.
- Öka förståelsen för avvikare.
- Aldersanpassa undervisningen i lag och rätt (här har utredarna tagit Piagets m fl teorier om moralutvecklingen till utgångspunkt).

Vi ser att forskningen kring kunskaper om och attityder till brott är ett område som tillmätts stor vikt. Speciellt gäller detta ur ett pedagogiskt eller uppfostrarspektiv. Vi skall i nästa avsnitt något beröra sambandet mellan kunskaper, attityder och beteende.

I.3. Sambandet mellan kunskaper, attityder och faktiskt beteende

Det finns många studier som på ett allmänt plan har undersökt sambandet mellan moraliska värderingar och faktiskt handlande. Campbell (1964), Haan, Smith & Block (1968) och Nelson, Grinder & Biaggio (1969) har funnit klara samband. Andra forskare (Pittel & Mendelsohn, 1966) har dock inte kunnat påvisa dem.

Vissa studier har mer specifikt sysslat med attityder och beteende på brottslighetens område.

Hirschi (1969) försökte analysera hur normer (beliefs) och handlande interagerar vad gäller brottslighet. Han fann ett samband mellan hög brottslighet och dåliga föräldrarrelationer (jfr Dunér, 1975), skolmisslyckande, låg respekt för lärarens omdöme och låg respekt för polisen (negativa attityder till föräldrar, lärare och polis). Han fann dock också att 62 % av dem som begått något eller några brott inte tyckte att det var rätt.

Vissa teorier pekar på förekomsten av en "neutraliseringsmekanism", dvs en omvärdering av brottet sker efter det att brottet begåtts. Värderingen av brottet kommer då att svänga mot en mer accepterande inställning. En sådan attitydförändring förutsägs t ex av Festingers (1957) kognitiva dissonans-teori. Hindelang (1974) har visat att personer som rapporterar att de har begått en given olaglig handling, har en konsistent och substantiellt mindre negativ attityd till den handlingen än de som rapporterar att de ej har begått handlingen ifråga. Detta gäller både försökspersoner över och under 17 år. Utifrån Hindelangs undersökning är det dock svårt att veta, om den positivare inställningen fanns redan innan brottet begicks, och således underlättade själva brottet, eller om det är en "neutraliseringsmekanism" i Festingers mening, som har gjort sig gällande.

I den tidigare berörda statliga utredningen "Lag och rätt i grundskolan" (SOU 1973:26) sammanfattas ett antal studier av samband mellan kunskaper, värderingar och handlandet på följande sätt: Ett samband mellan värderingar och handlande finns ganska klart belagt. Däremot har man inte kunnat påvisa ett samband mellan kunskap och handlande.

II. SYFTE

Syftet med föreliggande rapport är att närmare studera ungdomars kunskaper om och attityder till brott, närmare bestämt i fyra dimensioner:

- Kunskap om brotts svårighetsgrad.
- Kunskap om påföljd.
- Egen värdering av brott.
- Egen intention att begå brott.

Detta sker inom ramen för Örebroprojektet, som närmare beskrivs i nästa avsnitt.

Studien är upplagd på följande sätt:

(a) I den första delen vill vi undersöka på vilka sätt ungdomar skiljer sig åt i sina kunskaper om brott och brottspåföljd, i sina värderingar och intentioner.

(b) Vi är vidare intresserade av att se vad som är karakteristiskt för pojkar som har olika kunskaper om och attityder till brott.

Studien är närmast av explorativ-deskriptiv art och vi ställer inga hypoteser. Vi är främst intresserade av att tränga djupare in i de data som redan insamlats inom Örebroprojektets ram. Det är dock vår förhoppning att resultaten kan användas i hypotesgenererande och hypotesprövande syfte i studiet av problem som

rör normbildning, moralutveckling, norminternalisering, undervisning i lag och rätt mm.

III. UNDERSÖKNINGSGRUPP OCH UPPLÄGGNING

III.1. Örebroprojektet

I denna undersökning använder vi oss av data från Örebroprojektet. Två hela årsklasser av skolbarn i Örebro har följts genom grundskolan, och (i förekommande fall) gymnasieskolan. Den första (födda 1952) kallas pilotgruppen och den andra (födda 1955) huvudgruppen. De variabler som studerats rör främst anpassning, beteende och prestation. Det första datainsamlingstillfället ägde rum 1965, då eleverna gick i åk 3 (huvudgruppen) respektive 6 (pilotgruppen) i grundskolan, och datainsamlingar har sedan skett kontinuerligt i olika årsklasser och åldrar. Detta ger unika möjligheter att studera individernas utveckling och anpassning. Projektets uppläggning och huvudresultat finns beskrivna av Magnusson, Dunér och Zetterblom (1975). De data som här ska utnyttjas härstammar från huvudgruppen.

III.2. Kriminalitetsenkäten åk 9/71 - en sammanfattning

Då ungdomarna i Örebroprojektets huvudgrupp gick i åk 9 (1971) fick pojkarna besvara en enkät om brottslighet. Dess utseende och resultat finns beskrivna av Dunér och Haglund (1974) och skall här endast kortfattat sammanfattas.

Enkäten bestod av två delar. Den första behandlade självdeklararerad brottslighet. Här ingår frågor rörande i vilken utsträckning man har begått brott, om man blev upptäckt, om det hänt nyligen m m. Dessa data har legat till grund för vissa inom Örebroprojektet centrala variabler, nämligen brottsbelastning och konformitetsgrupp.

En närmare beskrivning av dessa variabler återfinns i avsnitt IV.2.1. De beskrivs också i Olofsson (1971) som redovisar data från en liknande enkät vilken använts på Örebroprojektets pilotgrupp.

Kriminalitetsenkätens (9/71) andra del behandlar kunskaper om och attityder till brott.

Där beskrivs tio situationer som pojkarna kan tänkas hamna i. Åtta av de handlingar som beskrivs är brott i lagens mening, medan två (Tjalla och Maska) inte är det. De tio situationerna framgår av tabell 1. I tabellen presenteras situationerna i stigande svårighetsgrad (juridiskt sett), med de två icke-brotten först. (Det bör dock påpekas att den ordning, i vilken beteendena nämndes i enkäten, var slumpmässig.) I tabellen har handlingarna grupperats i fem grupper efter svårighetsgrad. Siffran 0 anger

Tabell 1. De tio situationer som pojkarna fick ta ställning till i kriminalitetsenkäten, åk 9/71, attityd- och kunskapsdelen. Sammanställning efter svårighetsgrad ur juridisk aspekt.

Situation och handling	Benämning	Svårighetsgrad
- En av Bosses kamrater talar i förtroende om för honom att han tagit en bil. Bosse berättar detta för sina föräldrar och dom ringer till polisen.	Tjalla på kamrat	0
- Lasse har ett jobb där han arbetar tillsammans med andra. Han smiter och låter dom andra göra jobbet.	Maska	0
- Stefan går in på en bar, äter en bakelse och dricker en kopp te. Han smiter sedan därifrån utan att betala.	Smita från betalning	1
- Thomas säljer en transistorradio som han vet är stulen.	Häleri	2
- Lennart blir tagen av polisen som misstänkt för ett brott. Han sparkas, slåss, river sönder polismannens kläder och gör våldsamt motstånd.	Motstånd mot polisman	2
- Anders slår en annan pojke med avsikt så att käken spräcks och den skadade hamnar på lasarett.	Våld	3
- Björn tar en transistorradio i ett varuhus, stoppar den i sin rymliga ficka, går ut utan att betala.	Snatteri	3
- Sven hotar en gammal tant med en stillet (kniv) för att se hur rädd hon blir.	Hot med kniv	3
- Fredrik går fram till en gammal dam, rycker ifrån henne väskan och springer iväg med den.	Väskryckning	3
- Magnus slår sönder ett skyltfönster och tar en transistorradio.	Inbrott	4

I instruktionen ingår att man skall tänka sig att pojken som nämnts i beskrivningen är omkring 16 år och att han inte tidigare har anmälts för barnavårdsnämnden.

att det ej är fråga om ett brott. Siffrorna 1-4 anger stigande svårighetsgrad. Grupperingen har gjorts efter lagbokens maximistraff för brottet ifråga. Efter beskrivningen av varje

situation fick pojkarna ta ställning till den på fyra olika sätt. De frågor som ställdes var följande:

a) Är den händelse som beskrivs brott eller inte enligt lagen, och om Du tror att det är ett brott, vilken svårighetsgrad har detta?

Svarsalternativen var fyra, numrerade 1 till 4. 1 stod för "Ej brott". Värdena 2, 3 och 4 angav att händelsen var ett brott, med svårighetsgraderna ringa, medel respektive hög.

Denna variabel kallas kunskap om brotts svårighetsgrad.

b) Vad tror du barnavårdsnämnden skulle göra med honom om han upptäcks?

Denna variabel ansågs mäta vilken kunskap pojkarna hade om det juridiska sanktionssystemet. Svarsalternativen var även här fyra: 1 stod för ungdomsvårdsskola, 2 övervakning, 3 varning och 4 inget straff.

Att just dessa svarsalternativ användes bottnade i en genomgång av barnavårdsnämndens register. Där utvaldes de påföljder som var relevanta för 16-åriga skolelever. (Dunér & Haglund, 1974).

Denna variabel kallas för kunskap om påföljd.

c) Vad tycker du själv om vad har gjort?

Denna variabel avsåg att mäta den egna inställningen till beteendet ifråga. Svarsalternativen var fem, där 1 stod för "väldigt allvarligt" och 5 för "ganska juste".

Denna variabel kallas för värdering.

d) Skulle du själv kunna göra på samma sätt?

Svarsalternativen på denna fråga, som ville fastställa den egna handlingsdispositionen, gick från 1 ("skulle absolut inte") till 5 ("skulle troligen").

Denna variabel kallas beteendeintention.

III.3. En eventuell felkälla i enketen

Låt oss dröja lite vid formuleringen av beskrivningen av "att tjalla på kamrat":

"En av Bosses kamrater talar i förtroende om för honom att han tagit en bil. Bosse berättar detta för sina föräldrar och dom ringer till polisen." Man kan inte utesluta, att en del pojkar har missuppfattat innebörden i denna beskrivning. De kan ha uppfattat den som syftande på bilstölden

snarare än på tjallningen. Vi har ingen som helst kontroll över hur denna eventuella felkälla kan ha inverkat på svaren. Vi bör dock komma ihåg att den handling vi kallat "tjalla" kan tolkas på två sätt:

- (1) som avsett, d v s som ett icke-brott
- (2) som bilstöld, d v s som ett grovt brott

Detta får givetvis konsekvenser för svaren på de fyra frågorna. Det får också konsekvenser för tolkningen av resultatet av den metod som använts (se avsnitt III.5.). Vi återkommer till detta problem i avsnitt IV.1.1.-IV.1.6.

III.4. Undersökningsgrupp

Enkäten besvarades av 544 pojkar, som gick i grundskolans åk 9 i Örebro vårterminen 1971. Det totala antalet pojkar i åk 9 var 592. Detta innebär ett bortfall på 8 %. Närmare kommentarer kring detta bortfall, som i detta sammanhang är att betraktas som lågt, återfinns i Dunér & Haglund (1974).

III.5. Metodik

Avsikten med denna studie är att närmare belysa hur pojkar skiljer sig åt i sina

- kunskaper om brotts svårighetsgrad
- kunskaper om påföljder
- värderingar av brottsliga handlingar
- intentioner till att själva begå brott

Vi var intresserade av att gå djupare än att endast redovisa enkla frekvensfördelningar för svar på de olika frågorna. Finns det undergrupper av pojkar som skiljer sig åt i sina svarsmönster och som inbördes har liknande kunskaper och attityder? För att få svar på den frågan användes en statistisk metod, latent profilanalys (förkortat LPA).

Den kan kortfattat beskrivas som följer: Med hjälp av LPA kan vi gruppera individer som uppvisar liknande svarsmönster på ett antal frågor. Utifrån (de manifesta) svaren på frågorna kan vi alltså med LPA skilja ut mer generella (latent) svarsmönster. Klassificeringsprocessen ger som resultat ett antal sk profilgrupper, inom vilka individerna sammellan är relativt lika i sina svar.

Den intresserade hänvisas till Mårdberg (1967, 1974). Där ges en teknisk beskrivning av proceduren.

LPA genomfördes på var och en av de fyra frågor som ingick i kriminalitetsenkätens attityd- och kunskapsdel, och som redovisats ovan.

Analysen krävde att de individer som ingick hade tagit ställning till samtliga de tio beskrivna situationerna (brot-

Tabell 2. Antal pojkar som deltagit i LPA-analyser, utförda på svaren på kriminalitetsenkätens (9/71) attityd- och kunskapsdel.

Fråga	Antal individer som tagit ställning till samtliga tio beteenden	% ej medtagna individer
Kunskap om brotts svårighetsgrad	530	2.6
Kunskap om påföljd	529	2.8
Värdering	530	2.6
Intention	525	3.5
Totalt antal besvarade enkäter	544	

ten). Detta medförde att ett litet antal individer fick uteslutas från analysen. Undersökningsgruppernas och bortfallets storlek för de fyra olika frågorna framgår av tabell 2.

Tabell 2 visar, att det antal individer, som fick uteslutas p g a att de saknade de kompletta data, som var nödvändiga för LPA-analyserna, var marginellt.

IV. RESULTATREDOVISNING

IV.1. Resultatet av LPA-analyserna

I det följande redovisas resultaten av LPA-analyserna. Redovisningen följer den ordning i vilken frågorna presenterades i enkäterna, d v s:

1. Kunskap om brotts svårighetsgrad
2. Kunskap om påföljd
3. Värdering
4. Beteendeintention

IV.1.1. Tolkningen av "tjallning"

Innan vi börjar redovisningen av de erhållna profilgrupperna, vill vi erinra om den tvetydiga formuleringen av beskrivningen av "att tjalla på kamrat" - se avsnitt III.3. Som där nämndes är det möjligt att en del pojkar uppfattar beskrivningen som syftande på bilstöld, d v s ett grovt brott, medan andra uppfattat den korrekt, d v s som syftande på tjallning.

Denna eventuella - och i så fall okontrollerade - felkälla får konsekvenser för tolkningen av de profilgrupper som framtagits med hjälp av LPA. Vi kommer att handskas med problemet på följande sätt:

För var och en av de erhållna profilgrupperna kommer vi att kommentera tolkningen med hänsyn tagen till den tvetydiga formuleringen av "tjalla". Beteendet "tjalla" ingår ju i varje profilgrupps speciella svarsmönster, och detta svarsmönster kan få en något annorlunda innebörd beroende på om "tjalla" uppfattas som det är avsett eller som ett grovt brott.

Efter genomgången av profilgrupperna kommer i avsnitt IV.1.6 att ges en sammanfattande kommentar till de alternativa tolkningarna.

IV.1.2. Kunskap om brotts svårighetsgrad

Latent profilanalys av svaren på frågan:

"Är den händelse som beskrivs brott eller inte enligt lagen och om Du tror att det är ett brott, vilken svårighetsgrad har detta?" gav upphov till en lösning med tre profilgrupper. Dessas utseende framgår av figur 1. Pojkarna i de tre profilgrupperna, som i det följande kommer att benämnas kunskapsgrupper (förkortat K-grupper), skiljer sig alltså åt med avseende på sina kunskaper om brotts svårighetsgrad:

Profilgrupp 1 (n=225):

Brotten lindrigare (KL)

Denna grupp anser att brotten i allmänhet är mindre grova, jämfört med KS. En viss "nedgång" i profilmönstret kan noteras vad gäller de "fysiska" brotten Motstånd, Våld och Hot. Dessa anses alltså något mindre svåra.

Alternativ tolkning: Se nedan.

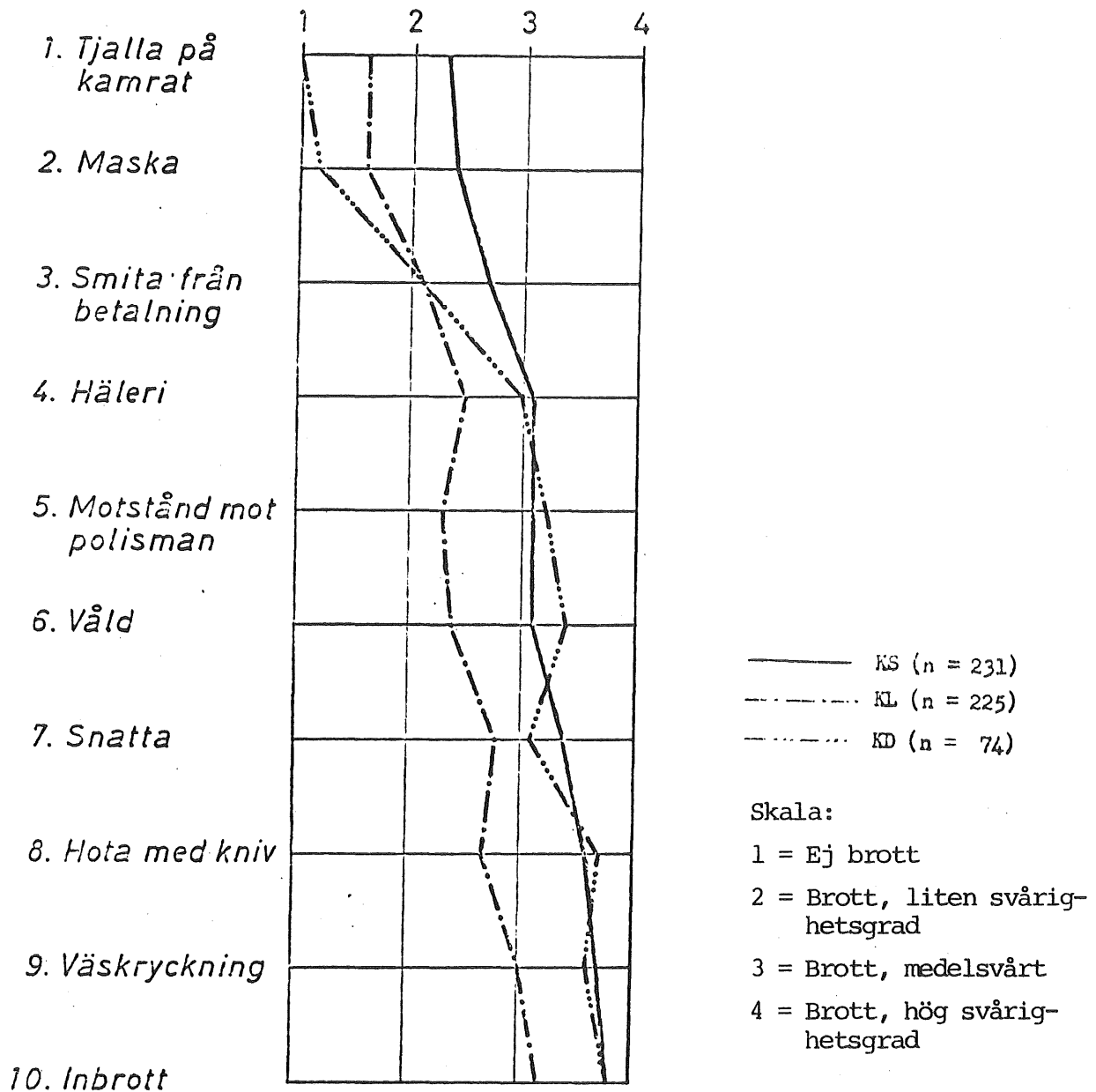
Profilgrupp 2 (n=231)

Brotten svårare (KS)

I jämförelse med KL anser denna grupp att brotten i allmänhet är svårare. Profilen är "jämnare" än KL:s. En "platå" vid brotten Häleri, Motstånd och Våld antyder att dessa brott anses vara lika grova.

En viss försiktighet är befogad vid jämförelsen mellan KL och KS. Profilerna är någorlunda lika men går på olika "nivå". Skillnaden kan vara en artefakt, uppkommen genom att individerna i de två grupperna har olika svarstendenser på ett instrument av den typ som använts. Men skillnaden kan också reflektera en reell differens i kunskapen om hur grova olika brott är.

Alternativ tolkning: Se nedan.

Figur 1. Profilgrupper baserade på pojkars kunskaper om brotts svårighetsgrad, åk 9/71.

Profilgrupp 3 (n=74):

Grupp som differentierar mellan brott och icke brott (KD)

Utmärks framförallt av att man (helt riktigt) anser att Tjalla och Maska inte är brott. Till det lindriga brottet Smita har man samma inställning som KL. Vad gäller de övriga, grövre, brotten ligger denna grupp ungefär på samma nivå som KS. De "fysiska" brotten Motstånd, Våld och Hot, anses dock vara särskilt grova, medan snatteri bedöms lindrigare. Kunskapen om hur grova "fysiska" brott är skiljer sig alltså rätt markant mellan KL och KD.

Alternativ tolkning: Se nedan.

Alternativ tolkning för samtliga grupper: För samtliga tre kunskapsgrupper gäller, att "tjalla" bedöms som mindre svårt än de brottsliga beteendena. Detta kan tolkas som att de pojkar som eventuellt har uppfattat formuleringen av "tjalla" som syftande på ett grövre brott (bilstöld) inte har påverkat utfallet och utseendet av profilgrupperna.

IV.1.3. Kunskap om påföljd

Latent profilanalys av svaren på frågan: "Vad tror du barnavårdsnämnden skulle göra med honom om han upptäcks?" gav upphov till en lösning med fyra profilgrupper. Dessas utseende framgår av figur 2. Pojkarna i de fyra profilgrupperna, som i det följande kommer att benämnas påföljdsgrupper (förkortat P-grupper), skiljer sig alltså åt med avseende på sina kunskaper om de påföljder handlingarna kan leda till:

Profilgrupp 1 (n=49): Svårare påföljd (PS)

Denna grupp anser överlag att brotten leder till strängare påföljd än vad de andra grupperna gör. Att tjalla på kamrat bedöms leda till betydligt strängare straff än att maska från arbetet. Påföljden för att tjalla bedöms (genomsnittligt) vara lika sträng som för häleri, snatteri eller hot med kniv. Anmärkningsvärt är att de två icke-brottsliga beteendena i allmänhet anses medföra övervakning eller varning.

Alternativ tolkning: PS-gruppens åsikt att "tjalla" ger så pass stränga påföljder som övervakning och varning, skulle kunna tyda på att denna grupp till viss del består av pojkar som har uppfattat beskrivningen som "bilstöld"; alltså ett grovt brott som medför sträng påföljd.

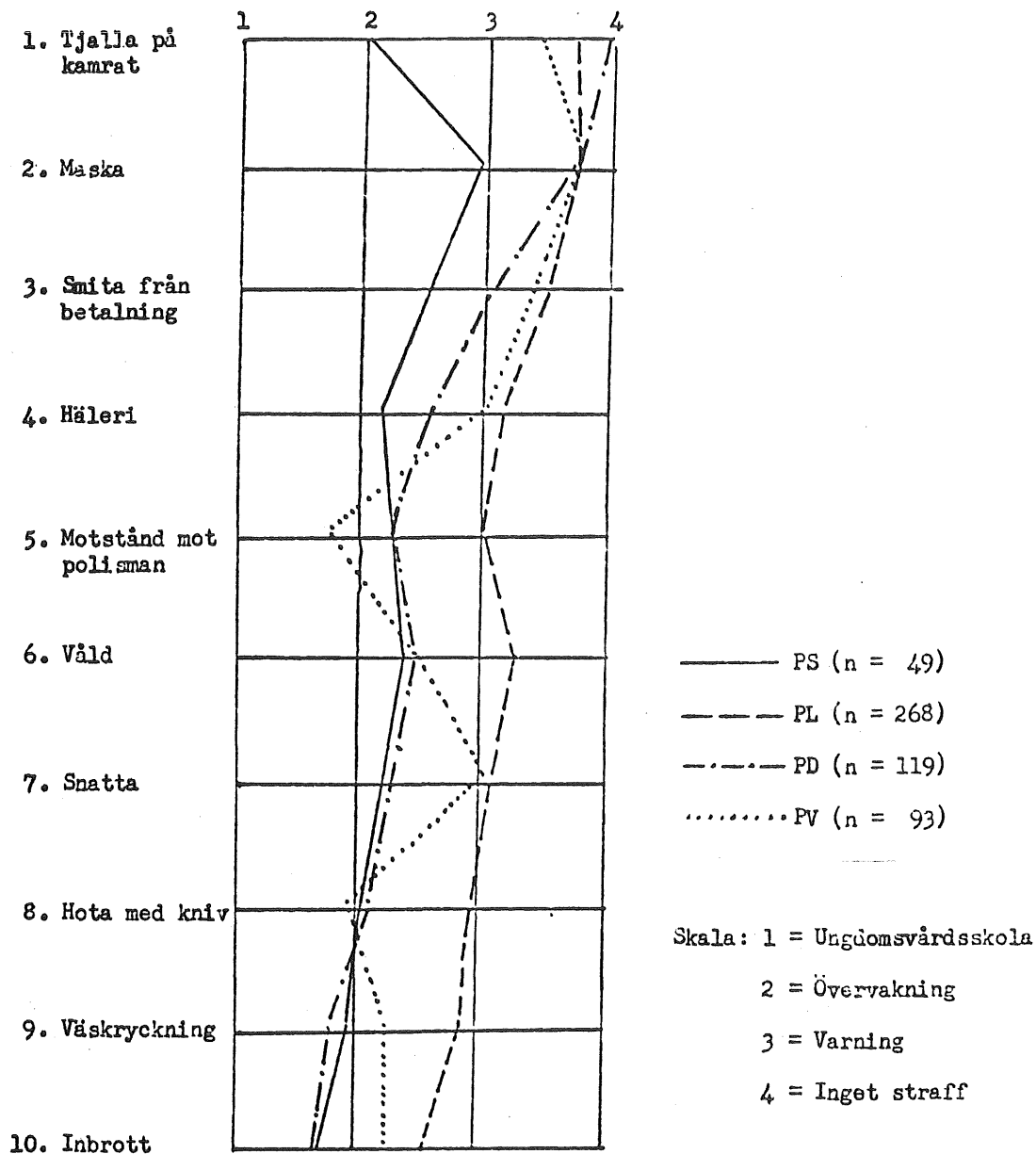
Profilgrupp 2 (n=268) Lindrigare påföljd (PL)

Pojkarna i denna grupp anser i allmänhet att brotten leder till mindre stränga påföljder än vad de övriga grupperna gör. Motstånd mot polisman anses leda till något svårare påföljd än våld mot annan, men skillnaderna är små. Straffen anses dock, i enlighet med lagens bokstav, bli strängare ju grövre brottet är. Vi kan konstatera, att det är betydligt vanligare att anse att brott i allmänhet får mindre stränga påföljder än att anse att de får svåra påföljder (Åtminstone med avseende på de brott som beskrivits i denna enkät).

Alternativ tolkning: "Tjalla" bedöms ge mindre sträng påföljd än övriga beteenden, varför det inte är troligt, att dessa pojkar uppfattat beskrivningen som ett grovt brott.

Profilgrupp 3 (n=119) Differentierande grupp (PD)

Pojkarna i denna grupp gör stor skillnad mellan brotten med avseende på hur svår påföljden blir. Att tjalla eller maska anses inte leda till något straff. De grövre brotten anses medföra stränga straff. För motstånd och grövre brott

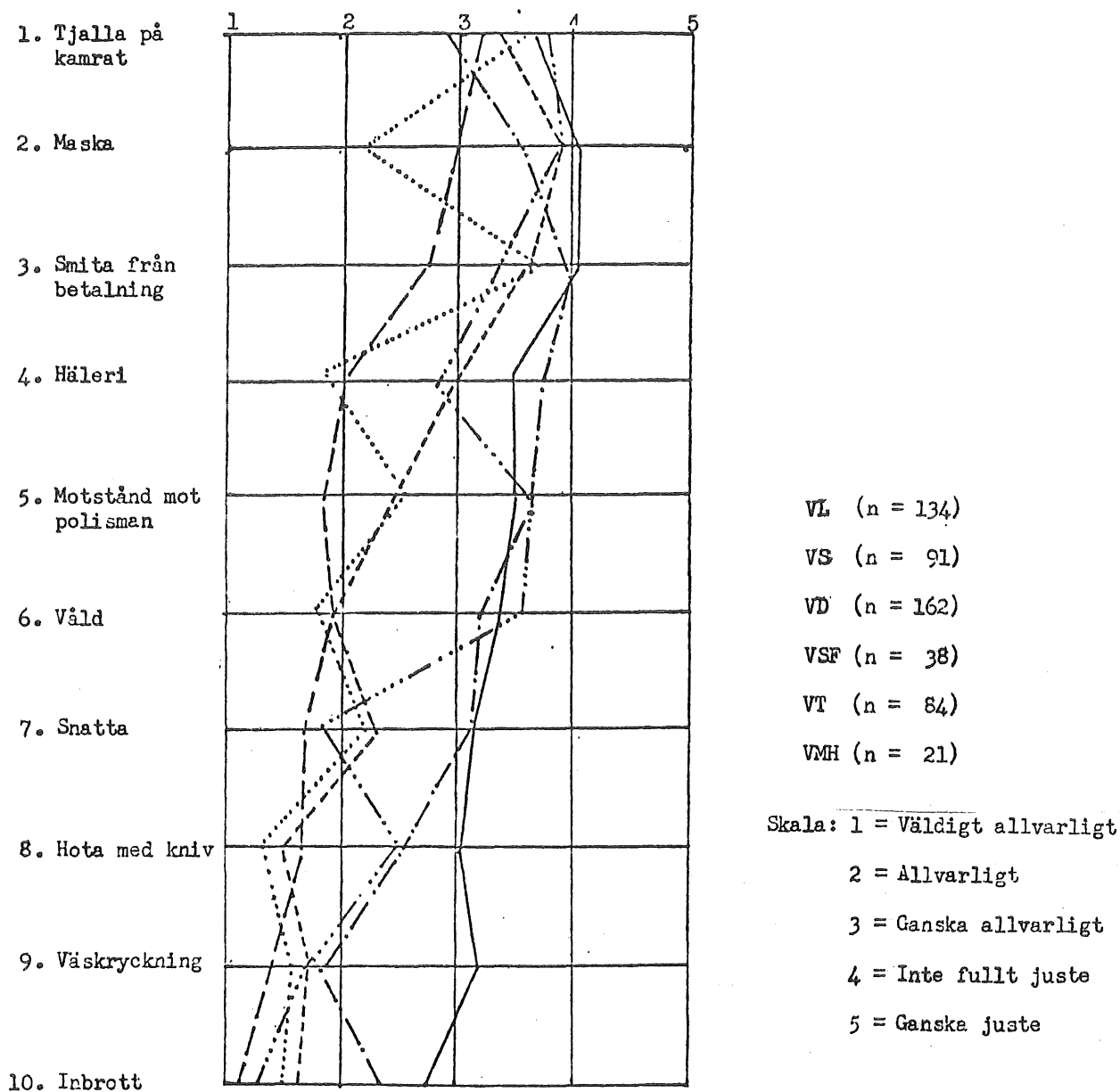
Figur 2. Profilgrupper baserade på kunskaper om påföljder på brott, åk 9/71.

ligger individerna i denna grupp på samma nivå som PS.

Alternativ tolkning: Se den alternativa tolkningen för PL-gruppen.

Profilgrupp 4 (n=93) Grupp som anser att våldsbrott ger svårare påföljd (PV)

Även denna grupp differentierar mellan brotten med avseende på påföljdens styrka, men på ett lite annorlunda sätt. Motstånd mot polisman och Hot med kniv är de brott som anses ge den svåraste påföljden. Våld mot annan anses ge strängare efterföljd än att snatta, trots att de juridiskt sett är lika grova brott. Det juridiskt sett grävsta brottet, inbrott, anses inte ge lika svår påföljd som motstånd och hot. Bedöm-

Figur 3. Profilgrupper baserade på värderingar av brottsliga handlingar, åk 9/71.

ningen av häleri och mindre grova brott, samt snatteri, ligger ungefär på PL:s nivå.

Alternativ tolkning: Visserligen anses "tjalla" ge något svårare påföljd än maskning, men anses på det hela taget ge lindrig (om någon) påföljd. Därför gäller troligen för PV-gruppen samma som för PL och PD.

IV.1.4. Värdering

Latent profilanalys av svaren på frågan: "Vad tycker du själv om vad ... har gjort?" gav upphov till en lösning med sex profilgrupper. Dessas utseende framgår av figur 3. Poj-

karna i de sex profilgrupperna, som i det följande kommer att benämnas värderingsgrupper (förkortat V-grupper), skiljer sig alltså åt med avseende på sina värderingar av handlingarna:

Profilgrupp 1 (n=134): Mindre stränga värderingar (VL)

VL-gruppen anser överlag att brotten är "mindre ojusta" än de andra grupperna. Grövre brott bedöms som allvarligare. Pojkarna i gruppen anser att det är allvarligare att tjalla än att maska eller smita från betalning (genomsnittliga värden). Speciellt i inställningen till väskryckning skiljer sig dessa pojkar från de andra grupperna, som samtliga anser att detta är ett allvarligt brott.

Alternativ tolkning: Att "tjalla" bedöms som något allvarligare än maskning och smitning, skulle möjligen kunna tyda på att vissa pojkar i gruppen har uppfattat det som ett grövre brott. Eftersom tjallning dock bedöms som mindre allvarligt än de andra brotten, är det knappast troligt att så är fallet.

Profilgrupp 2 (n=91) Strängare värderingar (VS)

Pojkarna i VS-gruppen har överlag en strängare syn på brotten. Även här följer värderingarna rätt väl lagens bokstav, d v s svårare brott är allvarligare. De differentierar dock kraftigt mellan icke-brotten tjalla och maska samt det lindrigaste brottet, att smita från betalning, och de övriga, grövre brotten. Till de nämnda tre beteendena är inställningen mindre sträng.

Alternativ tolkning: Då "tjalla" bedöms som mindre allvarligt relativt andra beteenden är det mindre troligt att pojkarna i VS uppfattat det som ett grovt brott.

Profilgrupp 3 (n=162) Grupp med differentierade värderingar (VD)

Denna, den största, gruppen, följer också i stort sett lagens bedömningar i sina värderingar. De differentierar dock mer mellan beteendena än VL och VS gör. Liksom i VL anses det vara allvarligare att tjalla på kamrat än att maska eller smita från betalning. Att snatta anses också något mindre allvarligt än våldsbrotten Våld och Hot.

Alternativ tolkning: Se den alternativa tolkningen för VL-gruppen.

Profilgrupp 4 (n=38) Grupp med strängare syn på förmögenhetsbrott (VSF)

Pojkarna i denna grupp differentierar kraftigt mellan brotten i sina värderingar, dock på ett sätt som inte överensstämmer med lagens bokstav. Icke-brotten tjalla och maska bedöms som mindre allvarliga än flera brottsliga beteenden. Det som särskiljer denna grupp är dock att den verkar värdera förmögenhetsbrott som allvarligare än våldsbrott. Häleri bedöms som allvarligare än motstånd mot

polis och våld mot annan, likaså bedöms snatteri vara betydligt allvarligare än motstånd och våld och dessutom allvarligare än hot med kniv. Förmögenhetsbrotten väskryckning och hot anses också mycket allvarliga (vilket dock inte är unikt för dessa pojkar). Det som får dessa pojkar att differentiera mellan brott i sina värderingar av dem, synes alltså framförallt vara om brottet är ett förmögenhets- eller våldsbrott.

Alternativ tolkning: Visserligen bedöms "tjalla" lika allvarligt som motstånd och våld, men det karakteristiska för gruppen är dess "milda" syn på våldsbrott (relativt egendomsbrott). Tolkningen blir snarast att motstånd och våld bedöms lika mildt som tjallning, och samma alternativa tolkning som för VS kan anses gälla: Det är mindre troligt att VSF-pojarna uppfattat "tjalla" som ett grovt brott.

Profilgrupp 5: (n=84)

Grupp med sträng syn på tjallning
samt mild syn på lindrigare brott
(VT)

Denna grupp pojkar anser att brotten smita från betalning, häleri, motstånd, våld och snatteri är mindre ojusta än de andra brotten. Till dessa brott har de ungefär samma inställning - eller mildare - än VL. Vidare är det karakteristiskt för dessa pojkar att de har en förhållandevis sträng syn på att tjalla på kamrat. Att göra det bedöms vara ungefär lika allvarligt som att begå de grova brotten hot eller inbrott. Endast väskryckning anses vara betydligt allvarligare.

Alternativ tolkning:

Dessa pojkar förhållandevis stränga syn på tjallning gör det plausibelt att anta att en del av dem uppfattat beskrivningen som syftande på ett grovt brott. Om detta är riktigt blir den allmänna tolkningen av profilen den, att VT-gruppens mönster tyder på en mild syn på lindriga brott men en sträng syn på de grövsta brotten.

Profilgrupp 6: (n=21)

Grupp med sträng syn på maskning och häleri (VMH)

Denna lilla grupp pojkar har en relativt sträng inställning till grövre brott, där den följer differensgruppens profil tämligen väl. Den karakteriseras dock av kraftigt differentierade värderingar av icke-brotten tjalla och maska samt de två lindrigaste brotten smita och häleri. Maskning och häleri anses vara förhållandevis mycket allvarligt. Synen på dessa verkar vara oproportionerligt sträng. Att tjalla och att smita från betalning anses vara betydligt mindre allvarligt. Hur dessa skillnader skall tolkas är oklart. Möjligen kan speciella erfarenheter av omgivningens sanktioner ligga bakom.

Alternativ tolkning:

Se den alternativa tolkningen för VS-gruppen.

IV.1.5. Beteendeintention

Latent profilanalys av svaren på frågan:

"Skulle du själv kunna göra på samma sätt?" gav upphov till en lösning med fyra profilgrupper. Dessas utseende framgår av figur 4. Pojkarna i de fyra profilgrupperna, som i det följande kommer att benämnas intensionsgrupper (I-grupper), skiljer sig alltså åt med avseende på sina beteendeintentioner:

Profilgrupp 1 (n=46):

Högre intentioner (IH)

Denna grupp har genomgående ganska höga värden i intention att begå brott. Pojkarna i gruppen har förhållandevis låg intention att tjalla på kamrater och högst intention i de lindriga brotten Smita och Häleri. Intentionen sjunker sedan för brotten Motstånd, Våld och Snatta, vilka ligger på samma nivå, för att sedan ytterligare sjunka för Hot, Väskryckning och Inbrott, vilka också ligger på ungefär samma inbördes nivå.

Alternativ tolkning:

IH-pojkarnas intention att tjalla är genomsnittligt lägre än för något annat beteende. Det är därför möjligt att en del av dem uppfattat innebörden i "tjalla" som syftande på ett grovt brott (bilstöld).

Profilgrupp 2 (n=64)

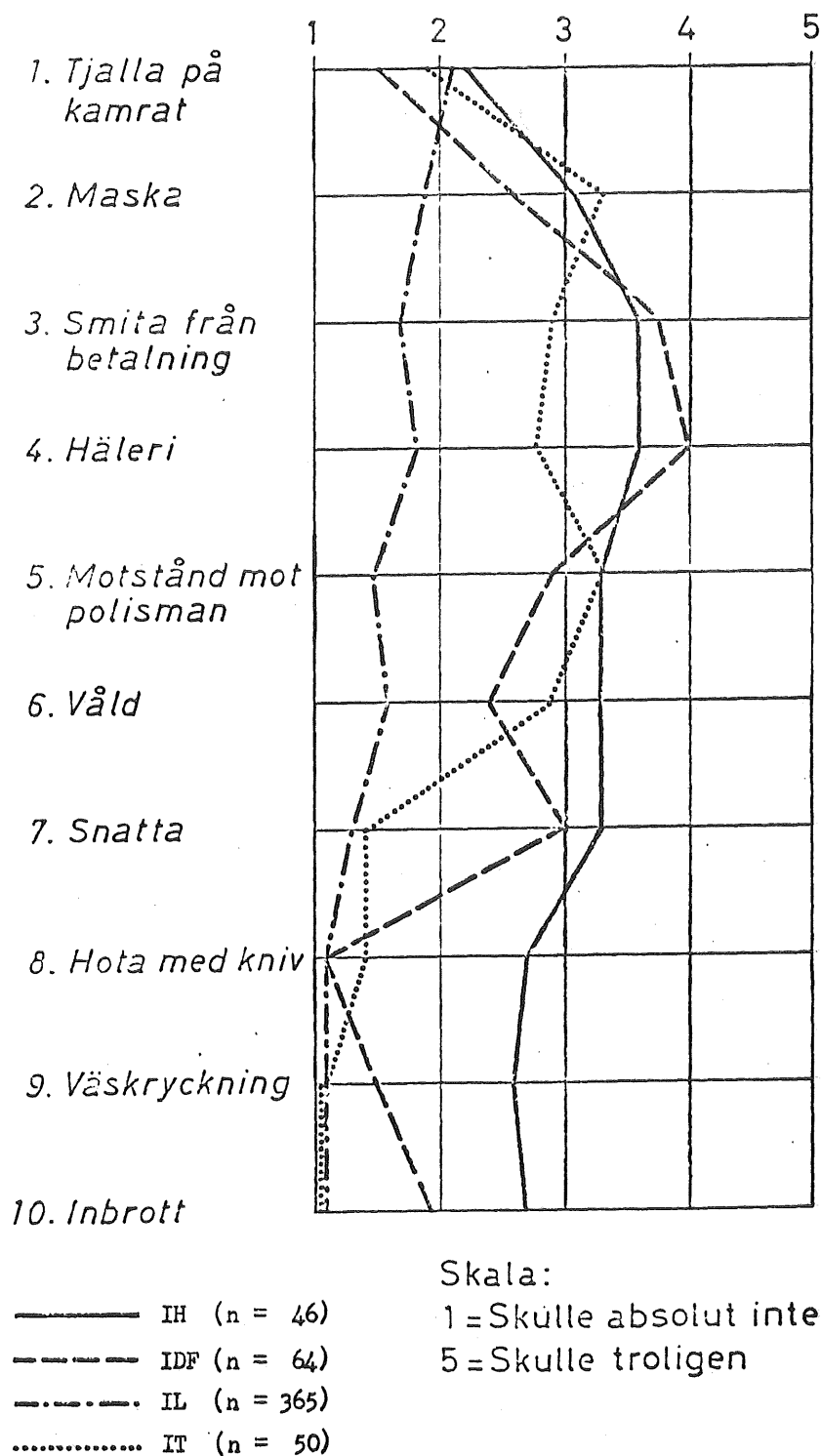
Differentierande grupp med högre intentioner i förmögenhetsbrott (IDF)

Denna grupp har låga intentioner att tjalla och maska, men har högre intentioner än IH i de lindriga brotten Smita och Häleri. Intentionerna är betydligt lägre i de "fysiska" brotten Motstånd, Våld och Hot. Det sistnämnda brottet kan man absolut inte tänka sig att begå. I Snatta har man däremot nästan lika höga intentioner som IH och intentionerna för Väskryckning och Inbrott är betydligt högre än för Hot.

Mönstret karakteriseras alltså av stora ojämnheter i profilen, vilka kan tolkas som en motvilja mot att begå "fysiska" brott, i vilka föremålen för brotten är människor snarare än föremål, och en större beredskap att begå "opersonliga" brott (förmögenhetsbrott), som kännetecknas av motsatsen. Då mönstret även inkluderar en mycket låg intention att tjalla, kan man kanske generellt tala om en förhållandevis positiv inställning till att begå brott, men denna inställning färgas kraftigt av en rädsla för obehagliga upplevelser (där risken för konfrontation med "offret" är större).

Alternativ tolkning:

Intentionen till tjallning är som sagt mycket låg. En del IDF-pojkar kan ha uppfattat det som ett grovt brott - till vilket intentionen alltså är mycket låg.

Figur 4. Profilgrupper baserade på pojkarnas beteendeintentioner till brott, åk 9/71.

Profilgrupp 3 (n=365)

Lägre intentioner (IL)

En stor grupp som genomgående ligger lågt i sina intentioner att begå brott. Intentionerna blir i allmänhet lägre ju grövre brottet blir, men skillnaderna är relativt små. Gruppen skiljer sig från de andra tre profilgrupperna genom att den har högst intention i beteendet Tjalla på kamrater, i vilket samtliga övriga grupper ligger relativt lågt. Detta kan tolkas på många sätt, t ex att intentionerna mer överensstämmer med vuxensamhällets normer och/eller att man på grund av den allmänt låga beredskapen att begå brott löper liten risk för att bli utsatt för negativa konsekvenser av att någon tjallar på en - och att man därför har mindre betänkligheter mot att göra det själv.

Alternativ tolkning:

IL-pojkarna har som nämnts relativt de andra brotten högst intention i "tjalla", varför det är mindre troligt, att de uppfattat beskrivningen som syftande på ett grovt brott.

Profilgrupp 4 (n=50):

"Trotsig grupp" (IT)

Denna grupp har låga intentioner i Tjalla och Snatta samt grövre brott. Intentionerna är högst i Maska och Motstånd, där man ligger på IH-nivå. För de lindriga brotten Smita och Häleri, samt det grövre Våld, är intentionerna medelhöga. Mönstret kan möjligen tolkas som en "trotsreaktion" vilket tar sig uttryck i en hög beredskap att göra "motstånd" mot arbete och annat (fysiskt) tvång. Profilen blir dock något svårtolkad p g a att intentionen att snatta är mycket låg. Man kan dock spekulera i att värnandet av den (egna) personliga integriteten är centralt för denna grupp.

Alternativ tolkning:

IT-pojkarna har liksom IH och IDF en låg intention att tjalla, varför samma alternativa tolkning kan appliceras på denna grupp.

IV.1.6. Sammanfattande kommentar av de alternativa tolkningarna

För var och en av variablerna

- kunskap om brotts svårighetsgrad
- kunskap om påföljd
- värdering
- beteendeintention

har varje profilgrupp inspekterats med avseende på inställningen till "tjalling". Om inställningen (i de olika avseendena) till detta beteende på något anmärkningsvärt sätt har skilt sig från inställningen till de övriga beteendena,

har detta tolkats som att pojkarna i just den gruppen till viss del kan ha uppfattat beskrivningen som syftande på det grova brottet "bilstöld". Om den alternativa tolkningen är riktig, och i så fall hur stor del av pojkarna som omfattas av dem - ja, detta kan vi inte uttala oss om. I följande profilgrupper är det möjligt att "tjalla" av en del pojkar uppfattats som ett grovt brott:

PS - den grupp pojkar som överlag anser att brott ger svårare påföljd.

VT - den grupp av pojkar som har en mild syn på lindriga brott men en sträng värdering av de grövsta brotten (och tjalla).

IH - som har höga intentioner att begå brott.

IDF - som har högre intentioner i förmögenhetsbrott än i "personbrott".

IT - vars beteendeintentioner har tolkats som tydande på trotsreaktioner.

I kommande avsnitt (IV.2.1. - IV.2.7.) kommer de erhållna profilgrupperna att jämföras med varandra med avseende på en mängd bakgrundsdata (se också syftet, avsnitt II). I den delen av resultaten kommer vi inte att kommentera profilgrupperna utifrån den alternativa tolkningen av "tjallning" utan endast jämföra profilgrupperna "som de erhållits". Vi ber därför läsaren att vara observant på detta problem även vid läsningen av dessa avsnitt av rapporten.

IV.2. Hur skiljer sig grupperna åt? En redovisning av sambandet mellan de erhållna profilgrupperna och vissa andra variabler

IV.2.1. Inledning

Resultatet av vår analys av kriminalitetsenkäten i åk 9 blev alltså: Vi har funnit grupper av pojkar som skiljer sig åt med avseende på:

- a. sina kunskaper om brotts svårighetsgrad
- b. sina kunskaper om påföljder för olika brott
- c. sina värderingar av brottsliga handlingar
- d. sina intentioner att begå brott

Vad är det då som gör att pojkarna skiljer sig åt i dessa avseenden? Det är ingen fråga som går att besvara lätt eller entydigt. Vi har försökt belysa den genom att jämföra de olika profilgrupperna, var för sig, i en rad olika variabler. Dessa variabler är valda så att de ska kunna ge en överblick över följande sju huvudområden.

- I. Yttre anpassning
- II. Skolförhållanden och inre anpassning
- III. Intelligens och skolprestation
- IV. Socio-ekonomisk bakgrund
- V. Hemförhållanden
- VI. Föräldrarelationer
- VII. Kamratrelationer

Definitioner:

I. Med den yttre anpassningen avser vi i vilken utsträckning individens beteende är störande för omgivningen. Därför har vi hit fört variabler som berör aggressivitet, motorisk oro, utagerande beteende, föräldrarnas bekymmer för pojken i fråga om hemkomsttid och lydnad, samt variabler som berör kriminalitet och normer.

II. Med den inre anpassningen avser vi individens upplevelse av sin egen situation. De variabler som förts hit berör huvudsakligen skolförhållanden i form av skoltrivsel, skolleda, upplevelse av skolarbetet. Även psykosomatiska symtom och tillbakadragenhet har tagits med.

III. Som mått på intelligens och skolprestation har använts intelligensstest respektive standardprovsresultat.

IV. Med socio-ekonomisk bakgrund avser vi här enbart föräldrarnas utbildning och familjens inkomst.

V. Med hemförhållanden menar vi "materiella" faktorer i hemmet. Hur mycket arbetar modern, hur många gånger har familjen flyttat, bostadens storlek.

VI. Föräldrarelationer. Här avses variabler som berör det emotionella klimatet i hemmet och förhållandet mellan pojken och hans föräldrar. Relationerna till modern respektive fadern, tilliten till vuxna, samvarofrekvensen, föräldrarnas betydelse för konformitet mm har medtagits.

VII. Under rubriken Kamratrelationer har medtagits variabler som belyser hur populär pojken är bland sina kamrater och hur han själv upplever relationer till och den egna populariteten bland kamraterna.

Variabler i de sju beskrivna huvudområdena har sammanställts i syfte att undersöka om profilgrupperna skiljer sig åt inom några centrala områden. Därför ingår i huvudområdena variabler från olika årskurser, angivna av olika datagivare och mätta med hjälp av olika mätmetoder.

I avsnitt IV.2.2. nedan ges en detaljerad redovisning för de använda variablerna samt de ovan nämnda aspekterna på dessa. I samma avsnitt presenteras en tabell, tabell 4, med en schematisk översikt över variablerna. Detta avsnitt är skrivet så att det kan överhoppas av den läsare som är förtrogen med Örebroprojektet och dess variabler. Denne kan i så fall gå direkt till IV.2.3, där själva resultatredovisningen börjar.

IV.2.2. Presentation av de variabler som använts i jämförelserna

Variablerna presenteras ordnade efter de huvudområden som redogjordes för i avsnitt IV.2.1.

Yttre anpassning. Den yttre anpassningen har vi tidigare definierat som: I vilken utsträckning är individens beteende störande för omgivningen?

Följande variabler har använts för att jämföra profilgrupperna med avseende på yttre anpassning:

Aggressivitet, åk 3. Då Örebroprojektets individer gick i åk 3 i grundskolan (år 1965) fick deras klasslärare skatta dem i en rad olika variabler. Skattningarna genomfördes på en 7-gradig skala, där siffran 7 angav den högsta utpräglingsgraden av variabeln i fråga. Värdena z-transformerades sedan för att undvika effekter av att olika lärare kanske utnyttjade olika delar av skalan. En av de skattade variablerna var aggressivitet. För närmare information, se Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Aggressivitet, åk 6. Även i åk 6/68 genomfördes lärarskattningar av ungefär samma variabler som använts i åk 3. Aggressivitet har medtagits här. Se Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Motorisk oro, åk 3. Lärarna fick även skatta eleverna med avseende på motorisk oro. Se Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Utagerande beteende, åk 9. Då eleverna gick i åk 9 (1971) fick de besvara en elevenkät. I denna ingick ett stort antal frågor rörande bl a inre och yttre anpassning, föräldrarelationer mm. Svaren på frågorna faktoranalyserades och nio faktorer framkom. En av dessa var Utagerande beteende, som är ett mått på hur utagerande eleven är, hur mogen/osäker han/hon känner sig jämfört med sina kamrater mm. Se Marnell (1971) för en närmare beskrivning.

Bekymmer för hemkomsttid, åk 3. När eleverna gick i åk 3 fick deras föräldrar besvara en enkät rörande förhållandena i hemmet och deras upplevelse av sitt barn. En fråga som ställdes i föräldraenkäten rörde hur mycket bekymmer man hade för eleven vad gällde tid då han/hon skulle komma in på kvällarna. Denna fråga har medtagits här. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967(a)).

Bekymmer för hemkomsttid, åk 6. Samma fråga från en motsvarande föräldraenkät som gavs då eleven gick i åk 6. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967(a)).

Bekymmer med lydnad, åk 3. Föräldraenkäten innehöll också en fråga hur mycket bekymmer man hade med att få eleven att lyda. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Bekymmer med lydnad, åk 6. Motsvarande fråga från föräldraenkäten i åk 6 medtogs. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Brottsbelastning, åk 9. Kriminalitetsenkäten åk 9/71 bestod som tidigare nämnts (avsnitt III.2) av två delar: En del som behandlade självdeklarerad brottslighet, och en attityd- och kunskapsdel. Data rörande självdeklarerad brottslighet har legat till grund för variabeln brottsbelastning. Pojkarna bads svara på frågor rörande 14 olika brott. De frågor som ställdes var bl a om pojken begått brottet, om det hänt nyligen, om han blivit upptäckt, om han åkt fast för polisen mm. Brottsbelastning definieras helt enkelt som det antal brott man begått enligt enkäten. Ju fler brott, desto större brottsbelastning. Se vidare Dunér & Haglund (1974).

Konformitetsgruppstillhörighet, åk 9. Data rörande självdeklarerad brottslighet från kriminalitetsenkäten åk 9 har även legat till grund för denna variabel. Den bygger på den s k sekvensmodellen, som används inom Örebroprojektets kriminologiska studier. (Se Dunér & Haglund, 1974). Modellen är hämtad från Becker (1963), som betonar att den viktiga faktorn i den kriminella utvecklingen inte är själva den brottsliga handlingen, utan omgivningens reaktioner på denna. Utifrån denna modell - och med hjälp av insamlade data - har pojkarna delats in i sju grupper. Se tabell 3.

Tabell 3. Konformitetsgruppstillhörighet enligt sekvensmodellen. Kriminalitetsenkäten, åk 9/71.

	Har ej begått brott	Har begått brott men har ej upptäckts	Har begått brott och upptäckts	Har begått brott, upptäckts, och blivit föremål för BVN-utredning
Konforma	Konformitetsgrupp I	Konformitetsgrupp 2	Konformitetsgrupp 3	Konformitetsgrupp 6
Fortfarande brottsligt aktiva		Konformitetsgrupp 3	Konformitetsgrupp 5	Konformitetsgrupp 7

En närmare beskrivning av hur grupperna är definierade återfinns i t ex Olofsson (1971) och Dunér & Haglund (1974). Här räcker det med att påpeka, att ju högre konformitetsgruppstillhörigheten är, desto allvarligare bedöms situationen vara i en eventuell kriminell utveckling.

Normgruppstillhörighet. Då Örebroprojektets elever gick i åk 8 (1970), fick de besvara en s k normenkät. I denna fick de bl a ta ställning till normbrott. Åtta beteen-

den beskrevs, vilka alla utgjorde mer eller mindre allvarliga brott mot föräldrarnas/samhällets normer. Eleverna fick bl a svara på om de kunde tänka sig att begå normbrottet själva (beteendeintention). På dessa data utfördes latent profilanalys, LPA. Resultatet av analysen blev fem stycken profilgrupper:

En grupp med låga intentioner (L), en med låg- och medelhöga (LM), en med medelhöga (M), en höggrupp utan intentioner att pröva hasch (H) och en höggrupp som har även sådana intentioner (HH). Dessa profilgrupper benämns normgrupper. Normenkäten och profilgrupperna har beskrivits ingående av Henricson (1973).

Profilgruppstillhörighet, lärarskattningar, åk 3. Samtliga lärarskattningar som gjordes i åk 3 underkastades en latent profilanalys (LPA). Därvid framkom tre profilgrupper:

- En grupp som kan betraktas som missanpassad i de flesta av de av lärarna skattade variablerna.
- En grupp som på motsvarande sätt kan betraktas som välanpassad.
- Den tredje gruppen som enligt lärarna framförallt karakteriseras av att de är tillbakadragna och spända.

Se vidare Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (b)).

Skolförhållanden och inre anpassning. Som nämnts i avsnitt IV.2.1 menar vi med inre anpassning individens upplevelse av sin egen situation. De variabler som medtagits berör främst skolförhållanden, men även vissa andra variabler har medtagits.

Följande variabler har använts för att jämföra profilgrupperna med avseende på skolförhållanden och inre anpassning.

Allmän skoltrivsel, åk 3. Då eleverna gick i åk 3 (1965) fick de besvara en enkät som främst berörde skolförhållanden men även hem och fritid. Data från denna elevenkät faktoranalyserades och därvid framkom bl a en faktorskala som har använts som mått på elevens allmänna trivsel i skolan. Se vidare Beckne (1966).

Allmän skoltrivsel, åk 6. En motsvarande enkät gavs i åk 6 och faktorskalan allmän skoltrivsel framkom även här. Se Beckne (1966) och Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Upplevd trivsel i skolan åk 9. Örebroprojektets elever besvarade i åk 9, 1971, en yrkesenkät. I denna ställdes frågor rörande studie- och yrkesplaner. I enkäten förekom också en fråga som löd: "Har du trivts med att gå i skolan?" vilken har medtagits här. Se vidare Hjortzberg-Nordlund (1972).

Skolleda, åk 3. Som nämnts i avsnitt IV.2.2. fick klasslärarna i årskurserna 3 och 6 skatta eleverna i en rad variabler på en 7-gradig skala. En av de skattade variablerna var skolleda. Se vidare Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Skolleda, åk 6. Motsvarande lärarskattningsvariabel för åk 6. Se Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Skolsatsning, åk 9. Denna variabel är en av de faktorskalor som framkom vid faktoranalysen av elevenkäten åk 9/71. Den är ett mått på hur mycket eleven satsar på skolarbetet och oroar sig för resultat. Se också Marnell (1971).

Aspiration, åk 9. Från yrkesenkäten i åk 9 har hämtats en fråga som lyder: "Hur lång tid kan du tänka dig att studera efter grundskolan för att få ett yrke du trivs med?" Denna har medtagits som ett mått på studieaspiration. Se Hjortzberg-Nordlund (1972).

Upplevd meningsfullhet i skolarbetet, åk 9. Även denna variabel har hämtats från yrkesenkäten, åk 9/71. Eleverna fick där besvara en fråga om löd: "Tycker du att skolarbetet är i stort sett meningsfullt för din framtid?" Se också Hjortzberg-Nordlund (1972).

Upplevd arbetsbelastning, åk 9. Denna variabel är en av faktorskalorna från elevenkäten, åk 9. Den är ett mått på hur arbetsamt eleven tycker det är i skolan, om han/hon ofta är trött och skulle vilja ha mindre eller större kurser. Se Marnell (1971).

Psykosomatiska symtom, åk 3. Detta är en faktorskala från elevenkäten i åk 3. Faktorn mäter förekomsten av psykosomatiska reaktioner eller symtom. Se vidare Beckne (1966).

Psykosomatiska reaktioner, åk 9. En av faktorerna från elevenkäten i åk 9 gav också mått på förekomsten av psykosomatiska symtom. Se Marnell (1971).

Tillbakadragenhet, åk 3. Lärarna i åk 3 fick också skatta eleverna i variabeln tillbakadragenhet (blyghet mm). Se också Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Intelligens och skolprestation. Följande variabler har använts för att jämföra profilgrupperna med avseende på intelligens och skolprestation:

Intelligens, åk 3. I årskurs 3 används sex skriftliga grupptest ur testbatteriet DBA - differentiell begåvningsanalys. (Härnqvist 1962). Ett intelligensmått erhöles genom summering av de sex deltestens staninepoäng. Se vidare Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (b)).

Intelligens, åk 6. DBA används även i åk 6. Se även här Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (b)).

Intelligens, åk 8. I åk 8 används intelligensmättet WIT III (Westrin 1969). Det är ett grupptest med fyra deltest. Som intelligensmått har vi här använt summa staninepoäng för hela testet. Se också Hencz & Jansson (1976).

Skolprestation, åk 6. Som mått på skolprestation har använts standardprovsresultat från åk 6. Summan av poängen på proven i svenska och matematik används här. Se Magnusson, Dunér & Zetterblom (1968).

Socio-ekonomisk bakgrund. Följande variabler har använts för att jämföra profilgrupperna med avseende på socio-ekonomisk bakgrund:

Föräldrarnas utbildningsnivå, åk 3. Från föräldraenkäten i åk 3 hämtades uppgifter som har legat till grund för denna variabel. Indelningen omfattar sju utbildningsgrupper, vilka grundar sig på den förälder som hade den högsta utbildningen: Akademisk utbildning, kvalificerad utbildning över studentexamen, gymnasial utbildning, fackskoleutbildning, realskoleutbildning, kvalificerad yrkesutbildning samt ej yrkesutbildad arbetare. För en närmare beskrivning av de sju utbildningsgrupperna och hur kodningen har gått till, se exempelvis Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Föräldrarnas utbildningsnivå åk 6. Motsvarande uppgifter från den föräldraenkät som gavs när eleverna gick i åk 6. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Familjens inkomst, åk 3. Från föräldraenkäten i åk 3 inhämtades även uppgifter om familjens sammanlagda inkomst, vilken har klassificerats i sju grupper. Se vidare Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Familjens inkomst, åk 6. Motsvarande uppgifter från föräldraenkäten, åk 6. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Hemförhållanden. Under rubriken hemförhållanden redovisar vi som nämnts i avsnitt IV.2.1. variabler som har att göra med "materiella" faktorer i hemmet (snarare än emotionella faktorer).

Följande variabler har använts för att jämföra profilgrupperna med avseende på hemförhållanden:

Moderns arbete, åk 3. På föräldraenkäten i åk 3 ställdes en fråga om i vilken utsträckning modern förvärvsarbetade. Svaren registrerades i fyra kategorier: Heltid, Deltid, Enstaka tillfällen och Inte alls. Se vidare Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Moderns arbete, åk 6. Motsvarande fråga från föräldraenkäten i åk 6. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Antal flyttningar, åk 3. På föräldraenkäten, åk 3, fick föräldrarna även uppge hur många gånger familjen flyttat under elevens uppväxttid. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Antal flyttningar, åk 6. Motsvarande fråga från föräldraenkäten, åk 6. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Bostadens storlek, åk 3. Även uppgifter om bostadsstorlek har hämtats från föräldraenkäten i åk 3. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Bostadens storlek, åk 6. Motsvarande uppgift från föräldraenkäten, åk 6. Se Magnusson, Dunér & Beckne (1967 (a)).

Föräldrarelationer. Föräldrarelationer - med det avser vi enligt definitionen i avsnitt IV.2.1. variabler som berör det emotionella klimatet i hemmet och förhållandet mellan pojken och hans föräldrar.

Följande variabler har använts för att jämföra profilgrupperna med avseende på föräldrarelationer:

Tillit till vuxna, åk 9. I den elevenkät, som Örebroprojektets elever fick fylla i när de gick i åk 9 (1971), ingick bl a en fråga som löd: "Tror du att man kan lita på de flesta vuxna så att du kan anförtro dig åt dem och få hjälp om du behöver det?". Se vidare Marnell, Dunér & Magnusson (1973).

Trevlig samvaro, åk 9. I elevenkäten ingick också en fråga: "Hur ofta gör du trevliga saker tillsammans med dina föräldrar?". Se Marnell, Dunér & Magnusson (1973).

Modersrelationer, åk 9. En av de faktorer som framkom genom faktoranalys av data från elevenkäten 1971 anses vara ett mått på relationerna till modern. Se Marnell (1971).

Fadersrelationer, åk 9. Denna faktorvariabel från elevenkäten i åk 9 gäller relationerna till fadern. Se Marnell (1971).

Samvete i föräldrarelationer, åk 9. Denna variabel är en av faktorerna från elevenkäten i åk 9. Den är ett mått på hur mycket eleven anser att föräldrarna betyder när det gäller att avstå från normbrott, hur lätt han/hon får samvetskval för sådana saker. Se vidare Marnell (1971).

Konformitetsorsaker, åk 9. En faktor från elevenkäten i åk 9. Den ger ett mått på hur viktiga följande tre orsaker är när det gäller att konformera (avstå från brott mot regler): risken för upptäckt, rädslan för straff, att inte göra föräldrarna ledsna. Se Marnell (1971).

Kamratrelationer. Följande variabler har använts för att jämföra profilgrupperna med avseende på kamratrelationer:

Kamratskattning, åk 3. I åk 3/65 fick Örebroprojektets elever besvara en sociometrisk enkät. Där ingick bl a en fråga om vilka tre klasskamrater av eget kön man helst skulle vilja ha med sig vid byte av klass. För varje elev beräknades sedan en poängsumma, bestående av antalet val (oavsett rangordning) som den eleven hade erhållit av sina

klasskamrater. Denna variabel (som används z-transformerad) kallas kamratskattning och har medtagits här. Se vidare Josephson (1967).

Självskattning, åk 3. På det sociometriska testet ingick också en fråga, där eleven skulle ange hur han/hon trodde att han/hon hade skattats av sina klasskamrater (enligt de regler som redogjordes för under Kamratskattning). Denna variabel kallas självskattning. Se Josephson (1967).

Kamratskattning, åk 6. Motsvarande variabel som i åk 3 används även i åk 6. Se Josephson (1967).

Kamratskattning, åk 8. Även i åk 8 används motsvarande kamratskattningsvariabel, baserad på ett sociometriskt test, som i årskurserna 3 och 6. Se Josephson (1967).

Kamratrelationer, åk 9. Denna variabel är en av faktorerna från elevenkäten, åk 9/71. I denna faktor, som avses mäta relationerna till kamrater, ingår frågor rörande hur viktigt det är att vara populär bland kamrater, om man har "bästisar", om man ofta har samma åsikter som sina kamrater samt hur populär man känner sig bland kamraterna. Se vidare Marnell (1971).

IV.2.3. Presentation av förfarandet vid resultatredovisningen

Resultatredovisningen kommer främst att ske i form av figurer och tabeller.

Figurerna: Hur figurerna ser ut framgår av figur 5 och framåt. För var och en av de sju variabelgrupper, med avseende på vilka profilgrupperna har jämförts, kan vi rita en figur. I dessa figurer har de olika variabelvärdena z-transformerats för att de ska kunna göras jämförbara i samma figur. Vidare har skalorna för de olika variablerna vänts så att de alla "pekar åt samma håll". Vi har försökt vända skalorna så, att variabelvärdena, vilka kan tänkas tyda på risker för framtida utveckling och anpassning, ligger åt samma håll. Huruvida dessa antaganden är riktiga eller rimliga, kan naturligtvis diskuteras. Vi ber läsarna att vara uppmärksamma på detta problem. Ofta kommer en pol på skalorna att betraktas som "sämre" än den andra, som är "bättre". Att vissa av dessa omdömen är subjektiva och kan bli föremål för diskussion behöver väl knappast påpekas.

Vi redovisar endast figurer där skillnader mellan grupperna kan observeras i ett flertal variabler och är någorlunda konsistenta. Små och/eller inkonsistenta skillnader mellan grupperna redovisas i allmänhet ej i figurer utan enbart i texten.

Vad betraktar vi då som "skillnad" mellan grupper? Samtliga medelvärdeskillnader har prövats med envägs variansanalys. I figurerna har vi ritat ut de z-transformerade gruppmedelvärdena då de skiljer sig åt på åtminstone 25%:s

Tabell 4. Schematisk översikt över de variabler som använts vid jämförelser mellan profilgrupperna

Variabelgrupp	Variabel	Åk	Instrument	Data-givare
Yttre anpassning	Aggressivitet	3	Skattning	Lärare
	Aggressivitet	6	Skattning	Lärare
	Utagerande beteende	9	Enkät	Eleven
	Bekymmer med hemkomsttid	3	Enkät	Föräldrar
	Bekymmer med hemkomsttid	6	Enkät	Föräldrar
	Bekymmer med lydnad	3	Enkät	Föräldrar
	Bekymmer med lydnad	6	Enkät	Föräldrar
	Brottsbelastning	9	Enkät	Eleven
	Tillhörighet till konformitetsgrupp	9	Enkät	Eleven
	Tillhörighet till normgrupp	8	Enkät	Eleven
	Tillhörighet till profilgrupp	3	Skattning	Lärare
	Skolförhållanden och inre anpassning	Allmän skoltrivsel	3	Enkät
Allmän skoltrivsel		6	Enkät	Eleven
Har du trivts i skolan		9	Yrkesenkät	Eleven
Skolleda		3	Skattning	Lärare
Skolleda		6	Skattning	Lärare
Skolsatsning		9	Enkät	Eleven
Aspiration		9	Yrkesenkät	Eleven
Upplevd meningsfullhet i skolarbetet		9	Yrkesenkät	Eleven
Upplevd arbetsbelastning		9	Enkät	Eleven
Psykosomatiska symtom		3	Enkät	Eleven
Psykosomatiska reaktioner (el symtom)		9	Enkät	Eleven
Tillbakadragenhet		3	Skattning	Lärare
Intelligens och skolprestation	Intelligens	3	DBA	Eleven
	Intelligens	6	DBA	Eleven
	Intelligens	8	WIT	Eleven
	Skolprestation	6	Stdprov	Eleven
Socio-ekonomisk bakgrund	Föräldrarnas utbildningsnivå	3	Enkät	Föräldrar
	Föräldrarnas utbildningsnivå	6	Enkät	Föräldrar
	Familjens inkomst	3	Enkät	Föräldrar
	Familjens inkomst	6	Enkät	Föräldrar
Hemförhållanden	Moderns arbete	3	Enkät	Föräldrar
	Moderns arbete	6	Enkät	Föräldrar
	Antal flyttningar	3	Enkät	Föräldrar
	Antal flyttningar	6	Enkät	Föräldrar
	Bostadens storlek	3	Enkät	Föräldrar
	Bostadens storlek	6	Enkät	Föräldrar
Föräldra- relationer	Tillit till vuxna	9	Enkät	Eleven
	Trevlig samvaro med föräldrar	9	Enkät	Eleven
	Modersrelationer	9	Enkät	Eleven
	Fadersrelationer	9	Enkät	Eleven
	Samvete i föräldrarelationer	9	Enkät	Eleven
	Konformitetsorsaker	9	Enkät	Eleven
Kamrat- relationer	Kamratskattning	3	Socio-	Klasskamrater
	Självskattning	3	metrisk	Eleven
	Kamratskattning	6	enkät	Klasskamrater
	Kamratskattning	8	"	Klasskamrater
	Kamratrelationer	9	Enkät	Eleven

signifikansnivå. I kanten på figuren redovisas om skillnaden är signifikant på 1, 5, 10 eller 25%:s nivå. Egentligen är det endast 1 och 5%-iga skillnader som kan betraktas som någorlunda statistiskt säkerställda. Vår utgångspunkt är dock att det är tendenser som är intressanta, om grupperna verkar skilja sig åt på ett konsistent sätt i olika variabler. Detta kan vara en väl så intressant observation som en enstaka signifikant skillnad. Se vidare Hays, 1963, s. 410.

Figurerna är ritade för att ge en överblick över förefintliga tendenser, För att då inte förlora information, har utritats skillnader även om de "endast" är signifikanta på 25 %:s nivå. De icke z-transformerade medelvärdena (råvärdena) mellan vilka signifikanta skillnader har observerats återfinns i bilagor.

Om ingen signifikant skillnad föreligger mellan grupperna har detta i figurerna markerats med ett rakt streck genom värdet 0, som är medelvärde i z-fördelningen.

Tabellerna. Vissa variabler låter sig inte redovisas i form av medeltal. En jämförelse mellan dessa variabler och våra profilgrupper presenteras i förekommande fall i korstabeller. Även dessa är ritade för att snabbt ge en överblick över eventuella tendenser. I varje cell i tabellen står endast ett tecken: ++, +, 0, - eller --.

+ anger att denna cell är överrepresenterad. Det finns fler individer i denna cell än vad vi skulle vänta oss, om inget samband rådde mellan variablerna.

++ anger en kraftig överrepresentation.

0 anger att antalet individer i cellen är ungefär det samma som man kunde förvänta sig vid ett nollsamband mellan variablerna.

- betyder att denna cell är underrepresenterad. Antalet individer är färre än förväntat.

-- anger en kraftig underrepresentation.

Det observerade värdet i en cell i korstabellen har alltså jämförts med det förväntade. Detta förväntade värde har räknats fram på följande sätt:

Multipluera marginalfrekvenserna (dvs frekvenserna för en rad och en kolumn) för respektive cell i tabellen. Dividera detta värde med det totala antalet individer i tabellen.

Läsare, kunniga i statistik, inser att detta förväntade värde är samma som används i χ^2 -beräkningar.

Hur har då gränserna för vad som är en "avvikelse" respektive "kraftig avvikelse" satts? Bakom denna dragning av "kritstreck" ligger följande statistiska resonemang (detta avsnitt kan överhoppas av den läsare som ej har kunskaper i statistik):

För varje cell kan kvoten

$$\frac{(o - e)^2}{e} \text{ beräknas,}$$

där o står för observerat värde och e för förväntat - beräknat enligt den ovan beskrivna metoden.

Under förutsättningen att nollhypotesen "ingen avvikelse från förväntat värde" är sann, är roten ur det ovanstående uttrycket, d v s

$$\frac{|o - e|}{\sqrt{e}}$$

approximativt normalfördelad med medelvärdet 0 och standardavvikelsen (spridningen) 1, alltså approximativt z-fördelad.

Detta betyder att vi kan använda z-fördelningens konventionella signifikansgränser (t ex $z = \pm 1.96$ motsvarar en signifikansnivå på 5%) för att bestämma hur stort ett värde måste vara för att avvika signifikant från det förväntade värdet. Sannolikheten att storheten

$$\frac{|o - e|}{\sqrt{e}}$$

av en slump till beloppet överskrider 1.15 är 25%. Sannolikheten att den av en slump överskrider 1.96 är 5%.

De "kritstreck" som här har valts svarar just mot de ovan angivna värdena:

+ respektive - anger att avvikelsen, beräknad enligt den beskrivna metoden, är "signifikant" på 25%:s nivå.

++ respektive -- anger att avvikelsen är "signifikant" på 5%:s nivå.

Detta förenklade sätt att redovisa korstabeller säger ingenting om cellernas absoluta storlek. Redovisningssättet motiveras av att vi enkelt vill se, om det råder något konsistent samband mellan profilgruppen och den andra variabeln. Ett sätt att göra detta är att redovisa över- respektive underrepresentationsmönstret.

Sambandet redovisas också i form av en χ^2 -kvot och signifikansnivå. Råvärden för samtliga tabeller återfinns i bilagor.

En kommentar angående metoden. Då vi jämför profilgrupper, baserade på data avgivna av pojkarna själva i åk 9, i olika variabler, kommer naturligtvis gruppstorlekarna att variera beroende på vilken variabel vi observerar. Bortfallet blir större ju längre bak i årskurserna

vi går. Detta problem är dock gemensamt för all longitudinell forskning.

IV.2.4. Hur skiljer sig kunskapsgrupperna åt?

Yttre anpassning. Kunskapsgrupperna skiljer sig inte signifikant från varandra med avseende på många av de variabler som vi valt ut för att belysa den yttre anpassningen. Någon figur redovisas därför inte. Det är endast i fråga om brottsbelastning, mätt med kriminalitetsenkäten i åk 9, som grupperna skiljer sig signifikant åt (5%:s nivå). Gruppen KL, som anser att brotten i allmänhet är mindre grova, är betydligt mer brottsligt belastad än grupperna KS och KD, som skiljer sig föga från varandra. Medelvärden återfinns i bilaga 1.

Däremot skiljer sig kunskapsgrupperna inte åt med avseende på aggressivitet, motorisk oro, utagerande beteende, eller de bekymmer som föräldrarna anser sig ha haft när det gäller att få pojken att lyda eller komma hem i tid.

Vissa av de yttre anpassningsvariablerna låter sig bäst redovisas i form av korstabuleringar:

Av tabell 5 framgår sambandet mellan tillhörighet till konformitetsgrupp, åk 9, och kunskapsgrupp.

Tabell 5. Korstabell över konformitetsgrupp, åk 9, och kunskapsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Konformitetsgrupp, åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9		Diff. kunskap (KD)
	Brott lindrigare (KL)	Brott svårare (KS)	
Konforma	-	++	0
Konforma ej upptäckta	+	-	0
Aktiva ej upptäckta	0	-	0
Konforma upptäckta	-	+	0
Aktiva upptäckta	0	+	0
Konforma BVN	0	0	0
Aktiva BVN	+	-	0

$$\chi^2 = 28.53$$

$$fg = 12$$

$$p = 0.005$$

I tabellen framträder ett klart samband. Det är främst grupperna KL och KS som skiljer sig åt med avseende på tillhörighet till konformitetsgrupp. KS-pojkarna, som anser att brott överlag är svårare, är kraftigt överrepresenterade bland de pojkar som aldrig begått brott. Vidare är de överrepresenterade bland de pojkar som upptäckts när de begått brott, men underrepresenterade bland de icke upptäckta. De är också underrepresenterade i den mest belastade konformitetsgruppen. KL-pojkarna, som överlag anser brott vara lindrigare, är däremot överrepresenterade i konformitetsgrupp 7.

Mönstret (skillnaden mellan upptäckta och ej upptäckta) skulle kunna tolkas som att upptäckten, och den därpå följande sanktionen, har en viss betydelse för kunskapen om brottets svårighetsgrad.

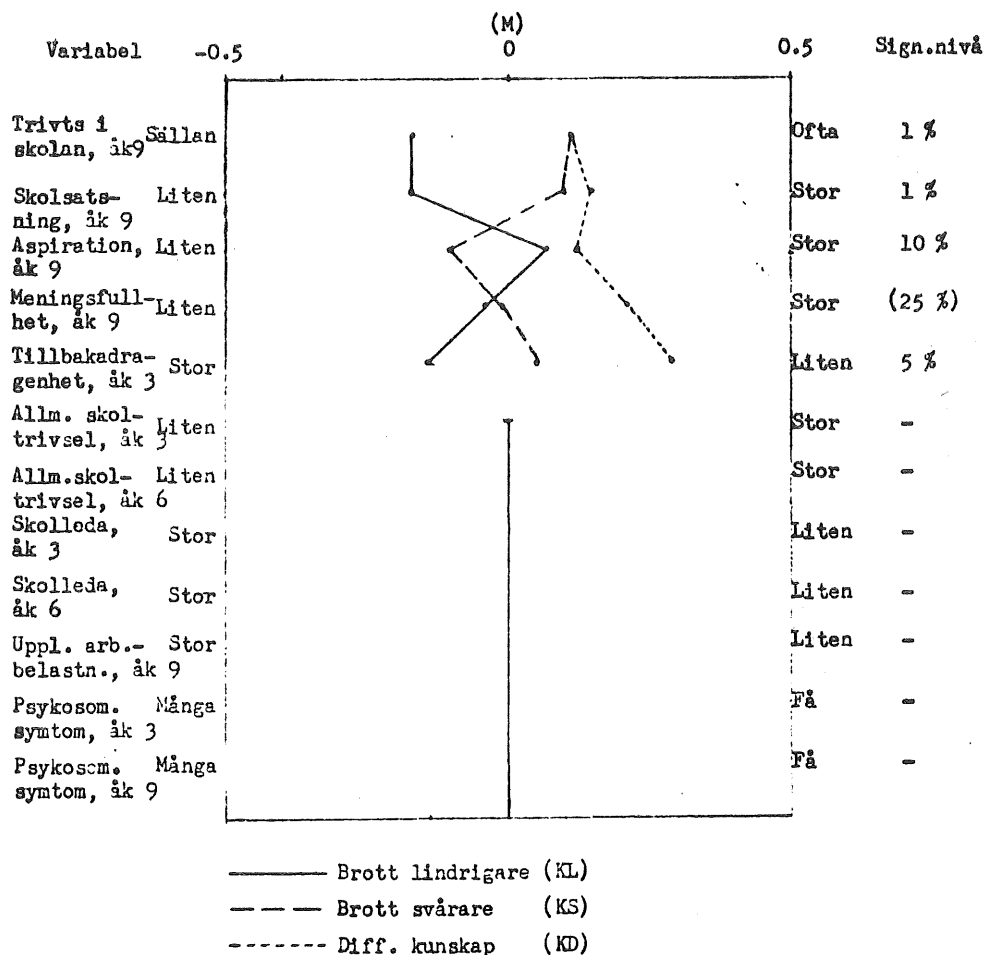
KL-pojkarna, som anser att brott överlag är lindrigare, är underrepresenterade i den helt konforma gruppen men överrepresenterade i den mest belastade. Vidare är de överrepresenterade bland de pojkar som konformerat "av sig själva" (utan upptäckt) - detta förefaller något svårtolkat men kan möjligen överensstämma med den tidigare spekulatio- nen att upptäckt har effekt på kunskapens "kvalitet", ty KL-pojkarna är underrepresenterade i den grupp pojkar som konformerat efter upptäckt.

Sambandet, mätt med χ^2 är signifikant på 1%:s nivå. Rådata återfinns i bilaga 2.

Sambandet mellan tillhörighet till normgrupp, åk 8, och kunskapsgrupp, är mycket svagt (χ^2 ej signifikant) - någon tabell redovisas därför inte. Den tendens som kan observeras visar att KL-gruppens pojkar (som anser brott lindrigare) är underrepresenterade i gruppen L (som är minst benägna att acceptera normbrott) och överrepresenterade i gruppen HH (högaccepterande). De pojkar som anser brott svårare (KS) har ett exakt omvänt mönster. I övrigt finns inga avvikelser från förväntade värden.

En korstabulering av profilgrupper för lärarskattningar, åk 3/65, och kunskapsgrupper, visar mycket små avvikelser från förväntade värden vid nollsamband. χ^2 -värdet visar följdriktigt ingen tillstymmelse till signifikans, och tabellen redovisas därför ej. Man kan dock notera, att det inte finns någon pojke som i nian tillhör den differentierande kunskapsgruppen (KD), som av lärarna i åk 3 har bedömts vara speciellt tillbakadragen-spänd. (Detta bekräftar sambandet KD-ej tillbakadragenhet, vilket redovisas i figur 5).

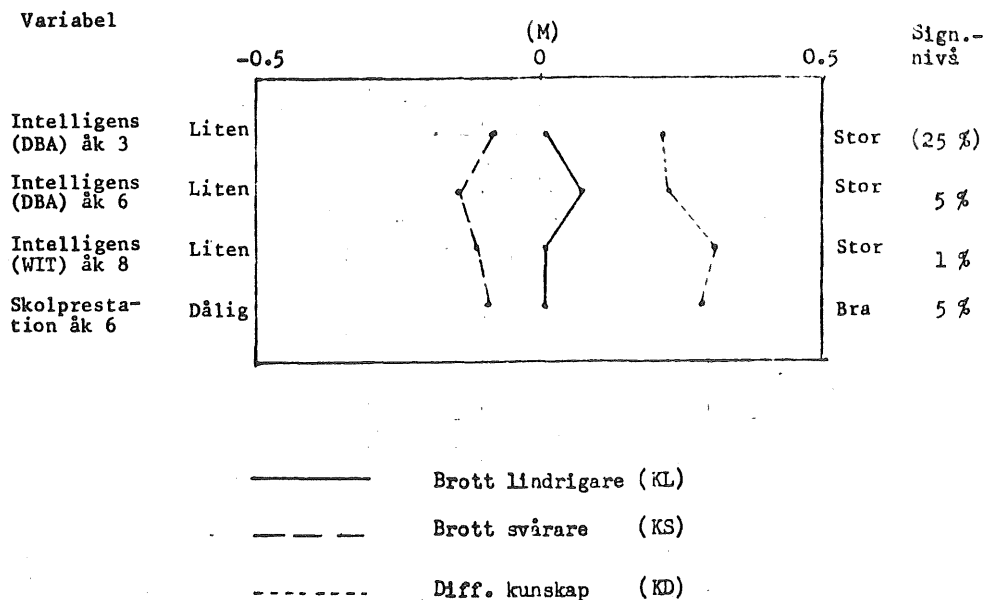
Skolförhållanden och inre anpassning. Hur kunskapsgrupperna skiljer sig åt med avseende på skolförhållanden och inre anpassning, framgår av figur 5.

Figur 5. En jämförelse mellan de tre kunskapsgrupperna med avseende på skolförhållanden och inre anpassning.

Vi ser av figur 5, att KL, som anser att brotten är mindre grova, är den grupp som ligger "sämst" till i vissa inre anpassningsvariabler. De har trivts sämst, satsar minst på skolarbetet, upplever det som minst meningsfullt, och har i åk 3 bedömts som de mest tillbakadragna. KD ligger "bäst" till medan KS intar en mellanposition. KL har dock en större aspiration (kan tänka sig att studera längre) än KS. För de flesta av de inre anpassningsvariablerna kan vi inte notera några skillnader mellan kunskapsgrupperna. De observerade skillnaderna finns, med undantag för tillbakadragenhet, i åk 9. Medelvärden hittas i bilaga 1.

Intelligens och skolprestation. Hur kunskapsgrupperna skiljer sig åt med avseende på intelligens och skolprestation, framgår av figur 6.

Figur 6. En jämförelse mellan de tre kunskapsgrupperna med avseende på intelligens och skolprestation.

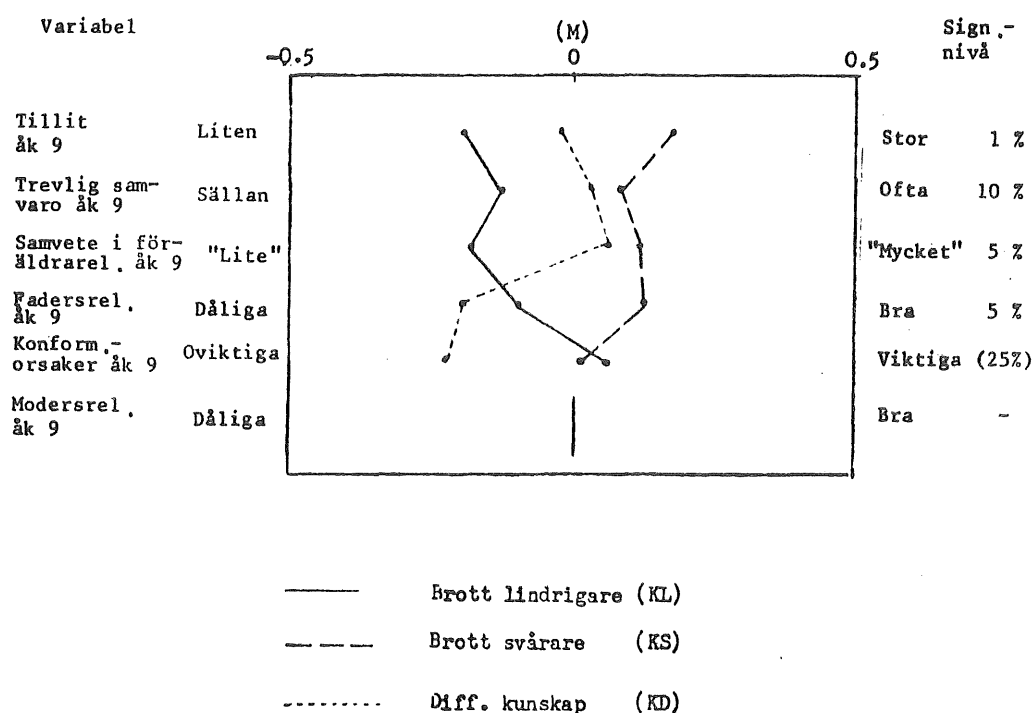
Figur 6 visar en entydig tendens vad gäller sambandet mellan intelligens/skolprestation och tillhörighet till kunskapsgrupp. KD, som differentierar mellan brott och icke-brott, har genomgående de högsta intelligensvärdena (åk 3, 6 och 8) och den bästa skolprestationen (åk 6). KS, som anser brotten genomgående vara grova, har lägst intelligens och sämst skolprestation. KL intar en mellanposition. Skillnaden är inte statistiskt säkerställd i åk 3, men tendensen är densamma som i de övriga årskurserna.

Medelvärden hittas i bilaga 3.

Socio-ekonomisk bakgrund. Kunskapsgrupperna skiljer sig inte åt med avseende på socio-ekonomisk bakgrund. Inga signifikanta skillnader har noterats mellan grupperna vad gäller föräldrarnas utbildning eller familjens inkomst, årskurserna 3 och 6. Någon figur redovisas därför ej. Det bör påpekas att signifikansprövningar endast har gjorts av medelvärdesdifferenser (ej korstabeller).

Hemförhållanden. Ingen av de variabler som utvalts för att belysa förhållanden i hemmet diskriminerar mellan kunskapsgrupperna. Således har inga skillnader kunnat noteras mellan grupper, som har olika kunskaper om brott, med avseende på i vilken utsträckning modern har arbetat under pojkens uppväxttid, hur många gånger familjen har flyttat eller bostadens storlek.

Föräldrarelationer. Hur kunskapsgrupperna skiljer sig åt med avseende på föräldrarelationer framgår av figur 7.

Figur 7. En jämförelse mellan de tre kunskapsgrupperna med avseende på föräldrarelationer.

Mönstret i figur 7 tyder på att KS, som anser att brotten i allmänhet är svåra, har de bästa föräldrarelationerna. De har störst tillit till vuxna, oftast trevlig samvaro med sina föräldrar, anser i störst utsträckning att föräldrarna betyder mycket när det gäller att avstå från normbrott (har "mest samvete") och har de bästa fadersrelationerna. KL verkar ha de sämsta föräldrarelationerna, men KD har sämre fadersrelationer och anser att konformitetsorsakerna är mindre viktiga (se avsnitt IV.2.2.). Grupperna skiljer sig inte åt i sina relationer till modern.

Medelvärden återfinns i bilaga 3.

Kamratrelationer. Skillnaderna mellan kunskapsgrupperna ifråga om kamratrelationer är små/obefintliga och i förekommande fall inkonsistenta. Någon figur redovisas inte. I åk 9 finns det en signifikant skillnad mellan grupperna (1%:s nivå), som tyder på, att KS har de bästa kamratrelationerna, medan KL har de sämsta. Kamratskattningarna i åk 3 visar däremot att KS verkar vara de minst populära. (Signifikant endast på 25%:s nivå). I de andra variablerna kan inga skillnader noteras. Kamratrelationerna kan naturligtvis ha förändrats från åk 3 till åk 9. Bristen på tendenser i materialet gör det dock rimligare att anta att kunskapsgrupperna skiljer sig obetydligt ifråga om kamratrelationer. Medelvärden för variabeln kamratrelationer, åk 9, återfinns i bilaga 3.

Kontrollanalys. Det mest slående resultatet vid analysen av kunskapsgrupperna är det konsistenta och markanta sätt på vilket de skiljer sig åt ifråga om intelligens. Kan det vara så, att skillnader mellan grupper som har olika kunskaper om brotts svårighetsgrad framförallt är en fråga om skillnader i intelligens?

I syfte att undersöka detta företogs en kontrollanalys, som gick till på följande sätt: Pojkarna delades in i tre grupper med låg, mellan respektive hög intelligens. Selektionen till grupperna baserades på intelligenstestet WIT III från åk 8/70. Poängen i detta test är, som framgick av avsnitt IV.2.2., staninepoäng. Pojkar med värdena 1-3 hänfördes till gruppen "låg intelligens", 4-6 "medel" och 7-9 "hög" intelligens. Vi valde att basera indelningen på data från åk 8/70 av två skäl:

1) Trenden ifråga om intelligensskillnader var densamma oavsett intelligensmätt och årskurs.

2) WIT III-värdet är det intelligensmätt som ligger närmast i tiden till åk 9 - dvs den årskurs, i vilken pojkarna besvarade den enkät som ligger till grund för (bl a) indelningen i kunskapsgrupper.

Vi betraktade således intelligens som en konstanthållen variabel. För var och en av grupperna låg, medel respektive hög intelligens jämfördes de tre kunskapsgrupperna i samtliga de variabler, vilka visat sig diskriminera mellan de senare. Resultatet av denna kontrollanalys var i korthet:

Konstanthållning av intelligens medförde i inget fall att skillnaderna mellan kunskapsgrupperna helt försvann. I flera fall stärktes eller försvagades sambandet mellan kunskapsgrupp och variabeln ifråga beroende på intelligensnivå. Vi har dock här inte möjlighet att för varje variabel gå närmare in på samspelet mellan intelligens och tillhörighet till kunskapsgrupp. Vi kan däremot konstatera, att de erhållna skillnaderna mellan pojkar med olika kunskaper om brotts svårighetsgrad inte helt kan förklaras av intelligensskillnader.

Sammanfattning. Vi kan nu sammanfatta resultatet av vår analys av skillnader mellan de tre profilgrupper, som i åk 9 har olika kunskaper om brotts svårighetsgrad:

Gruppen KL, som i allmänhet anser att brotten är mindre svåra, verkar ligga "något sämre till". De är mest brottsligt belastade och överrepresenterade i den mest belastade konformitetsgruppen, samt i den normgrupp som har lättast att acceptera brott mot föräldranormer. Vidare tyder vissa tecken på sämre inre anpassning, åtminstone i skolan. Pojkarna i KL verkar ha de sämsta föräldrarelationerna. Det sistnämnda mönstret är dock inte entydigt.

KD, som differentierar mellan brott och icke-brott, verkar ha den bästa inre anpassningen i skolan och har bedömts som ej tillbakadragna i åk 3. De är också den klart intelligentaste gruppen.

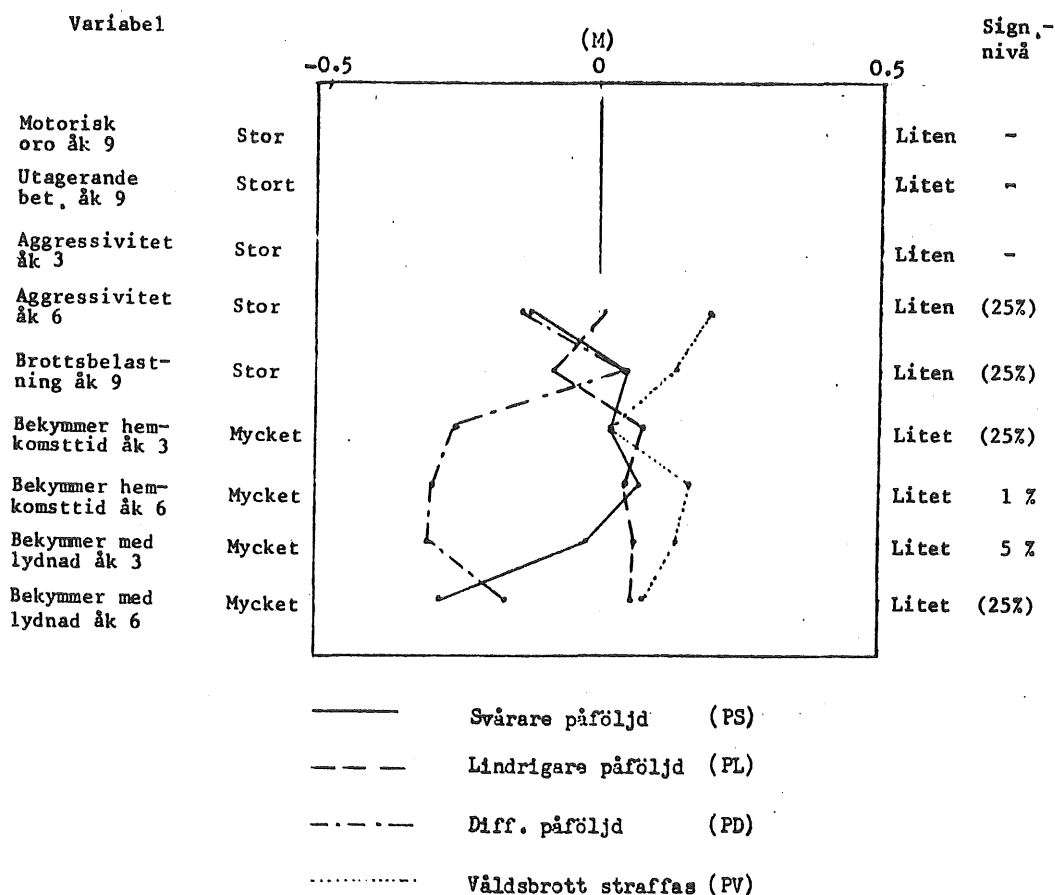
KS slutligen, som anser att brott i allmänhet är svårare, skiljer sig föga från KD ifråga om brottsbelastning. De är överrepresenterade i den konformitetsgrupp som aldrig begått brott, samt i den normgrupp, som har den minst accepterade inställningen till brott mot föräldrarnas normer. Detta gör det rimligt att anta att de har bra föräldrarelationer, en hypotes som bekräftas av data.

KS-pojkarna är också den klart minst intelligenta gruppen.

Kunskapsgrupperna skiljer sig inte åt när det gäller socio-ekonomisk bakgrund, hemförhållanden eller kamratrelationer. Man bör också komma ihåg att de inte skiljer sig åt särskilt mycket vad gäller yttre och inre anpassning. Det mest slående resultatet är de stora skillnader i intelligens, som är genomgående vid samtliga utvalda tidpunkter. De övriga skillnaderna - yttre anpassning, inre anpassning i skolan och föräldrarelationer - gäller huvudsakligen variabler som mätts i åk 9. D v s samma årskurs som den, i vilken kriminalitetsenkätens attityd- och kunskapsdel besvarades.

IV.2.5. Hur skiljer sig påföljdsgrupperna åt?

Yttre anpassning. Hur påföljdsgrupperna skiljer sig åt med avseende på yttre anpassning framgår av figur 8.

Figur 8. En jämförelse mellan de fyra påföljdsgrupperna med avseende på yttre anpassning.

Mönstret i figur 8 är inte helt entydigt. Vissa tendenser kan dock klart noteras, även om de enskilda signifikansprövningarna endast i två variabler ger nivåer på 5% eller mindre. Gruppen PD, som differentierar mellan brotten i sina bedömningar av påföljder, är den grupp som har förorsakat sina föräldrar mest bekymmer med lydnad och att komma hem i tid (enligt föräldrarna).^{x)}

PV-gruppen, som anser att våldsbrott ger strängare påföljder, är den som har den "bästa yttre anpassningen" vad gäller aggressivitet, brottsbelastning och föräldrabekymmer. PS och PL intar i stort sett mellanpositioner. PL, som anser att brott överlag ger mildare påföljder, är något mer brottsbelastad. Skillnaden är dock inte statistiskt säkerställd. Vad gäller motorisk oro och aggressivitet i åk 3, samt utagerande beteende i åk 9, kan vi inte notera några skillnader mellan grupperna. Medeltal (råvärden) återfinns i bilaga 4.

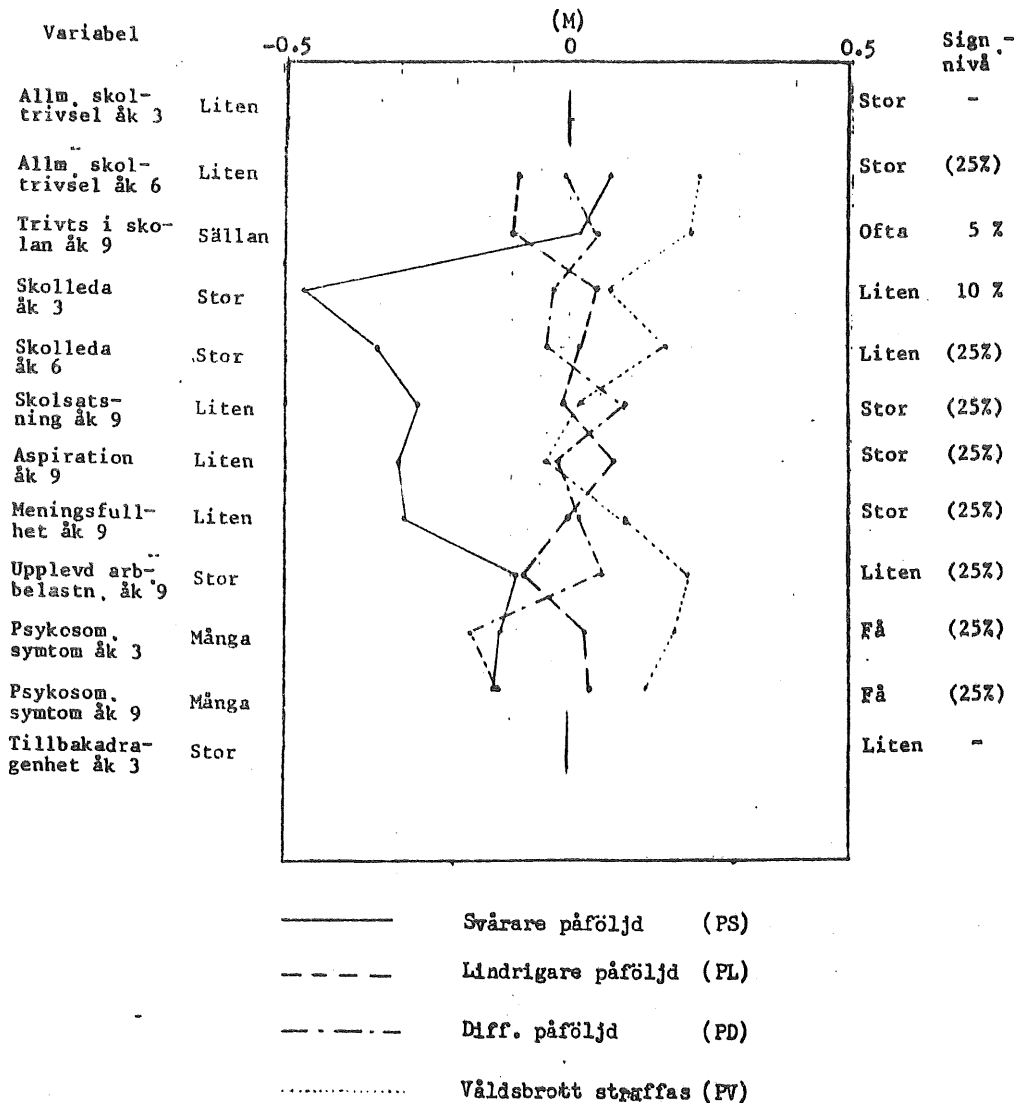
En korstabulering av påföljdsgrupperna mot konformitetsgruppstillhörighet, åk 9, visar rätt små avvikelser från förväntade värden. χ^2 -värdet är ej signifikant, och tabellen redovisas ej. Vi kan dock notera, att PS, som anser att brotten medför strängare påföljder, är överrepresenterade i den grupp som aldrig begått brott. PL, vilka anser att brotten ger mildare påföljder, är överrepresenterade i den mest belastade konformitetsgruppen (aktiva BVN) och överhuvudtaget i de grupper som fortfarande är brottsligt aktiva. Detta är konsistent med den svaga tendens till att PL är mest brottsbelastade, som vi iakttog i figur 8.

Sambandet mellan normgruppstillhörighet (åk 8) och påföljdsgrupperna är obetydligt. Korstabellen (som ej redovisas) visar små avvikelser från förväntade värden vid nollsamband, och χ^2 är följdriktigt ej signifikant. PL har en svag överrepresentation i den mest normbrottsaccepterande gruppen (HH).

En korstabulering av påföljdsgrupperna mot de tre profilgrupperna för lärarskattningar, åk 3, slutligen, visar ej heller något signifikant samband. Även om de flesta avvikelserna i tabellen är små, finns det en klar tendens som bör noteras: PS-gruppen, som i åk 9 anser att brotten i allmänhet leder till strängare påföljder, är klart överrepresenterad i den grupp som i åk 3 av lärarna har bedömts vara "missanpassad" och underrepresenterad i den "välanpassade" gruppen. PV, som tror att våldsbrott ger speciellt stränga påföljder, har ett motsatt mönster: Överrepresentation bland välanpassade, underrepresentation hos missanpassade.

För PV-gruppens del är detta resultat konsistent med det mönster som vi fann i figur 8.

x) (Samtliga gruppers medelvärden med avseende på "bekymmer" ligger dock i den ände på skalan som betecknar lite, snarare än mycket, bekymmer.)

Figur 9. En jämförelse mellan de fyra påföljdsgrupperna med avseende på skolförhållanden och inre anpassning

Skolförhållanden och inre anpassning. Hur påföljdsgrupperna skiljer sig åt med avseende på skolförhållanden och inre anpassning, framgår av figur 9.

Det finns vissa klara tendenser till skillnader i inre anpassning mellan påföljdsgrupperna, även om det inte är många av de enskilda medelvärdesdifferenserna som är statistiskt säkerställda (de flesta är signifikanta endast på 25%:s nivå). PS-gruppen, som i åk 9 bedömer att brott i allmänhet (inklusive tjallning och maskning) ger strängare påföljder, verkar i många avseenden vara sämst inre anpassade, åtminstone vad gäller skolsituationen. De har av lärarna bedömts som mest skolleda i årskurserna 3 och 6, de satsar minst på skolarbetet och har lägst studieaspiration. Det är också den grupp som upplever skolan som minst meningsfull för sin framtid. De har mer psykosomatiska symtom än grupperna PL och PV, en tendens som är konsistent från åk 3 till åk 9.

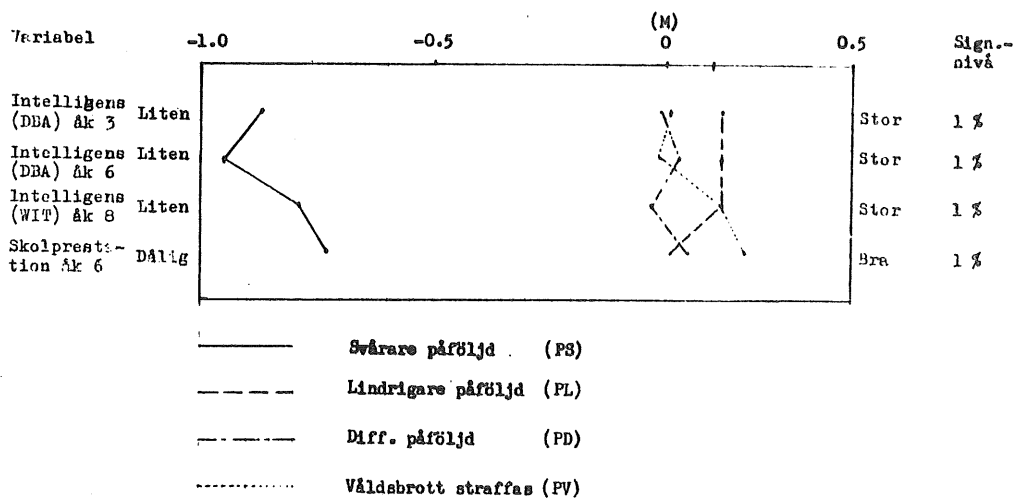
Grupperna PL, som anser att brotten medför lindrigare påföljder, samt PD, som differentierar mellan brotten, in-
tar i många avseenden "mellanpositioner". PL är dock den
grupp som uppger sig trivas sämst i skolan (årskurserna 6
och 9). PD har besvärats av psykosomatiska symtom i lika
stor utsträckning som PS.

PV-gruppen, som bedömer att våldsbrott ger speciellt
stränga påföljder, är den grupp som har klart bäst inre an-
passning. De har trivts bäst i skolan (åk 6 och 9), har
minst skolleda, upplever mest meningsfullhet i skolarbetet
och samtidigt minst arbetsbelastning. De har också i minst
utsträckning psykosomatiska symtom (åk 3 och 9).

PS-gruppens allmänt "sämre inre anpassning" och PV-
gruppens "bättre inre anpassning" är konsistent med det över-
och underrepresentationsmönster, som vi såg ifråga om lärar-
skattningar i åk 3. Tendensen verkar vara stabil genom
grundskolan.

Medeltal (råvärden) hittas i bilaga 5.

Intelligens och skolprestation. Hur påföljdsgrupperna
skiljer sig åt med avseende på intelligens och skolpresta-
tion framgår av figur 10.

Figur 10. En jämförelse mellan de fyra påföljdsgrupperna
med avseende på intelligens och skolprestation.

Tendensen i figur 10 är helt klar: PS, som bedömer att
brott i allmänhet ger upphov till strängare påföljder (in-
klusive tjallning och maskning), har sämst resultat på in-
telligenstest i årskurserna 3, 6 och 8, samt presterar sämst
i skolan (åk 6). Pojkarna i denna grupp är klart mindre in-
telligenta än pojkarna i de övriga påföljdsgrupperna. Av
de övriga grupperna ligger PD kring medelvärdet. PL, som an-
ser att brotten i snitt ger mildare påföljder, har något
bättre intelligenstestresultat i åk 3 och 6. PV-gruppen,

vars pojkar tror att våldsbrott ger hårdare påföljder, har den bästa skolprestationen. Medelvärden (råvärden) i bilaga 6.

Socio-ekonomisk bakgrund. Påföljdsgrupperna skiljer sig inte alls åt ifråga om socio-ekonomisk bakgrund (mätt genom prövningar av medeltalsskillnader). Inga signifikanta differenser finns mellan grupperna vad gäller föräldrarnas utbildning, åk 3 och 6, eller familjens inkomst, åk 3 och 6.

Hemförhållanden. Påföljdsgrupperna skiljer sig inte heller åt vad gäller hemförhållanden. Hur mycket mor har arbetat under pojkens uppväxttid, hur många gånger familjen har flyttat, och hur stor bostaden är (samtliga variabler mätta i åk 3 och 6) har inget samband med den kunskap pojken har om hur stränga påföljder brott medför.

Föräldrarelationer. Till motsats från kunskapsgrupperna verkar påföljdsgrupperna inte skilja sig åt med avseende på föräldrarelationer (åk 9). Ett undantag finns dock: I variabeln Trevlig samvaro uppger gruppen PS, som har uppfattningen att brott i allmänhet medför strängare påföljder, att de betydligt mindre ofta än de tre övriga påföljdsgrupperna gör något trevligt tillsammans med sina föräldrar. PL-gruppen är den som oftast uppger sig ha trevlig samvaro. Skillnaden prövad med envägs variansanalys, är signifikant på 1%:s nivå. Medelvärden finns i bilaga 6. Detta tecken på att PS-gruppen (som vi tidigare har sett har lägre intelligens, sämre inre anpassning i skolan och i vissa avseenden sämre yttre anpassning) skulle ha sämre föräldrarelationer bekräftas dock inte av några signifikanta skillnader mellan andra föräldrarelationsvariabler.

Kamratrelationer. Ej heller i kamratrelationer verkar finnas några konsistenta skillnader mellan påföljdsgrupperna. I åk 8 skiljer sig dock grupperna signifikant åt (5%:s-nivå) med avseende på kamratskattningar. Variabelvärdena tyder på, att pojkarna i PS-gruppen i åk 8 verkar vara mindre populära bland kamraterna än pojkarna i de övriga tre påföljdsgrupperna. Detta skulle kunna tas som ett tecken på att PS, som anser att brott ger svårare påföljder, också har de sämsta kamratrelationerna. En sådan tolkning är dock dubiös, eftersom den inte bekräftas i någon annan årskurs. Medeltal (råvärden) för kamratskattningar i åk 8 finns i bilaga 6.

Kontrollanalys. Ett slående resultat vid analysen av skillnaden mellan påföljdsgrupperna är de klara intelligensskillnaderna - speciellt skiljer sig PS-pojkarna från de övriga genom att de har betydligt lägre intelligens. Kanske är det så, att skillnader mellan grupper som har olika kunskaper om vilka påföljder som följer på olika brott, främst är en fråga om skillnader i intelligens?

Detta undersöktes med en kontrollanalys analog med den som användes vid analysen av kunskapsgrupperna. Se avsnitt IV.2.4. Utifrån det erhållna värdet på intelligenstestet WIT

III, åk 8/70, delades pojkarna in i tre grupper, låg, medel och hög intelligens. För varje intelligensnivå jämfördes så påföljdsgrupperna i samtliga variabler vilka visat sig diskriminera mellan dem.

Resultatet av kontrollanalysen blev:

När intelligensnivå konstanthålls (på det ovan beskrivna sättet) försvinner de erhållna skillnaderna mellan påföljdsgrupperna ifråga om studieaspiration (åk 9) och skolsatsning (åk 9). Som beskrevs i avsnitt IV.2.5 (se figur 9) är det främst PS-gruppen som skiljer sig från de andra påföljdsgrupperna i dessa två variabler. PS-pojkarna har betydligt lägre studieaspiration och satsar mindre på skolarbetet. De är också, som nämndes ovan, de minst intelligenta. Av kontrollanalysen kan vi följaktligen dra den slutsatsen, att de noterade skillnaderna mellan påföljdsgrupperna ifråga om aspiration och skolsatsning egentligen är en fråga om intelligensskillnader. De minst intelligenta pojkarna har lägst studieaspiration och satsar minst på skolarbetet - vilket verkar rimligt.

I övrigt kvarstod observerade skillnader mellan påföljdsgrupper då intelligens konstanthölls. Liksom var fallet med kunskapsgrupperna var vissa tendenser svagare eller starkare beroende på intelligensnivå. De flesta av de skillnader mellan påföljdsgrupper, som vi observerat, kan dock inte enbart förklaras av differenser i intelligens.

Sammanfattning. Vi kan nu sammanfatta resultatet av vår analys av skillnader mellan de fyra profilgrupper, som i åk 9 har olika kunskaper om vilka påföljder som blir konsekvensen av brottsliga (och icke-brottsliga) handlingar.

PS-gruppen, som anser att brott i allmänhet leder till strängare påföljder, verkar vara sämre inre anpassade än de övriga grupperna. I åk 3 har lärarna ansett dem vara missanpassade. De är mer skolleda, upplever mindre meningsfullhet i skolarbetet, satsar mindre på skolarbetet och har lägre studieaspiration. En kontrollanalys visar dock att den mindre skolsatsningen och lägre studieaspirationen bottnar i att PS-pojkarna har klart lägre intelligens. Det finns också vissa svaga tecken till att de har sämre relationer till föräldrar och kamrater. Tendensen därvidlag är dock inte alls konsistent.

PL-gruppen, som anser att brott i allmänhet medför lindrigare påföljder, verkar vara något mer brottsligt belastad och benägna att acceptera normbrott. Det finns dock inga signifikanta skillnader varför försiktighet vid tolkningen är motiverad. Vidare uppger PL något sämre skoltrivsel. De har de högsta värdena på intelligensproven i åk 3 och 6 men inte den bästa skolprestationen (ev tecken på underprestation?).

PD-gruppen, som differentierar mellan brotten i sin bedömning av tänkbara påföljder, ligger i de flesta variabler

i "mellanlägen". Det är dock den grupp vars föräldrar har upplevt mest bekymmer med att få pojken att komma hem i tid om kvällarna och med att lyda. De har också psykosomatiska symtom i samma utsträckning som PS-pojkar.

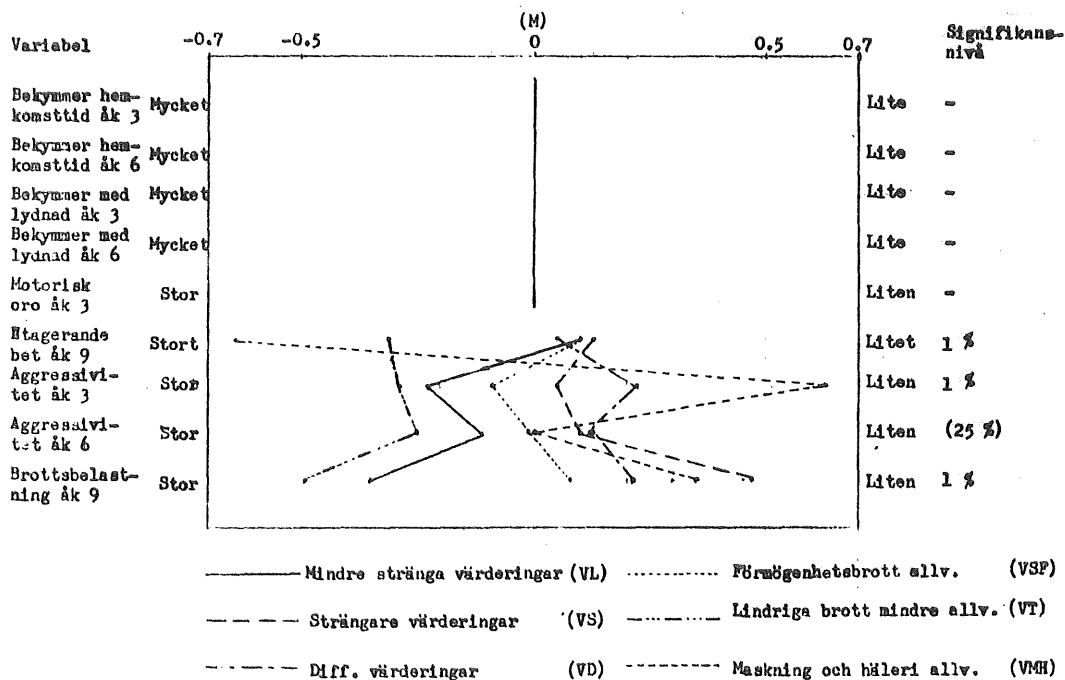
PV-gruppen, som bedömer att våldsbrott ger speciellt sträng påföljd, är den mest "anpassade" gruppen, både vad gäller yttre och inre anpassning. De är minst aggressiva, minst brottsbelastade, och har förorsakat sina föräldrar minst bekymmer. Lärarna i åk 3 har bedömt dem som välanpassade. De har den bästa skoltrivseln och den minsta skolledan och få psykosomatiska symtom. De är också den grupp som har bäst skolprestation i åk 6, trots att de inte har bäst resultat på intelligenstestet (möjligt tecken på överprestation).

Påföljdsgrupperna skiljer sig inte åt vad gäller socioekonomisk bakgrund och hemförhållanden. Ej heller föräldra- eller kamratrelationer diskriminerar på ett konsistent sätt mellan grupperna.

Speciellt värt att notera är alltså PS-gruppens klart lägre intelligens och allmänt sämre inre anpassning, samt PV-gruppens allmänt "goda anpassning".

IV.2.6. Hur skiljer sig värderingsgrupperna åt?

Yttre anpassning. Hur värderingsgrupperna skiljer sig åt med avseende på yttre anpassning framgår av figur 11. Mönstret är inte helt klart men vissa tydliga tendenser kan konstateras.

Figur 11. En jämförelse mellan de sex värderingsgrupperna med avseende på yttre anpassning.

Gruppen VT, som har en relativt positiv värdering av lindriga brott parat med en mycket sträng syn på tjallning, är den grupp som verkar ligga "sämst till" i fråga om yttre anpassning. VT-pojkarna har störst brottsbelastning, har bedömts som mest aggressiva i årskurserna 3 och 6, och de har stort utagerande beteende. Även gruppen VL, som har mindre stränga värderingar till brott överlag, ligger åt den "negativa polen" vad gäller aggressivitet och brottsbelastning.

VS-gruppen, som i snitt tycker att brott är allvarligare, och VD-gruppen, som differentierar mellan brotten i sina värderingar, är de grupper som verkar ha den konsistent "bästa yttre anpassningen". VS har - inte förvånansvärt - den lägsta brottsbelastningen.

VSF-pojkarna, som har en strängare syn på förmögenhetsbrott än på våldsbrott, ligger i "medelpositioner" i variablerna. Det kan alltså vara värt att notera att denna grupps relativt positivare värderingar av våldsbrott ej står i samklang med höga värden i variabler som utagerande beteende och/eller aggressivitet - vilket man eventuellt kunde vänta sig.

VMH-gruppen, slutligen, erbjuder ett förvirrande mönster. De har ett extremt stort utagerande beteende i åk 9 men har bedömts som extremt icke-aggressiva i åk 3. Deras brottsbelastning är också tämligen liten. Dessa fakta, kombinerat med kunskapen om att deras värderingar av brott i snitt är tämligen stränga gör att vi kan säga att det stora utagerande beteendet verkar vara inkonsistent med övriga variabelvärden. Variabeln "utagerande beteende" är, som sades i avsnitt IV.2.2, en faktorskala, och den mäter också hur osäker/mogen pojken känner sig i förhållanden till sina kamrater. En förklaring till extremvärdet kan alltså vara att pojkarna i VMH-gruppen uppger att de är mognare/mindre osäkra än sina kamrater (snarare än att de är mycket mer utagerande). Om de uppger det, kan detta naturligtvis vara ett uttryck för antingen reella förhållanden eller "önsketänkande". Detta försök till förklaring av inkonsistensen i VMH-gruppens mönster är givetvis en spekulatio.

Värderingsgrupperna skiljer sig inte åt med avseende på föräldrarnas bekymmer med att få pojkarna att komma hem i tid respektive lyda, ej heller i motorisk oro åk 3.

Medeltal (råvärden) i bilaga 7.

En korstabulering av värderingsgrupperna mot konformitetsgruppstillhörighet, åk 9, visar klara tendenser. Detta åskådliggörs i tabell 6 (χ^2 är signifikant på 1%:s nivå - råvärden i bilaga 8).

Tabell 6. Korstabell över konformitetsgrupp, åk 9, och värderingsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Konformitetsgrupp, åk 9	Värderingsgrupp, åk 9					
	Mindre stränga värderingar (VL)	Strängare värderingar (VS)	Diff. värderingar (VD)	Förmögenhetsbrott allv. (VSF)	Lindr. brott mindre allv. (VT)	Maskning och häleri allv. (VMH)
Konforma	-	++	0	0	--	++
Konforma, ej upptäckta	0	0	+	0	-	0
Aktiva, ej upptäckta	0	0	0	0	0	0
Konforma, upptäckta	-	0	0	0	0	0
Aktiva, upptäckta	+	-	-	+	+	0
Konforma BVN	0	0	-	0	0	0
Aktiva BVN	++	-	-	0	+	0

$$\chi^2 = 56.52$$

$$fg = 30$$

$$p = 0.002$$

VL-gruppen, som har mindre stränga värderingar, är överrepresenterade i de grupper som fortfarande är brottsligt aktiva trots upptäckt respektive upptäckt och anmälan till barnavårdsnämnden. Däremot är de underrepresenterade bland de helt konforma och bland dem som konformerat efter upptäckt. VT-gruppen, som har positiva värderingar av lindriga brott, har ett liknande mönster men mindre markerad överrepresentation i den mest belastade konformitetsgruppen och mer markerad underrepresentation bland de helt konforma.

VD- och VS-grupperna, som differentierar mellan brott respektive har stränga värderingar, uppvisar mönster som tyder på överrepresentation i mindre belastade konformitetsgrupper och underrepresentation i mer belastade. För VSF- och VMH-grupperna är avvikelserna små, men vi kan konstatera, att VMH-pojkarna är kraftigt överrepresenterade bland dem som aldrig begått brott. Inga pojkar från VSF- eller VMH-grupperna

återfinns i konformitetsgrupp 7. VT- och VL-gruppernas större "belastning" är konsistent med de tecken till "sämre yttre anpassning", som vi såg i figur 11, och det omvända gäller för VD- och VS-grupperna.

En korstabulering av värderingsgrupperna mot normgrupps-tillhörighet, åk 8, visar också klara tendenser. Se tabell 7. (χ^2 är signifikant på 1%:s nivå, råvärden i bilaga 9).

Tabell 7. Korstabell över normgrupp, åk 8, och värderingsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna

Normgrupp, åk 9	Värderingsgrupp, åk 9					
	Mindre stränga värderingar (VL)	Strängare värderingar (VS)	Diff. värderingar (VD)	Förmögenhetsbrott allv. (VSF)	Lindr. brott mindre allv. (VT)	Maskning och häleri allv. (VMH)
L	-	++	0	0	-	0
LM	0	0	0	0	0	0
M	0	0	0	0	0	0
H	+	-	0	0	+	0
HH	++	--	0	0	0	0

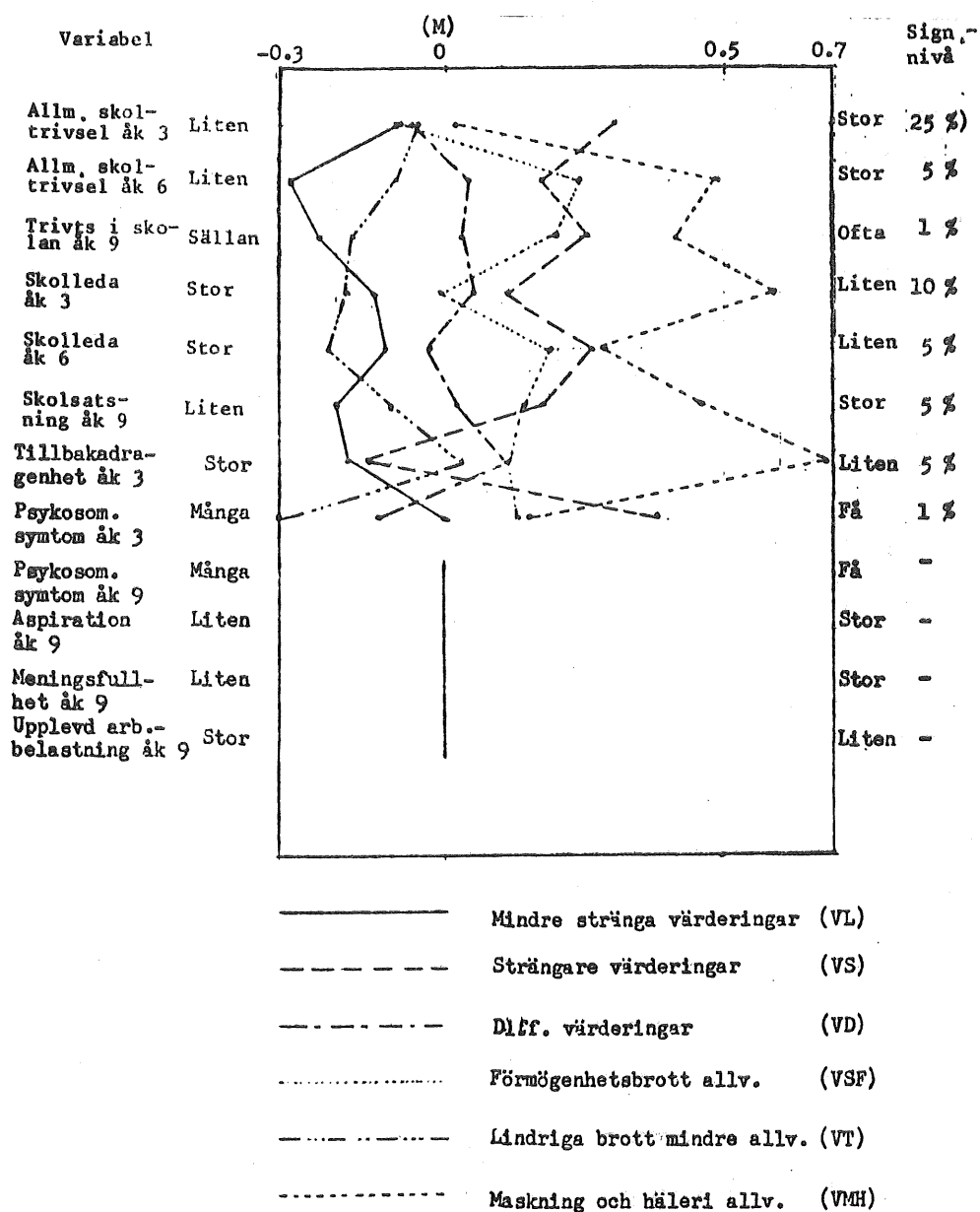
$$\chi^2 = 48.86$$

$$fg = 20$$

$$p = 0.001$$

VL (mindre stränga värderingar) är överrepresenterade i de mest normbrottsaccepterande grupperna och underrepresenterade i den lågaccepterande gruppen. Ett liknande mönster kan observeras för VT-gruppen (positiva värderingar till lindriga brott), medan VS-pojkarna (stränga värderingar) har ett helt omvänt mönster med markerad överrepresentation i normgrupp L och markerad underrepresentation i HH. Normer och värderingar (studerade med olika instrument) verkar alltså höra rätt väl ihop. Det finns dock inget samband mellan normgruppstillhörighet och mer differentierande brottsvärderingar (inga avvikelser i grupperna VD, VSF och VMH).

En korstabulering av värderingsgrupperna mot profilgrupperna för lärarskattningar, åk 3, visar ringa avvikelser från förväntade värden och redovisas därför inte (χ^2 är signifikant på 10%:s nivå). Vi bör dock notera, att VS-pojkarna (stränga värderingar) är markerat överrepresenterade bland de tillbakadragna-spända pojkarna. Vidare är VL (mindre stränga värde-

Figur 12. En jämförelse mellan de sex värderingsgrupperna med avseende på skolförhållanden och inre anpassning.

ringar) överrepresenterade bland de "missanpassade" och VMH (som tycker att maskning och häleri - jämte grövre brott - är allvarliga) överrepresenterade bland de "välanpassade". I övrigt inga avvikelser.

Skolförhållanden och inre anpassning. Hur värderingsgrupperna skiljer sig åt med avseende på skolförhållanden och inre anpassning framgår av figur 12.

Av figur 12 ser vi, att grupperna VL, som har mindre stränga värderingar överlag, och VT, som har mindre stränga

värderingar till lindriga brott, ligger "sämst" till ifråga om inre anpassning i skolan. VL har något extremare värden vad gäller trivsel i skolan (självavgivna variabler) och VT något större skolleda (lärarskattade variabler). VT bedöms dock inte som lika tillbakadragna som VL i åk 3, däremot har de betydligt fler psykosomatiska symtom i samma årskurs.

VD-gruppen, som differentierar mellan brott i sina värderingar, ligger i de flesta variabler kring genomsnittsvärdet.

VS-gruppen, vars värderingar i allmänhet är stränga, verkar ha en god inre anpassning. I åk 3 har de bedömts ha bättre skoltrivsel än de andra värderingsgrupperna. Ett undantag från det "goda anpassningsmönstret" bör dock uppmärksammas: VS-pojkarna har i åk 3 av lärarna i stor utsträckning bedömts vara tillbakadragna (värdena ligger på ungefär samma nivå som VL:s). Detta är konsistent med vår observation i tabell 9, att VS är överrepresenterade bland de tillbakadragna-spända pojkarna i åk 3.

Även VSF-gruppen verkar ha en relativt god inre anpassning, dock inte i samma utsträckning som VS. Dess värden i skoltrivsel och skolleda är dock lägre i åk 3, vilket ev kan tyda på en utveckling mot bättre inre anpassning i skolan högre upp i grundskolan.

VMH-gruppen kännetecknas i de flesta fall av extremt god inre anpassning i skolan.

Ifråga om psykosomatiska symtom i åk 9 kan inga skillnader iaktas mellan grupperna. Ej heller vad gäller aspiration att studera vidare, upplevd meningsfullhet eller arbetsbelastning i skolan.

Medeltal (råvärden) finns i bilaga 10.

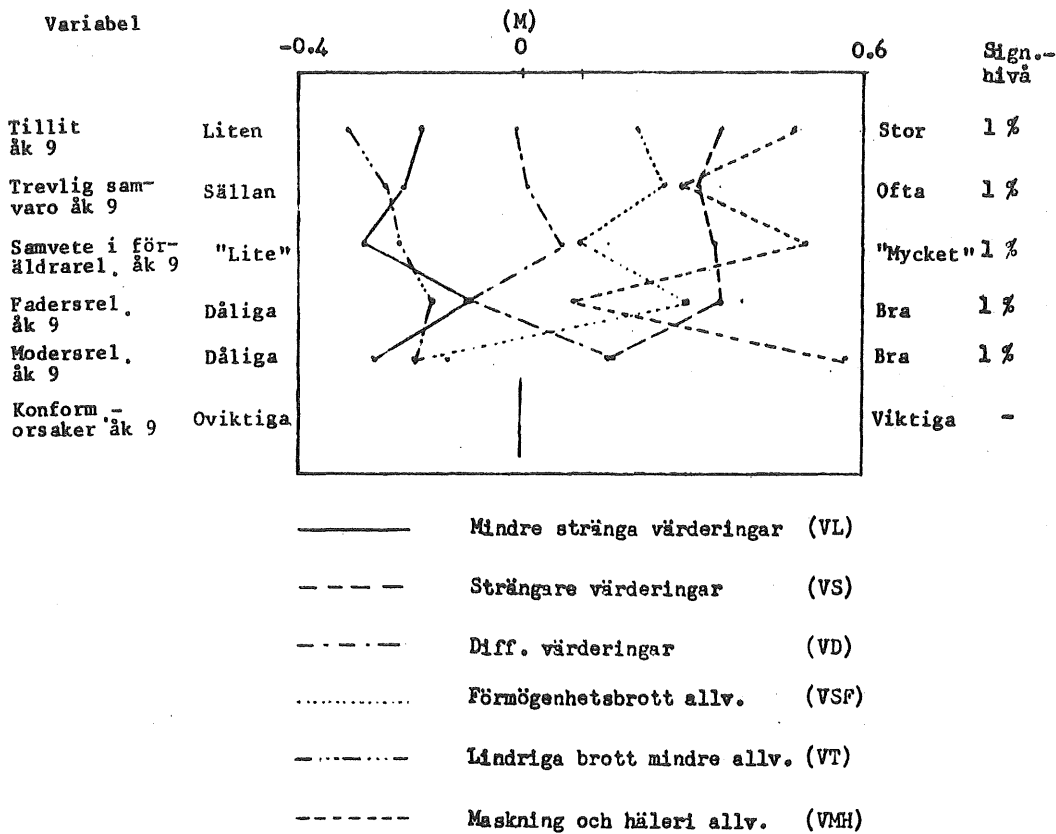
Intelligens och skolprestation. Det finns inga som helst signifikanta skillnader mellan värderingsgrupperna i intelligens i årskurserna 3, 6 eller 8. Däremot skiljer de sig signifikant åt ifråga om skolprestation (5%:s nivå, medelvärden i bilaga 10). Det som är mest slående är att VMH-gruppen, vilken har en sträng syn på maskning och häleri, har en kraftigt bättre skolprestation än de andra värderingsgrupperna. Kopplat med det faktum att grupperna inte skiljer sig åt i intelligens, kan detta tas som en indikation på överprestation i skolan. VL-gruppen, vars värderingar överlag är mindre stränga, har en något sämre skolprestation än de andra grupperna. Skillnaden är dock inte lika slående som för VMH-gruppen.

Socio-ekonomisk bakgrund. Värderingsgrupperna skiljer sig inte åt med avseende på familjens inkomst. Däremot finns vissa klara differenser vad gäller föräldrarnas utbildning. Skillnaderna, mätta i medeltalsdifferenser, är i åk 6 signifikanta på 1%:s nivå men i åk 3 endast på 25%:s nivå. (Medelvärden i bilaga 10). För bägge årskurserna gäller dock att

VMH-pojkarnas föräldrar har den högsta utbildningen. Även VS-gruppen, vars värderingar är stränga, har högre föräldrautbildning än genomsnittet, dock inte i samma grad som VMH-gruppen. VL-pojkarnas föräldrar är de som har den lägsta utbildningen.

Hemförhållanden. Inga konsistenta skillnader kan noteras mellan värderingsgrupperna vad gäller hemförhållanden.

Föräldrarelationer. Av figur 13 framgår hur värderingsgrupperna skiljer sig åt med avseende på föräldrarelationer.

Figur 13. En jämförelse mellan de sex värderingsgrupperna med avseende på föräldrarelationer.

Figur 13 visar klara tendenser. Samtliga medelvärdesdifferenser, utom för variabeln konformitetsorsaker, är signifikanta på 1%:s nivå. Medelvärden (rådata) finns i bilaga 7.

VL-gruppen (mindre stränga värderingar) och VT-gruppen (mindre stränga värderingar till lindriga brott) har de klart sämsta föräldrarelationerna. Profilen är något "ojämnare" för VL-pojkarna, vilket indikerar att de har förhållandevis något bättre fadersrelationer.

VD-gruppen, som differentierar mellan brott i sina värderingar, ligger i stort kring genomsnittliga värden. Dock bör noteras att de har sämre fadersrelationer och bättre modersrelationer.

VSF-gruppen, som har en strängare syn på förmögenhetsbrott, har något bättre föräldrarelationer än VD. Vad gäller moders- och fadersrelationer är dock mönstret det rakt motsatta VD-pojkarnas: Bra fadersrelationer men dåliga modersrelationer. Skillnaden mellan dessa två variabler är för VSF-gruppen slående.

VS-pojkarna, vilkas värderingar är strängare, har i stort bra föräldrarelationer. För VMH-gruppen, som har en sträng syn även på maskning och häleri, gäller samma sak, men värdena är ännu extremare. Dessa pojkar har dock förhållandevis dåliga fadersrelationer, speciellt om man jämför med de extremt goda modersrelationerna.

Kamratrelationer. I våra data finns inga som helst tecken på att värderingsgrupperna skiljer sig åt med avseende på relationer till kamrater.

Sammanfattning. Vi kan nu sammanfatta resultatet av vår analys av skillnader mellan de sex profilgrupper, som i åk 9 har olika värderingar av brottsliga handlingar.

Grupperna VL, som har mindre stränga värderingar till brott överhuvudtaget, och VT, som har mindre stränga värderingar till lindriga brott men tycker att tjallning är allvarligt, är de grupper som genomgående ligger "sämst till".

VT-pojkarna har den sämsta yttre anpassningen i det de har bedömts som mest aggressiva, är mycket utagerande och de i åk 9 mest brottsligt belastade. De är överrepresenterade i de konformitetsgrupper som fortfarande är brottsligt aktiva trots upptäckt respektive upptäckt och anmälan till BVN. Vidare är de överrepresenterade i den högaccepterande normgruppen H (men ej i HH) och bland de barn som av lärarna i åk 3 bedömts vara "missanpassade". De har också dålig inre anpassning i skolan i form av dålig skoltrivsel, stor skolleda och många psykosomatiska symtom (åk 3 enbart). Vidare har de genomgående dåliga föräldrarelationer.

Gruppen VL har ett liknande mönster som VT. De ligger något bättre till ifråga om yttre anpassning, men har en kraftig överrepresentation i den mest belastade konformitetsgruppen (7) och den mest normbrottsaccepterande normgruppen (HH). I åk 3 bedöms VL-pojkarna som mer tillbakadragna än VT men har fler psykosomatiska symtom. De är de pojkar som har sämst skolprestation och vilkas föräldrar har den lägsta utbildningen. De har genomgående dåliga föräldrarelationer men bättre förhållande till modern än fadern.

VD-gruppens pojkar, vilka differentierar mellan brotten i sina värderingar, har en god yttre anpassning. De har bedömts som förhållandevis icke-aggressiva och en relativt

liten brottsbelastning. Detta visar sig också i underrepresentation i de mest belastade konformitetsgrupperna. Ifråga om inre anpassning i skolan och föräldrarelationer har VD-pojkarna genomsnittliga värden. De verkar dock ha sämre fadersrelationer men bättre modersrelationer.

VSF-gruppen har en positivare värdering av våldsbrott än förmögenhetsbrott. Detta avspeglas dock inte på något sätt i deras anpassning. I fråga om yttre anpassning ligger de kring genomsnittet. Vad gäller inre anpassning och föräldrarelationer ligger de någonstans mellan genomsnittet och genomgående höga värden. Det kan dock noteras att deras inre anpassning i skolan är bättre högre upp i grundskolan än i åk 3, vilket ev kan tyda på en utveckling. Speciellt för denna grupp är också det faktum att den har bra fadersrelationer men mycket dåliga modersrelationer.

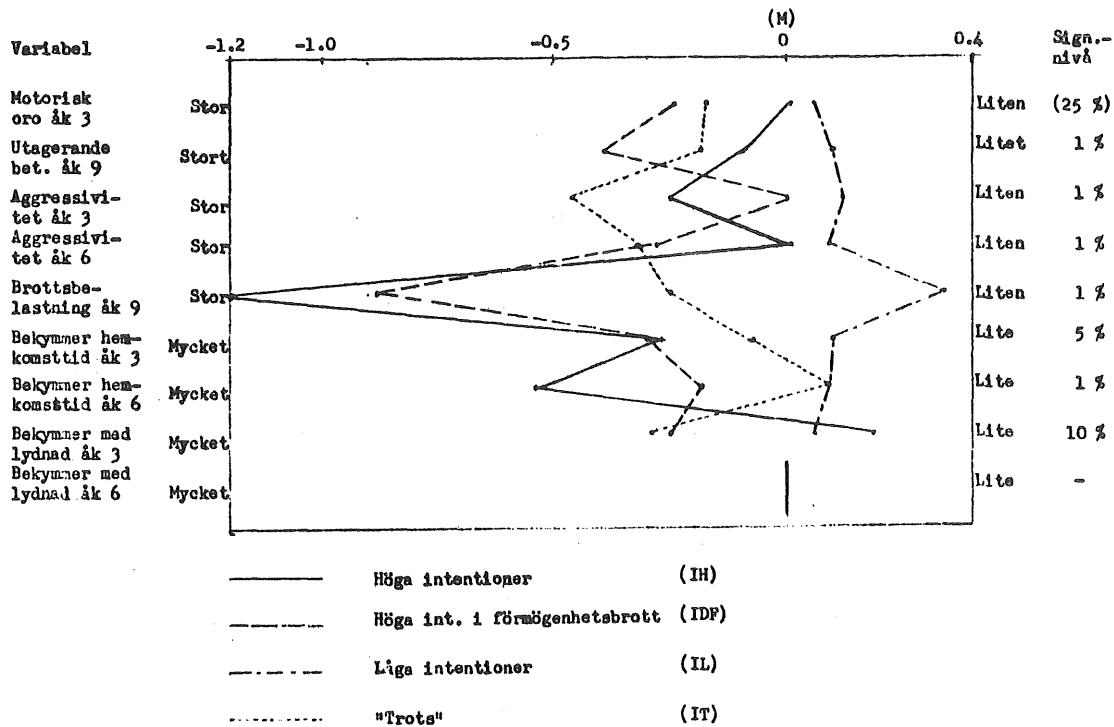
VS-gruppen, som i genomsnitt har strängare värderingar av brott, ligger genomgående "bra till", och detta är också fallet med VMH-gruppen, som har en sträng värdering av maskning och häleri. VS-pojkarna har den klart lägsta brottsbelastningen. De är kraftigt överrepresenterade i de minst belastade konformitetsgrupperna och i den lågaccepterande normgruppen. De har en god inre anpassning: bra skoltrivsel, liten skolleda, hög skolsatsning och få psykosomatiska symtom (åk 3). Dock har VS-pojkarna i åk 3 bedömts som mycket tillbakadragna, vilket också bekräftas av att de är kraftigt överrepresenterade bland de barn som av lärarna syntts vara speciellt tillbakadragna och spända. Deras föräldrar har något högre utbildning än genomsnittligt. Slutligen är föräldrarelationerna i VS-gruppen genomgående goda.

VMH-gruppens pojkar verkar i de flesta avseenden vara extremt "bra anpassade". Detta gäller både yttre och inre anpassning. Det finns klara tecken på att de överpresterar i skolan (de har betydligt högre skolprestation än de andra värderingsgrupperna men skiljer sig inte signifikant ifråga om intelligens). VMH-pojkarnas föräldrar har en betydligt högre utbildning än de andra pojkarnas föräldrar. Relationerna till föräldrarna är också mycket goda (dock är fadersrelationerna förhållandevis dåliga). Profilerna för VMH-gruppen är ojämnare än VL-gruppens. Den "extremt bra anpassningen" gäller inte i varje variabel. Exempelvis är VMH-pojkarna (enligt egen utsago) extremt utagerande i åk 9. Som tidigare framhållits behöver dock detta inte nödvändigtvis vara inkonsistent med de övriga resultaten.

Värderingsgrupperna skiljer sig inte åt i fråga om hemförhållanden eller relationer till kamrater.

Vi kan alltså summera analysen ungefär så här:

VL- och VT-pojkarna har dålig inre och yttre anpassning och dåliga föräldrarelationer. För VS- och VMH-pojkarna gäller i stort det motsatta. VMH-gruppen har extremare värden, dessutom verkar de överprestera och deras föräldrar har bättre utbildning. VD- och VSF-grupperna ligger i allmänhet i

Figur 14. En jämförelse mellan de fyra intentionsgrupperna med avseende på yttre anpassning.

"mellanpositioner". VSF-gruppens positivare värdering av våldsbrott avspeglas ej i deras anpassning.

IV.2.7. Hur skiljer sig intentionsgrupperna åt?

Yttre anpassning. Hur intentionsgrupperna skiljer sig åt med avseende på yttre anpassning framgår av figur 14. Medelvärden (rådata) finns i bilaga 11.

Vi ser direkt att det föreligger klara och signifikanta skillnader mellan intentionsgrupperna i de flesta av de variabler som använts som mått på yttre anpassning. IL-pojkarna, som överlag har låga intentioner att begå brott, är också de som genomgående ligger "bäst" till ifråga om yttre anpassning. De är minst motoriskt oroliga, minst utagerande och minst aggressiva, och deras föräldrar har haft små bekymmer med att få dem att komma hem i tid om kvällarna. De har också den klart lägsta brottsbelastningen, vilket var att vänta.

IH-gruppen är den grupp som genomgående har höga intentioner att begå brott. Detta avspeglas i att de har den klart högsta brottsbelastningen. De har dock inte i övrigt den sämsta yttre anpassningen. Det är endast vad gäller föräldrarnas bekymmer ifråga om hemkomsttid som en klar skill-

nad kan noteras. I både åk 3 och åk 6 uppger IH-pojkarnas föräldrar relativt stora bekymmer med att få pojkarna att komma hem i tid om kvällarna. Några motsvarande bekymmer ifråga om lydnad finns dock inte. Tvärtom är IH-pojkarna de som bereder sina föräldrar minst bekymmer ifråga om lydnad (åk 3 enbart).

Det är IDF-gruppen, vars pojkar har höga intentioner till förmögenhetsbrott men inte till andra brott, som uppvisar den mest konsistenta tendensen till dålig yttre anpassning. Detta gäller motorisk oro, utagerande beteende, aggressivitet (åk 6 men ej åk 3) och bekymmer med hemkomsttid och lydnad. Även brottsbelastningen är hög men ej så hög som IH-pojkarnas.

IT-pojkarna, som har höga intentioner att maska och göra motstånd och därför bedömts som "trotsiga" visar sig vara de pojkar som både i åk 3 och 6 har bedömts som mest aggressiva. Deras föräldrar uppger också att de har relativt stora problem med att få pojken att lyda (åk 3). Motsvarande gäller dock inte för bekymmer för hemkomsttid och i övrigt intar IT-pojkarna "mellanlägen" ifråga om yttre anpassning.

Vi kan slutligen notera en allmän överensstämmelse mellan intention och faktiskt beteende, då vi jämför intentionsgrupperna med avseende på brottsbelastning. Detta visar att intentionsgruppsstillhörighet är en variabel av intresse för studiet av kriminell utveckling.

En korstabulering av intentionsgrupperna mot konformitetsgruppsstillhörighet, åk 9, visar ett klart samband som är signifikant på promillenivå. Se tabell 8. (Råvärden hittas i bilaga 12). IL-pojkarna, som har låga intentioner att begå brott, är kraftigt överrepresenterade i de två minst belastade konformitetsgrupperna och klart underrepresenterade i de tre mest belastade. IH- och IDF-pojkarna (höga intentioner respektive höga intentioner i förmögenhetsbrott) har ett i princip helt omvänt mönster med kraftiga avvikelser. IT-gruppen, slutligen, är kraftigt överrepresenterad bland de pojkar som fortfarande är brottsligt aktiva trots upptäckt, samt bland de pojkar som konformerat efter upptäckt respektive upptäckt och anmälan till BVN. Däremot är de underrepresenterade i den mest belastade konformitetsgruppen. Som helhet betraktat tyder mönstret i tabell 8 på ett starkt samband mellan intention och faktisk handling, ett samband som vi också kunde se i figur 14.

Då vi korstabulerar intentionsgrupperna mot normgruppsstillhörighet, åk 8, finner vi även där ett klart samband som ger signifikant utslag - se tabell 9. (Råvärden hittas i bilaga 13). IL-pojkarna är överrepresenterade i den lågaccepterande normgruppen och underrepresenterade i de högaccepterande. För IH- och IDF-pojkarna är mönstret det motsatta. "Trots"gruppen (IT) är endast överrepresenterad (men kraftigt) i den mellanaccepterande normgruppen, vars normmönster enligt Henricson (1973, s. 65) karakteriseras av "en allmän form av tonårstrots, som kanske speciellt riktar sig mot föräldrarna" men med avståndstagande från de svårare normbrotten. Detta synes stödja vår tidigare tolkning av dessa pojkars intentionsmönster som i viss grad präglad av "trotsreaktioner" (se avsnitt IV.1.5.).

Tabell 8. Korstabell över konformitetsgrupp, åk 9, och intentionsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Konformitetsgrupp, åk 9	Intentionsgrupp, åk 9			
	Höga intentioner (IH)	Höga int. i för- mogenhetsbrott (IDF)	Låga intentioner (IL)	"Trots" (IT)
Konforma	--	--	++	0
Konforma, ej upptäckta	--	--	++	-
Aktiva, ej upptäckta	0	0	0	0
Konforma, upptäckta	0	0	0	+
Aktiva, upptäckta	++	++	--	++
Konforma BVN	++	0	-	+
Aktiva BVN	++	++	--	-

$$\chi^2 = 123.02$$

$$fg = 18$$

$$p = 0.0000$$

Tabell 9. Korstabell över normgrupp, åk 8, och intentionsgrupp åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Normgrupp åk 8	Intentionsgrupp, åk 9			
	Höga intentioner (IH)	Höga int. i för- mogenhetsbrott (IDF)	Låga intentioner (IL)	"Trots" (IT)
L	--	-	+	0
LM	0	0	0	0
M	0	0	0	++
H	+	+	-	0
HH	++	++	--	0

$$\chi^2 = 47.17$$

$$fg = 12$$

$$p = 0.00001$$

"Trotsgruppens" låga intention att snatta står i överensstämmelse med normgruppens M:s kraftiga avståndstagande från samma brott (a.a., s. 65).

En korstabulering av intentionsgrupperna mot profilgrupper för lärarskattningar visar mycket små avvikelser från förväntade värden och en icke signifikant χ^2 -kvot. Därför redovisar vi ingen korstabell. Ett mönster finns dock i tabellen: IT-pojkarna är överrepresenterade bland de barn som av lärarna bedömts som allmänt "missanpassade" och underrepresenterade bland de "välanpassade".

Skolförhållanden och inre anpassning. Hur intentionsgrupperna skiljer sig åt med avseende på skolförhållanden och inre anpassning, framgår av figur 15.

IDF-gruppen som har höga intentioner till förmögenhetsbrott, men ej till andra brott, har den konsistent sämsta inre anpassningen. De trivs sämst i skolan (åk 3, 6 och 9), har störst skolleda (åk 3 och 6), satsar lite på skolan och upplever den som arbetsam och föga meningsfull. I åk 3 har de bedömts som tillbakadragna och har många psykosomatiska symtom.

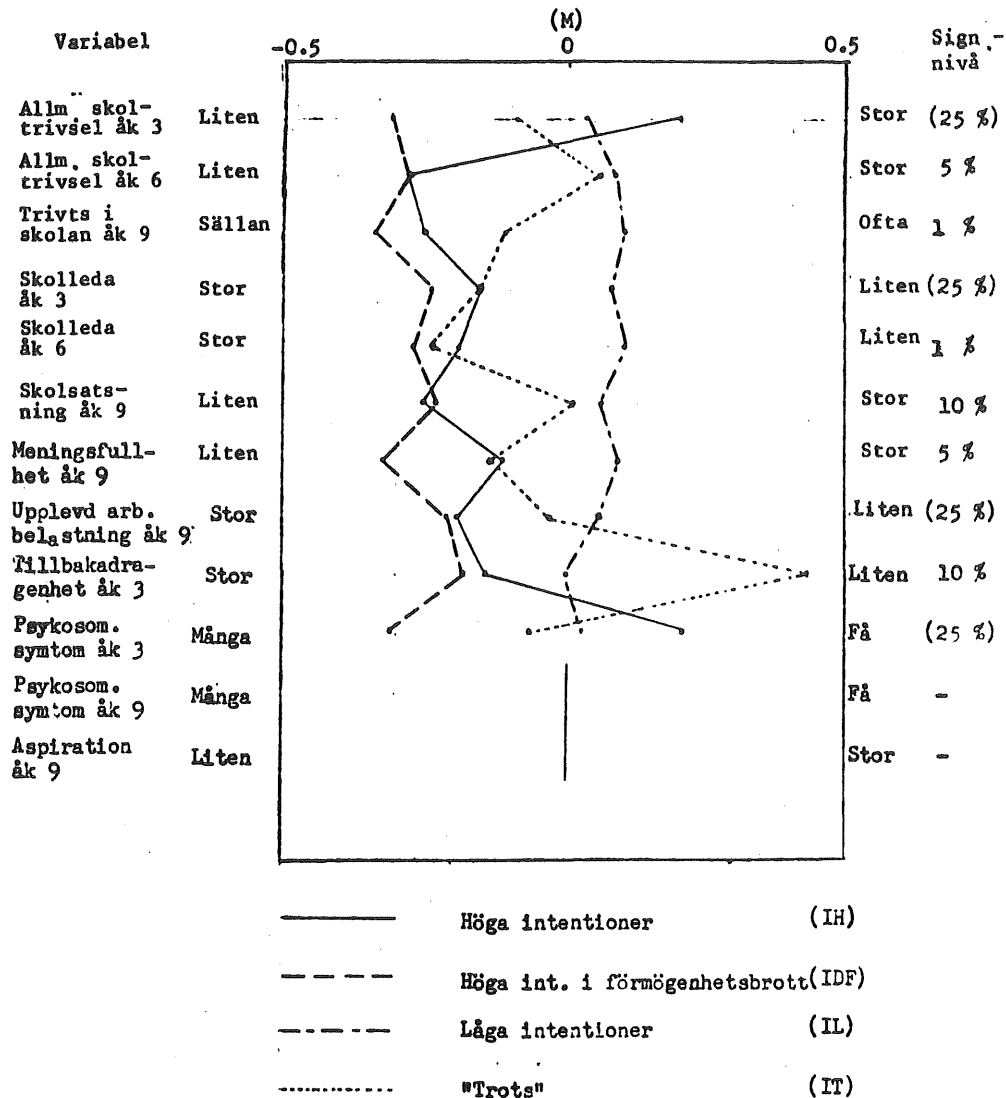
Även IH-pojkarna, som har höga intentioner att begå brott överhuvudtaget, verkar ha en dålig inre anpassning, dock ej riktigt i samma utsträckning som IDF-gruppen. Inkonsistent med mönstret är den mycket goda skoltrivseln och de få psykosomatiska symtomen i åk 3. Båda variablerna (allmän skoltrivsel och psykosomatiska symtom) är, som nämnts i avsnitt IV.2.2 faktorskalor, hämtade från samma enkät (elevenkäten i åk 3). Det är möjligt att ett speciellt svarsmönster på just denna enkät kan förklara inkonsekvensen i IH-pojkarnas profil.

IL-gruppen, vars pojkar har små intentioner att begå brott, har konsistent en god inre anpassning. Detta gäller i samtliga de använda variablerna.

IT-pojkarna, med höga intentioner att maska och göra motstånd, intar i de flesta variabler "medelpositioner" mellan IL- och IH-grupperna. De har dock av sina lärare bedömts som relativt skolleda i åk 3 och 6 och extremt icke-tillbakadragna ("öppna och frimodiga") i åk 3. Detta kan jämföras med att IT-pojkarna också av sina lärare ansetts som aggressiva i 3:an och 6:an. Se sid.56.

Medeltal (råvärden) i bilaga 14.

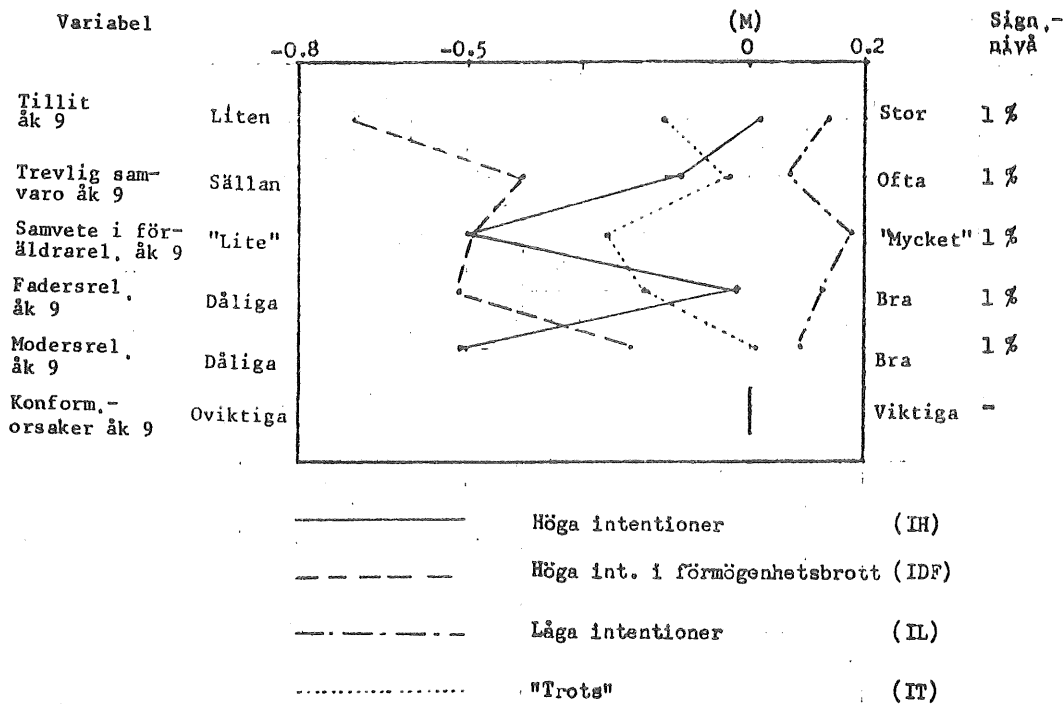
Intelligens och skolprestation. Intentionsgrupperna verkar inte skilja sig åt på något markant sätt med avseende på intelligens och skolprestation. Någon figur redovisas därför inte. En svag tendens kan skönjas. I åk 8 har IH- och IT-pojkarna något lägre intelligens än pojkar i de båda andra intentionsgrupperna. Skillnaden är dock endast signifikant på 25%:s nivå. IH-, IDF- och IT-grupperna har också något sämre skolprestation än IL-gruppen i åk 6, en skillnad som är signifikant på 10%:s nivå. Några intelligensskillnader i åk 6 eller 3 mellan grupperna kan dock inte observeras, varför de erhållna differenserna bör tolkas med stor försiktighet.

Figur 15. En jämförelse mellan de sex värderingsgrupperna med avseende på skolförhållanden och inre anpassning.

Socio-ekonomisk bakgrund. Intensionsgrupperna skiljer sig inte åt ifråga om socio-ekonomisk bakgrund. Någon figur redovisas inte. I åk 6 har IL-pojkarnas föräldrar en något högre utbildning än de andra gruppernas, men skillnaden, som endast är signifikant på 25%:s nivå, bekräftas ej i någon annan variabel, varför vi kan bortse ifrån den.

Hemförhållanden. Intensionsgrupperna skiljer sig åt i en av de variabler som vi tagit som mått på hemförhållanden: Den utsträckning i vilken modern arbetar (åk 3 och 6). Råvärden (medeltal) redovisas i bilaga 15, men någon figur har ej ritats. Tendensen, som i åk 3 är signifikant på 5%:s nivå men i åk 6 endast på 25%:s nivå, pekar på att IDF-gruppens mödrar har arbetat mer utanför hemmet än vad som är fallet med de andra gruppernas mödrar. IH- och IT-pojkarnas mammor är de

Figur 16. En jämförelse mellan de fyra intentionsgrupperna med avseende på föräldrarelationer.

som har arbetat minst utanför hemmet. Observera att denna tendens har fastställts genom att jämföra medelvärden för en i grunden diskret variabel.

Ingen skillnad kan noteras mellan intentionsgrupperna vad gäller bostadens storlek eller antalet gånger familjen flyttat under pojkens uppväxt.

Föräldrarelationer. Hur intentionsgrupperna skiljer sig åt med avseende på föräldrarelationer framgår av figur 16.

I figur 16 ser vi ett klart samband mellan tillhörighet till intentionsgrupp och föräldrarelationer.

IL-pojkar, som i minst utsträckning kan tänka sig att begå brott, har också de bästa föräldrarelationerna. De har störst tillit till vuxna, oftast trevlig samvaro med föräldrarna, bäst faders- och modersrelationer, och de anser också i störst utsträckning att föräldrarna betyder mycket när det gäller att avstå från normbrott (har "mest samvete").

IDF-pojkar, som kan tänka sig att begå förmögenhetsbrott men inte andra brott, har i stort sett det motsatta mönstret: Sämst föräldrarelationer. IH-pojkar, som har höga intentioner till brott överhuvud, har dock sämre modersrelationer än IDF-gruppen (men däremot betydligt bättre fadersrelationer). IH-gruppen har lika "lite" samvete i föräld-

rarelationerna som IDF, men har i övrigt inte ett konsistent dåligt föräldrarelationsmönster (som IDF har).

IT-gruppen, vars pojkar har höga intentioner till brott vilka ev kan tolkas som trotsreaktioner, ligger i allmänhet i "medelpositioner", d v s jämförelsevis medelgoda föräldrarelationer. Råvärden (medeltal) i bilaga 15.

Kamratrelationer. Inget samband tycks råda mellan intentionegruppstillhörighet och kamratrelationer, varför någon figur inte redovisas.

Sammanfattning. Vi kan nu sammanfatta resultatet av vår analys av skillnader mellan de fyra profilgrupper, som i åk 9 har olika intentioner att begå brott.

Två av de fyra grupperna har relativt höga intentioner att begå brott: IH, som har höga intentioner överhuvudtaget, och IDF, som har höga intentioner att begå vissa brott, nämligen förmögenhetsbrott.

Av dessa är det inte IH, utan IDF, som genomgående ligger "sämst till". De har den sämsta yttre anpassningen i form av motorisk oro, utagerande beteende, aggressivitet mm. De är överrepresenterade i den mest belastade konformitetsgruppen (aktiva BVN) och bland de pojkar som har lättast att acceptera brott mot föräldranormer. Deras brottsbelastning är relativt hög men ej så hög som IH-pojkarnas. IDF-pojkarna ligger också sämst till ifråga om inre anpassning med tonvikt på skolsituationen. De trivs sämst i skolan, tycker i störst utsträckning att den är jobbig, är mest skolleda, tycker att den är föga meningsfull mm. IDF-gruppen har vidare de sämsta föräldrarelationerna, med undantag för modersrelationer där IH-pojkarna ligger sämre till. Ifråga om hemförhållanden kan vi iaktta att IDF-pojkarnas mödrar är de som i störst utsträckning har haft förvärvsarbete under pojkens uppväxttid.

IH-pojkarna, som alltså är de som har högst intentioner att begå brott, har inte på motsvarande sätt ett konsistent "dåligt mönster". De har den högsta brottsbelastningen och är också överrepresenterade i de mest belastade konformitetsgrupperna. De är också, liksom IDF, överrepresenterade i de normgrupper som har lättast att acceptera brott mot föräldrarnas normer. Deras föräldrar uppger sig ha haft relativt sett stora bekymmer med att få pojkarna att komma hem i tid om kvällarna, däremot inte att få dem att lyda. De ligger "dåligt till" ifråga om inre anpassning, dock inte "lika dåligt" som IDF. Det finns en svag tendens till att de (tillsammans med IT) har något sämre skolprestation (åk 6) och lägre intelligens (åk 8). De har de sämsta modersrelationerna men relativt goda fadersrelationer - föräldrarelationerna är i övrigt inte konsistent dåliga.

IL-pojkarna har överlag låga intentioner att begå brott. Detta avspeglar sig i att de har den lägsta brottsbelastningen och även i övrigt den bästa yttre anpassningen.

De ligger också bäst till ifråga om inre anpassning i skolan och har de bästa föräldrarelationerna. Vissa svaga tecken tyder också på att de har bäst skolprestation och högst intelligens (åk 6 respektive 8).

IT-pojkarna utmärks av höga intentioner att maska och att göra motstånd. Detta har tentativt tolkats som "trotsreaktioner".

De ligger i många variabler i "medelpositioner" mellan IDF och IH, å ena sidan och IL, å den andra. Detta gäller både yttre och inre anpassning samt föräldrarelationer. Vissa förhållanden utmärker dock denna grupp pojkar. Det visar sig framförallt i att lärarna i åk 3 och 6 har en tendens att bedöma dem "negativt". De har skattats som de mest aggressiva i åk 3 och 6, vidare har de ansetts vara skolleda (samma årskurs) och extremt icke-tillbakadragna ("öppna och frimodiga" är ordalydelsen på skattningsskalan) i åk 3, samt relativt motoriskt oroliga (åk 3). Man kan tolka detta som att IT-pojkarna varit "besvärliga elever" ur lärarens synpunkt. Detta avspeglar sig också i en överrepresentation bland de "allmänt missanpassade" barnen (profilgrupper lärarskattningar åk 3). De är vidare mer utagerande än IH-pojkarna i åk 9 och deras föräldrar uppger i åk 3 jämförelsevis stora bekymmer med att få dem att lyda (dock inga gruppskillnader i åk 6) Dessa iakttagelser verkar stödja hypotesen om "trotsreaktioner".

Några förhållanden kan slutligen vara värda att betona: I våra data har vi funnit att intention och handling verkar ha ett klart samband vad gäller brott. De pojkar som har de högsta intentionerna att begå brott är dock inte de som ligger "sämst till" vad gäller yttre och inre anpassning eller föräldrarelationer (det gör istället IDF). Det är inte heller de som av lärarna i tidig ålder upplevts som mest "besvärliga" (det har IT). Orsakerna till höga brottsliga intentioner (med åtföljande handling) kan inte fullständigt "spåras" i våra data. Vad som kan noteras är att IH-pojkarnas föräldrar i tidig ålder har haft bekymmer med att få pojken att komma hem i tid på kvällarna, vidare att de har dåliga modersrelationer (men inte d:o fadersrelationer).

IV.3. Inbördes samband mellan de olika profilgrupperna.

Som avslutning på resultatredovisningen följer en analys av de inbördes sambanden mellan de olika profilgrupper som har framkommit ur kriminalitetsenkätens (9/71) attityd- och kunskapsdel. Redovisningen sker i form av korstabeller med över- och underrepresentationsmönster. Principen för dessa tabeller redogörs för i avsnitt IV.2.3. Det är samma sorts tabeller som använts i avsnitten IV.2.4. - IV.2.7.

IV.3.1. Sambandet mellan kunskapsgrupper och påföljdsgrupper

En korstabulering av de tre kunskapsgrupperna mot de övriga påföljdsgrupperna ger upphov till tabell 10. (Råvärden i bilaga 16).

Tabell 10. Korstabell över kunskapsgrupp, åk 9, och påföljdsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Påföljdsgrupp åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9		
	Brott lindrigare (KL)	Brott svårare (KS)	Diff. kunskap (KD)
Svårare påföljd (PS)	--	++	-
Lindrigare påföljd (PL)	++	--	-
Diff. påföljd (PD)	--	0	++
Våldsbrott straffas (PV)	--	+	0

$$\chi^2 = 64.80$$

$$fg = 6$$

$$p = 0.00001$$

Som framgår av tabell 10 råder ett klart samband mellan kunskapsgrupper, som har olika kunskaper om brotts svårighetsgrad, och påföljdsgrupper, som har olika kunskaper om de påföljder brott medför.

Sambandet är entydigt: KL, som i allmänhet anser att brott är mindre grova, är överrepresenterade i den påföljdsgrupp (PL) som anser att brott i allmänhet ger upphov till mindre stränga påföljder. KS, som anser att brott överlag är svårare, är däremot överrepresenterade i PS, som anser att brott ger svårare påföljder, samt i PV, som tror att våldsbrott straffas hårdare. KD slutligen, som differentierar mellan brott, är överrepresenterade i den påföljdsgrupp som differentierar, PD, och underrepresenterade i PL och PS, som har en "jämnare" kunskap om påföljder.

IV.3.2. Sambandet mellan kunskapsgrupper och värderingsgrupper

I tabell 11 redovisas en korstabulering av de tre kunskapsgrupperna mot de sex värderingsgrupperna. (Råvärdestabell i bilaga 17).

Tabell 11. Korstabell över kunskapsgrupp, åk 9 och värderingsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Värderingsgrupp, åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9 Brott lindrigare (KL)	Brott svårare (KS)	Diff. kunskap (KD)
Mindre stränga värderingar (VL)	++	--	--
Strängare värderingar (VS)	--	++	-
Diff, värderingar (VD)	--	+	++
Förmögenhetsbrott allv. (VSF)	0	0	0
Lindriga brott mindre allv. (VT)	++	-	0
Maskning och häleri allv. (VMH)	--	+	+

$$\chi^2 = 145.00$$

$$fg = 10$$

$$p = 0.001$$

Sambandet mellan kunskap om brotts svårighetsgrad och egen värdering av brott är enligt tabell 14 starkt och entydigt.

KL, som anser att brott är mindre grova (kunskap) är överrepresenterade i den värderingsgrupp som överlag har mindre stränga värderingar (VL) och den som har mild värdering av lindrigare brott (VT). KS-gruppen, däremot, som anser att brott överlag är svårare (kunskap), är underrepresenterade i dessa värderingsgrupper men överrepresenterade i den värderingsgrupp som genomgående har strängare värderingar

(VS), den grupp som har differentierande värderingar (VD) samt den grupp som har en sträng syn på grövre brott samt maskning och häleri (VMH). KD-pojkarna, vilka differentierar mellan brotten i sina kunskaper, är kraftigt överrepresenterade bland de pojkar som också har differentierande värderingar (VD) samt i VMH-gruppen.

IV.3.3. Sambandet mellan kunskapsgrupper och intentionsgrupper

Då vi korstabulerar de tre kunskapsgrupperna mot de fyra intentionsgrupperna erhåller vi en tabell som redovisas i tabell 12. (Råvärden i bilaga 18).

Tabell 12. Korstabell över kunskapsgrupp, åk 9, och intentionsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Intentionsgrupp, åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9		
	Brott lindrigare (KL)	Brött svårare (KS)	Diff. kunskap (KD)
Höga intentioner (IH)	++	--	-
Höga int. i förmögenhetsbrott (IDF)	++	--	+
Låga intentioner (IL)	-	+	0
"Trots" (IT)	0	0	0

$$\chi^2 = 36.28$$

$$fg = 6$$

$$p = 0.00001$$

Sambandet mellan kunskap om brotts svårighetsgrad och egen intention att begå brott är enligt tabell 12 entydigt och klart signifikant, prövat med χ^2 . De pojkar som anser att brott är mindre grova (KL) är överrepresenterade bland de pojkar som har höga intentioner överlag (IH) eller höga intentioner till förmögenhetsbrott (IDF). Däremot är de som anser brott svårare (KS) överrepresenterade endast bland dem som har låga intentioner (IL). KD-pojkarna (differentierande kunskaper) är överrepresenterade bland IDF men underrepresenterade i IH. "Trotsgruppen" (IT) visar inga avvikel-

ser från förväntade värden - inget samband mellan tillhörighet till denna grupp och några speciella kunskaper om brott, alltså.

IV.3.4. Sambandet mellan påföljdsgrupper och värderingsgrupper

En korstabulering av de fyra påföljdsgrupperna mot de sex värderingsgrupperna återfinns i tabell 13 (råvärdestabell bilaga 19).

Tabell 13. Korstabell över påföljdsgrupp, åk 9, och värderingsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Värderingsgrupp, åk 9	Påföljdsgrupp, åk 9	Svårare påföljd (PS)	Lindrigare påföljd (PL)	Diff. påföljd (PD)	Våldsbrott straffas (PV)
Mindre stränga värderingar (VL)	-	++	--	0	
Strängare värderingar (VS)	++	-	+	0	
Diff. värderingar (VD)	0	--	+	++	
Förmögenh. brott allv. (VSF)	0	0	+	--	
Lindr. brott mindre allv. (VT)	0	++	-	-	
Maskn, och häleri allv. (VMH)	0	0	0	0	

$$\chi^2 = 79.44$$

$$fg = 15$$

$$p = 0.00001$$

Enligt tabell 13 är sambandet mellan kunskap om vilka påföljder brott medför, och egna värderingar av brott starkt och tydligt. PS-pojkarna, som anser att brott i allmänhet medför strängare påföljder, är överrepresenterade bland dem som har stränga värderingar (VS). PL (lindrigare påföljder) är däremot överrepresenterade bland dem som har mindre stränga värderingar (VL) och bland dem som har mindre sträng syn på lindriga brott

(VT). De som har differentierande kunskap om påföljd (PD) överrepresenteras bland dem som har stränga (VS) eller differentierande (VD) värderingar samt bland dem som differentierar på så sätt att förmögenhetsbrott bedöms strängare än våldsbrott (VSF). De som tror att våldsbrott straffas speciellt hårt (PV) är endast överrepresenterade bland dem som har differentierande värderingar (VD). PV-pojkarna är däremot kraftigt underrepresenterade bland dem som har en strängare värdering av förmögenhetsbrott än av våldsbrott - en sådan tendens verkar ju klart rimlig.

Slutligen verkar det inte finnas något samband mellan tillhörighet till den grupp som anser att maskning och häleri jämte grövre brott är mycket allvarliga (VMH) och vilken kunskap man har om påföljder av brott (inga avvikelser).

IV.3.5. Sambandet mellan påföljdsgrupper och intentionsgrupper

I tabell 14 återfinns en korstabulering av de fyra påföljdsgrupperna mot de fyra intentionsgrupperna (rådata finns i bilaga 20).

Tabell 14. Korstabell över påföljdsgrupp, åk 9, och intentionsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Intentions- grupp åk 9	Påföljdsgrupp, åk 9			
	Svårare påföljd (PS)	Lindr.på- följd (PL)	Diff.på- följd (PD)	Våldsbrott straffas (PV)
Höga inten- tioner (IH)	0	++	-	-
Höga int. i förmögenhets- brott (IDF)	-	0	0	0
Låga inten- tioner (IL)	0	0	0	0
"Trots" (IT)	0	0	0	0

$$\chi^2 = 19.04$$

$$fg = 9$$

$$p = 0.02$$

Sambandet mellan kunskap om påföljd och egna intentioner till brott är, prövat med χ^2 , något mindre starkt än de övriga redovisade inter-sambanden mellan profilgrupperna. Den tendens som finns är dock entydig.

PS-pojkarna (svårare påföljder) är klart överrepresenterade bland dem som har låga intentioner (IL), medan de som anser att brott medför lindrigare påföljder (PL) överrepresenteras i gruppen IH (högre intentioner). De grupper som på olika sätt differentierar mellan brott i sina kunskaper om påföljder (PD och PV) är båda underrepresenterade i högintentiongruppen. "Trotsgruppen" (IT) verkar inte ha något speciellt samband med kunskap om påföljd, och vi erinrar oss, att motsvarande gäller för kunskap om brotts svårighetsgrad (se avsnitt IV.3.3.).

IV.3.6. Sambandet mellan intentionsgrupper och värderingsgrupper

En korstabulering av de fyra intentionsgrupperna mot de sex värderingsgrupperna redovisas i tabell 15 (rådata i bilaga 21).

Tabell 15. Korstabell över intentionsgrupp, åk 9, och värderingsgrupp, åk 9. Tecknen i tabellen anger om cellfrekvensen är överrepresenterad (+) eller underrepresenterad (-) jämfört med vad man kunde förvänta sig om det inte fanns något samband mellan variablerna.

Värderingsgrupp, åk 9	Höga intentioner (IH)	Höga int. i förmögenhetsbr. (IDF)	Låga intentioner (IL)	"Trots" (IT)
Mindr.stränga värderingar (VL)	++	+	--	0
Strängare värderingar (VS)	--	--	++	0
Diff.värderingar (VD)	--	-	++	0
Förmögenhetsbrott allv. (VSF)	0	-	0	++
Lindr.brott mindre allv. (VT)	0	++	--	0
Maskn.och häleri allv. (VMH)	-	0	0	0

$$\chi^2 = 117.25$$

$$fg = 15$$

$$p = 0.001$$

Sambandet mellan intention och värdering är, som det visas i tabell 15, starkt och klart. De pojkar som har höga brottsliga intentioner (IH) är överrepresenterade bland dem som har mindre stränga värderingar (VL). Även IDF-pojkarna (höga intentioner i förmögenhetsbrott) är överrepresenterade i VL, men framförallt i VT, som har en mindre sträng syn på lindriga brott. Detta verkar helt rimligt.

IL-gruppen (låga intentioner) är överrepresenterad bland dem som har stränga eller differentierande värderingar (VS respektive VD). IT-pojkarna, vars höga intentioner att maska och göra motstånd tolkats i termer av "trotsreaktioner" är kraftigt överrepresenterad bland de pojkar som anser att förmögenhetsbrott är allvarligare än våldsbrott (VSF). Detta är ett resultat som kan jämföras med det faktum att IT-pojkarna redan i åk 3 av sina lärare bedömdes som speciellt aggressiva (se avsnitt IV.2.7.).

VMH-pojkarna, som har en sträng värdering av maskning och häleri, är underrepresenterade bland högintensionspojkar. Det kan påpekas - vilket inte framgår av tabell 15 utan endast av bilaga 21 - att inga VMH-pojkar tillhör IH, men 81% av dem tillhör IL.

V. AVSLUTNING

V.1. Sammanfattning och slutsatser

Syftet med denna studie har varit att mer ingående studera ungdomars kunskaper om, och attityder till, brott, närmare bestämt i fyra dimensioner:

- kunskap om brotts svårighetsgrad
- kunskap om påföljd
- egen värdering av brott
- egen intention att begå brott

Svaren på Örebroprojektets kriminalitetsenkät, åk 9/71 (endast besvarad av pojkar), attityd- och kunskapsdelen, analyserades med hjälp av latent profilanalys - en statistisk metodik, som grupperar individer efter svarsmönster. I var och en av de fyra nämnda dimensionerna framkom på detta sätt ett antal profilgrupper med sinsemellan olika svarsmönster.

I studiens andra del jämfördes de olika profilgrupperna inom varje dimension med avseende på en mängd bakgrundsvariabler. Vi ville studera vad som är karakteristiskt för pojkar som har olika kunskaper om, och attityder till, brott.

Slutligen jämfördes profilgruppslösningarna för de fyra dimensionerna med varandra. Vilka samband råder mellan kunskap om brotts svårighetsgrad, kunskap om påföljd, värdering och intention?

Lösningarna för de fyra olika profilanalyserna finns beskrivna med figurer i avsnitten IV.1.2 - IV.1.5.

Analyserna av jämförelserna mellan profilgrupperna inom respektive dimension med avseende på bakgrundsdata finns sammanfattade i avsnitten IV.2.4. (kunskapsgrupper), IV.2.5. (påföljdsgrupper), IV.2.6. (värderingsgrupper) samt IV.2.7 (intentiongrupper).

Dessa delar av studien kommer därför inte att sammanfattas här, utan läsaren hänvisas till de angivna avsnitten.

Däremot skall vi uppehålla oss kortfattat vid studiens avslutande del: En jämförelse av profilgruppslösningarna för de fyra dimensionerna. Denna jämförelse har presenterats i avsnitten IV.3.1. - IV.3.6. Den kan betraktas som en studie av vilka samband som råder mellan kunskap om brotts svårighetsgrad, kunskap om påföljd, värdering och intention.

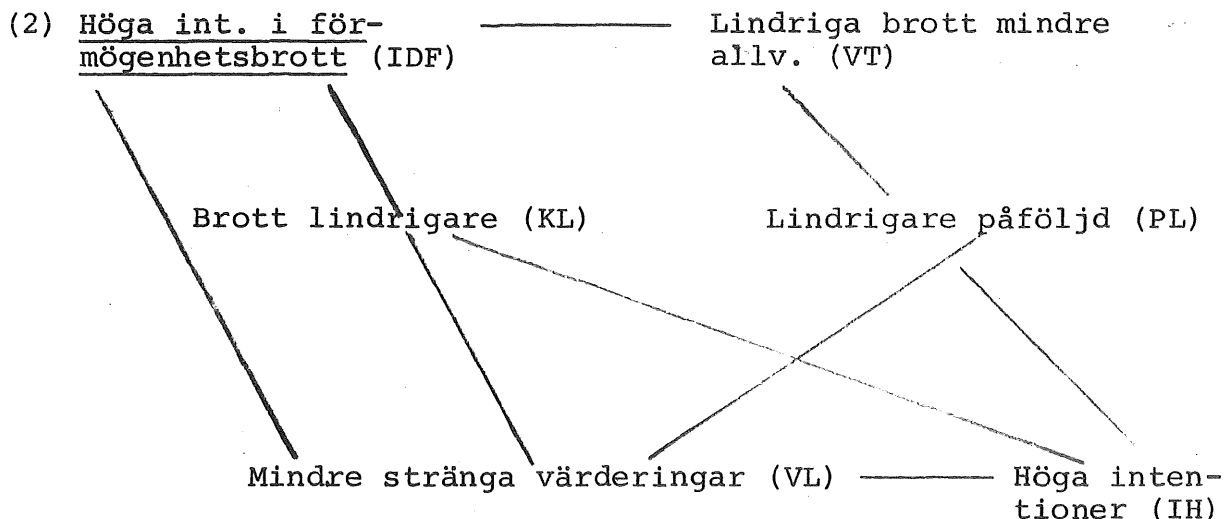
Vi erinrar oss från litteraturgenomgången (avsnitt I.1) att Aronfreed (1968) skiljer mellan extern och intern kontroll, där den externa kontrollen står för följande av normer p g a de direkta yttre konsekvenserna av handlingen. Intern kontroll innebär däremot en internalisering av normerna så att dessa blir förpliktande för det egna handlandet. Begreppen extern/intern kontroll kan kopplas till de kriminalpolitiska begreppen allmänprevention (straff bör ha avskräckande effekt) respektive individualprevention (straff bör ha en rehabiliterande/återanpassande effekt) (Se t e x Haglund 1973). I de data som vi använt oss av kan vi knyta begreppet extern kontroll till variablerna kunskap om brotts svårighetsgrad och kunskap om påföljd. Begreppet intern kontroll hör däremot närmast samman med värdering av brott och egen handlingsintention. Dessa "gränser" är naturligtvis inte helt klara. Speciellt frågande kan man kanske ställa sig inför den variabel som vi benämnt "kunskap om brotts svårighetsgrad" och som givit upphov till tre stycken "kunskapsgrupper". Vi erinrar oss frågans formulering: "Är den händelse som beskrivs ett brott eller inte, och om du tror att det är ett brott, vilken svårighetsgrad har detta?" Åtminstone den senare delen av frågan - vilken svårighetsgrad man tror att brottet har - kanske i lika stor (eller större) utsträckning mäter den egna attityden till brott.

Detta visar bl a att även om begreppen kunskaper och attityder kan hållas klart isär på ett teoretiskt plan (som Aronfreed gör) kan det vara svårt att göra det i praktisk forskning.

Variabeln "kunskap om påföljd" kan nog i större utsträckning än "kunskap om brotts svårighetsgrad" anses mäta "ren" kunskap.

Samtliga fyra variabler visar i vår data starka samband med varandra.

Vid ett studium av det överrepresentationsmönster, som framträder i tabellerna 10-15, kan man grovt särskilja tre "clusters":

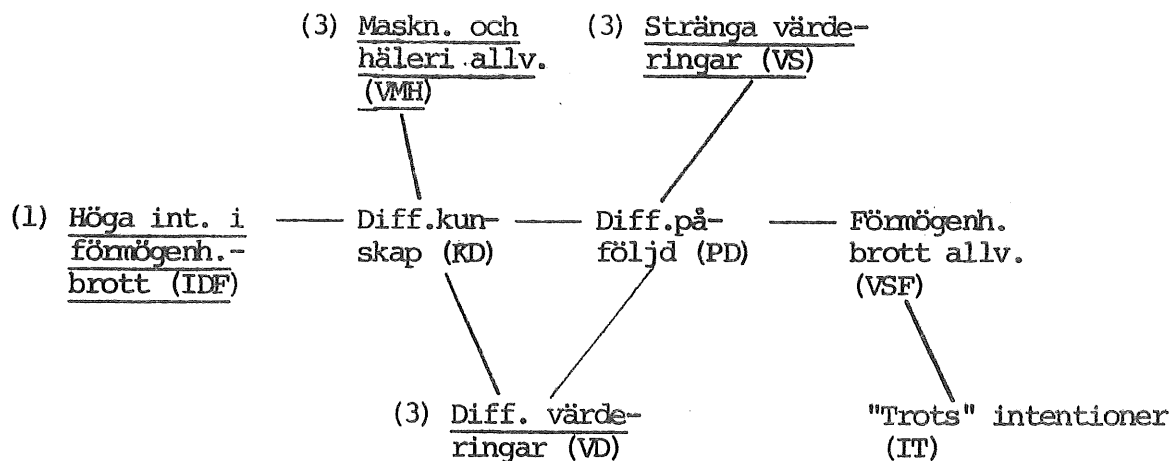

Figur 17. Schematisk skiss över det första av de "clusters" som bildas vid ett studium av sambandet mellan kunskaper, värderingar och intentioner. Strecken mellan grupperna symboliserar överrepresentation (+ eller ++) i korstabeller. Grupper som är understrukna figurerar i något av de två andra "clustren" - siffran anger vilket.

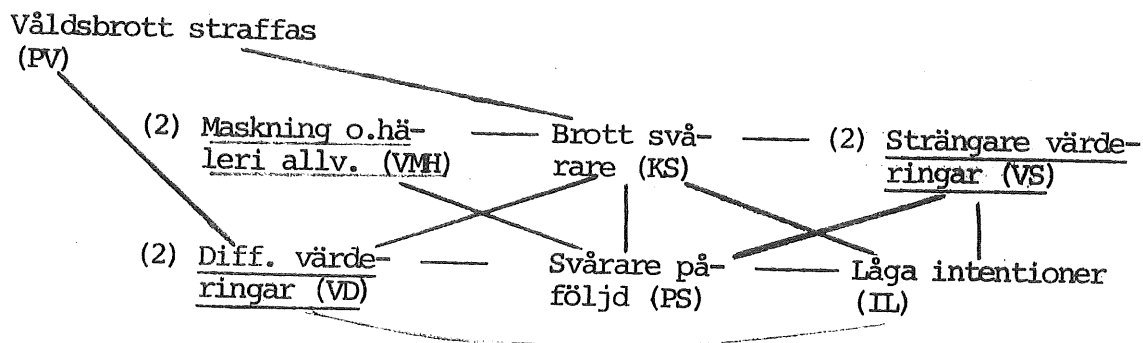
Ett "cluster" består av pojkar som anser att brott överlag är mindre svåra (KL), som anser att de ger upphov till mindre stränga påföljder (PL), har mindre stränga värderingar (VL) och har höga intentioner (IH). Samtliga dessa variabler är interrelaterade. Detta åskådliggörs i figur 17, där de streck som förbinder grupperna står för överrepresentation i korstabell (+ eller ++). Som synes är andra grupper "knutna" till detta "cluster", det gäller de pojkar som har mindre stränga värderingar av lindriga brott (VT), och de pojkar som har högre intentioner till förmögenhetsbrott än till våldsbrott (IDF).

Ett andra "cluster" utgörs av de pojkar som har differentierande värderingar (VD), differentierande kunskap om påföljd (PD) och differentierande kunskap om brotts svårighetsgrad (KD). Se figur 18. Till detta "cluster" är "knutna" de pojkar som har högre intentioner till förmögenhetsbrott än till våldsbrott (IDF) vilka ju också återfanns i "cluster" 1. Vidare återfinns här pojkar med stränga värderingar (VS) och pojkar med sträng syn på maskning, häleri och grövre brott (VMH). Som vi ska se förekommer också dessa grupper i "cluster" 3. Vidare ser vi att de pojkar som har strängare värdering av förmögenhetsbrott (VSF) och pojkarna med "trotsiga" intentioner (IT) kan knytas till detta "cluster".

Det tredje "clustrets" kärna består, som framgår av figur 19, av pojkar med stränga värderingar (VS) och låga intentioner (IL) och som anser att brott överlag är svårare (KS) samt att de i allmänhet medför strängare påföljd (PS). Till detta "cluster" är också "knutna" de pojkar som anser att våldsbrott straffas hårdare än förmögenhetsbrott (PV), samt

Figur 18. Schematisk skiss över det andra av de "clusters" som bildas vid ett studium av sambandet mellan kunskaper, värderingar och intentioner. Strecken mellan grupperna symboliserar överrepresentation (+ eller ++) i korstabeller. Grupper som är understrukna figurerar i något av de två andra "clustren" - siffran anger vilket.

Figur 19. Schematisk skiss över det tredje av de "clusters" som bildas vid ett studium av sambandet mellan kunskaper, värderingar och intentioner. Strecken mellan grupperna symboliserar överrepresentation (+ eller ++) i korstabeller. Grupper som är understrukna figurerar i något av de två andra "clustren" - siffran anger vilket.

pojkar med differentierande värderingar (VD) och pojkar med sträng syn på maskning, häleri och grövre brott (VMH).

Det "cluster" som består av pojkar med mindre stränga värderingar och kunskaper och höga intentioner är relativt väl avgränsat från de andra två. Pojkar med "differentierande" kunskaper och värderingar är svårare att hålla isär från pojkar med stränga värderingar och kunskaper samt låga intentioner. Framförallt tycks det vara svårare att knyta de "differentierande" pojkarna till en viss typ av intentioner.

De allmänna slutsatser vi kan dra av denna sammanfattande analys är följande:

För vissa grupper av pojkar tycks kunskaper, värderingar och intentioner hänga rätt väl ihop och bildar ett konsistent mönster. Det gäller framförallt de pojkar som har en allmänt "sträng" syn och låga intentioner. Här kanske man kan tala om en "intern kontroll" i Aronfreeds mening, d v s de yttre kunskaperna har internaliserats och bildar normer för det egna handlandet. (Detta kan vi säga eftersom vi i vår studie funnit klara samband mellan intentioner och faktiskt handlande). Vidare finns det pojkar som har en allmänt "mindre sträng syn" på brott och höga intentioner att begå dem. Dessa är färre än de "stränga" pojkarna men verkar i gengäld vara en mer homogen grupp, där kunskaper och värderingar står i samklang med intentioner och handlande.

Alla pojkar kan dock inte placeras in i detta "mönster". En betydande del av pojkarna differentierar mellan brotten på olika sätt i sina värderingar och kunskaper. Dessa har inga enhetliga intentioner till brotten.

Båda de variabler vi kallat "kunskap" (om brotts svårighetsgrad respektive om påföljd) visar kraftiga samband med värdering och intention. Det är svårt att uttala sig om i vilken utsträckning de (speciellt gäller detta kunskap om brotts svårighetsgrad) utgör mått på "attityd" snarare än "kunskap". Den nära knytningen till värderingar och intentioner tyder för vissa pojkar på att den snarast kanske utgör ett attitydsmått, medan den för andra pojkar - där anknytningen är mindre tydlig - mäter kunskap. Å andra sidan kan det ju vara så att kunskap i de förra fallen är "internaliserad" och därför står i nära samband med värderingar och intentioner.

V.2. Några påpekanden rörande metodiken

Avslutningsvis vill vi göra några påpekanden angående de metoder som använts. Metodiken kan ha konsekvenser för tolkningen av resultaten.

V.2.1. Latent profilanalys

Det vanliga utfallet vid studier med latent profilanalys är att man får en "höggrupp" en "låggrupp" samt ett antal mellan- eller "genomskärar"-grupper. Detta är också fallet i de fyra LPA-analyser som gjorts här. Denna stabilitet i utfall kan tolkas på i princip tre sätt:

- Det kan vara en rent statistisk artefakt - att individer grupperas i en låg- och en höggrupp kan så vara en inbyggd konsekvens av metoden LPA.
- Det kan vara en artefakt av frågeformulärens konstruktion. Vissa individer kan tendera att alltid svara

"i en ända" av den skala som finns i frågeformuläret, andra individer i den andra "ändan" (response set). Detta skulle då automatiskt medföra att de kommer att hamna i en låg- respektive en höggrupp.

- Slutligen kan naturligtvis den psykologiska verkligheten vara beskaffad på det sätt som LPA-analyserna visar.

Vi inser att av dessa tolkningar så är det endast den sista som är önskvärd - det är så vi hoppas att det förhåller sig. Tyvärr är det svårt att 100%-igt säga att så är fallet. I avsnitt V.1. såg vi att vissa profilgrupper bildade "cluster". "Cluster" nr 1 - med "mindre stränga" kunskaper och värderingar och höga intentioner - består av vad vi skulle kunna kalla lågrupper (eller höggrupper - det beror naturligtvis på skalornas vändning). Likaså kan "cluster" nr 3 - med "stränga" kunskaper och värderingar och låga intentioner - betraktas som idel höggrupper (alternativt lågrupper). Detta skulle kunna tolkas som att vi har hittat individer som tenderar svara "extremt" på de enkätfrågor som ställts, snarare än individer som "verkligt" har liknande kunskaper, värderingar och intentioner. Det är naturligtvis svårt att uttala sig om i vilken utsträckning sådana svarstendenseffekter spelar in. Vi har å andra sidan funnit att de profilgrupper vi observerat skiljer sig åt på en rad olika sätt ifråga om bakgrundsfaktorer, andra variabler, mätta vid olika tidpunkter och med olika instrument. Detta gäller även låg- och höggrupperna och syns tyda på att de olika svarsmönstren (profilgrupperna) är psykologiskt meningsfulla.

V.2.2. Jämförelser bakåt i tiden

Vi har jämfört profilgrupper, baserade på data avgivna i åk 9/71, i variabler som har mätts vid andra (och tidigare) tillfällen. Utifrån en sådan analys är det naturligtvis svårt att uttala sig om kausalsamband. Då vi finner att individer som tillhör en viss profilgrupp i åk 9 karakteriseras av dålig anpassning kan vi inte säga att dålig anpassning förorsakar att man kommer att höra till en speciell profilgrupp (alltså, att man kommer att ha en viss typ av kunskaper och attityder). Ett metodiskt bättre angreppssätt är att studera hur individer som karakteriseras av dålig anpassning fördelar sig över profilgrupper i åk 9. En sådan analys ligger dock utanför våra möjligheter i denna rapport.

Vi hoppas dock att resultaten kan användas för att generera och pröva hypoteser av nämnda slag, och att de, i ett vidare perspektiv, kan komma till användning i studiet av normbildning, moralutveckling, norminternalisering, undervisning i lag och rätt mm.

Referenser

- Akman, D.D., Normandeau, A. & Turner, S. The measurement of delinquency in Canada. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1967, 58, 330-337.
- Aronfreed, J. *Conduct and conscience. The socialization of internalized control over behavior.* New York: Academic Press, 1968.
- Becker, H.S. *Outsiders. Studies in the sociology of deviance.* New York: Free Press of Glencoe, 1963.
- Beckne, R. En analys av data från elevenkäter. Örebroprojektet, delstudie 1. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska institutionen, 1966.
- Bernstein, B. *Social class and socialization.* London University: Institute of Education, 1970.
- BRÅ 1975:2. Unga lagöverträdare. Forskningsresultat och kriminalpolitiska slutsatser av 1956 års klientelundersökning. Rapport från Sättra-symposiet. Stockholm: Allmänna Förlaget, 1975.
- Campbell, E.Q. The internalization of moral norms. *Sociometry*, 1964, 27, 391-412.
- Carlström, I. Ungdomars kännedom om gällande lagar och deras attityder till brott och påföljder: En undersökning och en läromedelsutprovning. Malmö, Lärarhögskolan, Pedagogisk-Psykologiska Problem, 1971, No. 135.
- Deese, J. *Psycholinguistics.* Boston: Allyn & Bacon, 1970.
- Dunér, A. Uppväxtmiljö och utveckling. Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, Rapporter, 1976. No. 10.
- Dunér, A. & Haglund, B. Tonårspojkar och brott. Utbildningsforskning, SÖ-rapport nr 8. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1974.
- Festinger, L. *A theory of cognitive dissonance.* Stanford: Stanford University Press, 1957.
- Haan, N., Smith, M.B. & Block, J. The moral reasoning of young adults. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968, 10, 183-201.
- Haglund, B. Kunskap om och värdering av kriminellt beteende. En studie av 16-åringars kunskap om brottslighet och deras värdering av beteendesituationer. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1973.
- Hays, W.L. *Statistics.* London: Holt, Rineheart and Winston, 1963.

- Hencz, M. & Jansson, G. Tillbakadragna skolelevers anpassning. Örebroprojektet, delstudie 29. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1976.
- Henricsson, M. Tonåringar och normer. Utbildningsforskning, SÖ-rapport nr 4. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1973.
- Hindelang, M.J. Moral evaluations of illegal behaviors. Social Problems, 1974, 21 (3), 370-385.
- Hirschi, T. Causes of delinquency. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1969.
- Hjortzberg-Nordlund, F. Tonåringar och studie- och yrkesvalet. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1972.
- Hsu, M. Cultural and sexual differences in the judgement of criminal offences: A replication study on the measurement of delinquency. Journal of Criminal Law and Criminology, 1973, 64 (3), 348-353.
- Härnqvist, K. Manual till DBA. Stockholm: Skandinaviska Testförlaget, 1962.
- Josephson, I. Sociala relationer och skolprestation. Örebroprojektet, delstudie 3. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1967.
- Lange, L. Analysis of deviations from norms in students from Poznan and Jena. Probleme und Ergebnisse der Psychologie, 1970, 35, 35-55.
- Magnusson, D., Dunér, A. & Beckne, R. Anpassning, beteende och prestation - Örebroprojektet. IV. Datainsamling och bakgrundsvariabler. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1967 (a).
- Magnusson, D., Dunér, A. & Beckne, R. Anpassning, beteende och prestation - Örebroprojektet. V. Undersökningsvariabler. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1967 (b).
- Magnusson, D., Dunér, A. & Zetterblom, G. Anpassning, beteende och prestation - Örebroprojektet. X. Undersökningar i projektets andra etapp. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1968.
- Magnusson, D., Dunér, A. & Zetterblom, G. Adjustment. A longitudinal study. Stockholm: Almqvist & Wiksell och New York: Wiley, 1975.
- Marnell, M. Presentation av elevenkät åk 9, 1971. Stencil, Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen, 1971.

- Marnell, M., Dunér, A. & Magnusson, D. Tonåringar - relationer och reaktioner. Utbildningsforskning, SÖ-rapport nr 6. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1973.
- Mårdberg, B. Latent profilanalys (LPA). Beskrivning av metoden och anvisningar för användning av ett preliminärt datamaskinprogram skrivet för FOA:s IBM 7090. Stencil, Stockholm, PA-rådet, 1967.
- Mårdberg, B. LPA 2, Program description. Research from the Psychological Institute of Bergen, 1974, 5, No. 2.
- Nelson, E.A., Grinder, R.E. & Biaggio, A.M.B. Relationship among behavioral cognitive-developmental and self-report measures of morality and personality. Multivariate Behavioral Research, 1964, 4, 483-500.
- Normandeau, A. The measurement of delinquency in Montreal. Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, 1966, 57, 172-177.
- Olofsson, B. Vad var det vi sa. Om kriminellt och konformt beteende bland skolpojkar. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1971.
- Pittel, S.M. & Mendelsohn, G.A. Measures of moral values: A review and critique. Psychological Bulletin, 1966, 66, 22-35.
- Riedel, M. The perception of crime: A study of the Sellin-Wolfgang seriousness scale. Dissertation Abstracts International, 1973, 33, No. 7054.
- Rose, G.N.G. Concerning the measurement of delinquency. The British Journal of Criminology, 1966, 6, 414-418.
- Rossi, P.H., Waite, E., Bose, C. & Berk, R.E. The seriousness of crimes: Normative structures and individual differences. American Sociological Review, 1974, 39, 224-237.
- Sellin, D. & Wolfgang, M.W. The measurement of delinquency. New York: John Wiley & Sons, 1964.
- Sherman, R.C. & Dowdle, M.D. The perception of crime and punishment: A multidimensional scaling analysis. Social Science Research, 1974, 3 (2), 109-126.
- SOU 1973:26. Lag och rätt i grundskolan. Stockholm: Allmänna Förlaget, 1973.
- Westrin, P.A. WIT III Manual. Stockholm: Skandinaviska Testförlaget, 1969.

Bilaga 1. Medelvärden för de tre kunskapsgrupperna i vissa variabler som indikerar yttre och inre anpassning

Variabel	KL	KS	KD	Högt värde betyder
Brottsbelastning, åk 9	3.79	3.23	3.15	Hög belastning
Trivts i skolan, åk 9	2.76	2.49	2.49	Mindre trivsel
Skolsatsning, åk 9	0.13	-0.14	-0.19	Mindre skolsatsning
Aspiration, åk 9	3.58	3.41	3.63	Större aspiration
Meningsfullhet, åk 9	1.91	1.88	1.63	Mindre mening
Tillbakadragenhet, åk 3	0.14	-0.05	0.29	Större tillbakadragenhet

Bilaga 2. Korstabulering av kunskapsgrupp, åk 9, mot konformitetsgrupp, åk 9. Råvärden.

Konformitetsgrupp, åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9			
	KL	KS	KD	S:a
Konforma	14	33	6	53
Konforma, ej upptäckta	77	54	26	157
Aktiva ej upptäckta	48	34	14	96
Konforma upptäckta	43	65	17	125
Aktiva upptäckta	15	23	4	42
Konforma BVN	16	16	3	35
Aktiva BVN	12	3	3	18
Summa	225	228	73	526

Bilaga 3. Medelvärden för de tre kunskapsgrupperna i vissa variabler som indikerar intelligens, skolprestation, föräldra- och kamratrelationer

Variabel	KL	KS	KD	Högt värde betyder
DBA, åk 3	31.83	31.06	33.44	Högre intelligens
DBA, åk 6	32.83	30.96	33.98	Högre intelligens
WIT, åk 8	4.56	4.30	5.13	Högre intelligens
Standardprov, åk 6	101.38	98.36	109.35	Bättre skolprestation
Tillit, åk 9	2.85	2.56	2.72	Liten tillit
Trevl.samvaro, åk 9	3.57	3.32	3.38	Sällan trevlig samvaro
Samv.i för. rel, åk 9	-0.16	0.10	0.06	"Mycket" samvete
Fadersrel., åk 9	-0.09	0.13	-0.19	Bra fadersrelationer
Konform.or-saker, åk 9	-0.04	0.01	0.24	Ej viktiga
Kamratrel., åk 9	-0.14	0.16	-0.03	Bra kamratrelationer

Bilaga 4. Medelvärden för de fyra påföljdsgrupperna i vissa variabler som indikerar yttre anpassning

Variabel	PS	PL	PD	PV	Högt värde betyder
Aggressivitet, åk 6	0.08	-0.05	0.09	-0.24	Stor aggressivitet
Brottsbelastning, åk 9	3.31	3.67	3.33	3.10	Stor brottsbelastn.
Bekymmer hemkomsttid, åk 3	1.40	1.36	1.60	1.40	Mycket bekymmer
Bekymmer hemkomsttid, åk 6	1.19	1.20	1.39	1.14	Mycket bekymmer
Bekymmer med lydnad, åk 3	1.71	1.63	1.93	1.58	Mycket bekymmer
Bekymmer med lydnad, åk 6	1.78	1.56	1.73	1.55	Mycket bekymmer

Bilaga 5. Medelvärden för de fyra påföljdsgrupperna i vissa variabler som indikerar skolförhållanden och inre anpassning.

Variabel	PS	PL	PD	PV	Högt värde betyder
Allm.skoltrivsel, åk 6	20.89	21.74	21.31	20.03	Dålig skoltrivsel
Trivts i skolan, åk 9	2.58	2.70	2.55	2.39	Dålig trivsel
Skolleda, åk 3	0.42	-0.10	-0.02	-0.12	Stor skolleda
Skolleda, åk 6	0.25	-0.09	-0.03	-0.23	Stor skolleda
Skolsatsn., åk 9	0.23	-0.03	-0.14	-0.06	Liten skolsatsning
Aspiration, åk 9	3.21	3.58	3.48	3.46	Stor aspiration
Meningsfullhet, åk 9	2.18	1.86	1.83	1.74	Liten mening
Uppl.arb.-belastn, åk 9	0.10	0.09	-0.05	-0.20	Stor belastning
Psykosom. symtom, åk 3	13.96	13.58	14.09	13.18	Många symtom
Psykosom. symtom, åk 9	0.12	-0.05	0.11	-0.14	Många symtom

Bilaga 6. Medelvärden för de fyra påföljdsgrupperna i vissa variabler som indikerar intelligens, skolprestation, föräldra- och kamratrelationer

Variabel	PS	PL	PD	PV	Högt värde betyder
DBA, åk 3	25.00	32.63	31.60	31.69	Hög intelligens
DBA, åk 6	24.52	33.00	32.36	32.01	Hög intelligens
WIT, åk 8	3.00	4.75	4.45	4.75	Hög intelligens
Standardprov, åk 6	79.96	101.38	102.52	105.85	Bra skolprestation
Trevlig samvaro, åk 9	2.88	3.59	3.37	3.32	Sällan trevlig samvaro
Kamrat-skattn, åk 8	2.97	3.18	3.21	3.10	Stor popularitet

Bilaga 7. Medelvärden för de sex värderingsgrupperna i vissa variabler som indikerar yttre anpassning och föräldrarelationer

Variabel	VL	VS	VD	VSF	VT	VMH	Högt värde betyder
Utagerande beteende, åk 9	0.12	0.15	0.07	0.12	-0.29	-0.62	Litet utag. beteende
Aggressivitet, åk 3	0.15	-0.13	-0.30	0.01	0.21	-0.71	Stor aggressivitet
Aggressivitet, åk 6	0.06	-0.15	-0.17	-0.04	0.19	-0.05	Stor aggressivitet
Brottsbelastn, åk 9	4.36	2.23	2.90	3.21	4.70	2.52	Stor brottsbelastning
Tillit, åk 9	2.84	2.43	2.71	2.54	2.94	2.33	Liten tillit
Trevlig samvaro, åk 9	3.67	3.07	3.41	3.14	3.71	3.11	Sällan trevlig samvaro
Modersrelationer, åk 9	0.23	-0.18	-0.19	0.16	0.10	-0.59	Dåliga modersrelationer
Fadersrelationer, åk 9	0.11	0.35	-0.12	0.29	-0.18	0.09	Bra fadersrelationer
Samvete i föräldrarel., åk 9	-0.30	0.33	0.05	0.08	-0.24	0.47	"Mycket" samvete

Bilaga 8. Korstabulering av värderingsgrupp, åk 9, mot konformitetsgrupp, åk 9. Råvärden.

Konformitetsgrupp, åk 9	Värderingsgrupp						Summa
	VL	VS	VD	VSF	VT	VMH	
Konforma	8	15	18	5	2	5	53
Konforma, ej upptäckta	37	30	59	8	19	4	157
Aktiva, ej upptäckta	27	13	28	6	19	3	96
Konforma, upptäckta	25	20	43	9	22	7	126
Aktiva, upptäckta	14	3	7	6	9	1	40
Konforma, BVN	12	7	5	4	6	1	35
Aktiva, BVN	9	1	2	0	6	0	18
Summa	132	89	162	38	83	21	525

Bilaga 9. Korstabulering av värderingsgrupp, åk 9, mot normgrupp, åk 8. Råvärden.

Normgrupp, åk 8	Värderingsgrupp, åk 9						Summa
	VL	VS	VD	VSF	VT	VMH	
L	51	60	89	22	28	7	257
LM	3	2	3	1	1	2	12
M	11	8	15	3	8	1	46
H	21	5	15	3	13	2	59
HH	23	0	17	2	11	2	55
Summa	109	75	139	31	61	14	429

Bilaga 10. Medelvärden för de sex värderingsgrupperna i vissa variabler som indikerar skolförhållanden, inre anpassning, skolprestation och socio-ekonomisk bakgrund

Variabel	VL	VS	VD	VSF	VT	VMH	Högt värde betyder
Allm.skoltrivsel, åk 3	20.46	19.10	20.37	20.50	20.36	20.09	Dålig skoltrivsel
Allm.skoltrivsel, åk 6	22.81	20.42	21.08	20.04	21.81	19.25	Dålig skoltrivsel
Trivts i skolan, åk 9	2.82	2.37	2.57	2.41	2.76	2.22	Dålig trivsel
Skolleda, åk 3	0.08	-0.16	-0.10	-0.04	0.12	-0.69	Stor skolleda
Skolleda, åk 6	0.03	-0.33	-0.05	-0.26	0.12	-0.35	Stor skoleda
Skolsatsn., åk 9	0.16	-0.21	-0.06	-0.18	0.06	-0.50	Liten satsning
Tillbakadragenhet, åk 3	0.16	0.12	-0.13	-0.13	-0.05	-0.71	Stor tillbakadragenhet
Psykosom. symtom, åk 3	13.67	12.70	13.99	13.33	14.47	13.27	Många symtom
Standardprov, åk 6	95.91	99.82	103.02	107.38	100.37	121.38	Bra skolprestation
Föräldr. utbildn, åk 3	5.29	4.72	5.07	4.70	5.16	4.45	Lägre utbildning
Föräldr. utbildn, åk 6	5.36	4.54	5.08	4.88	5.12	3.93	Lägre utbildning

Bilaga 11. Medelvärden för de fyra intentionssgrupperna i vissa variabler som indikerar yttre anpassning.

Variabel	IH	IDF	IL	IT	Högt värde betyder
Motorisk oro, åk 3	-0,09	0.16	-0.14	0.09	Stor motorisk oro
Utagerande beteende, åk 9	-0.08	-0.38	0.11	-0.17	Litet utagerande beteende
Aggressivitet, åk 3	0.16	0.09	-0.21	0.37	Stor aggressivitet
Aggressivitet, åk 6	-0.06	0.22	-0.14	0.26	Stor aggressivitet
Brottsbelastn., åk 9	6.54	5.69	2.57	4.10	Stor brottsbelastning
Bekymmer, hemkomsttid, åk 3	1.62	1.64	1.36	1.48	Mycket bekymmer
Bekymmer, hemkomsttid, åk 6	1.53	1.33	1.18	1.18	Mycket bekymmer
Bekymmer med lydnad, åk 3	1.55	1.90	1.65	1.93	Mycket bekymmer

Bilaga 12. Korstabulering av intentionssgrupp, åk 9, mot konformitetsgrupp, åk 9. Råvärden.

Konformitetsgrupp, åk 9	Intentionssgrupp, åk 9				Summa
	IH	IDF	IL	IT	
Konforma	0	0	50	3	53
Konforma, ej upptäckta	6	4	137	8	155
Aktiva, ej upptäckta	9	17	60	9	95
Konforma, upptäckta	9	19	80	16	124
Aktiva, upptäckta	8	11	15	8	42
Konforma, BVN	9	4	17	5	35
Aktiva, BVN	5	9	4	0	18
Summa	46	64	363	49	522

Bilaga 13. Korstabulering av intentionsgrupp, åk 9, mot normgrupp, åk 8. Råvärden.

Normgrupp, åk 8	Intentionsgrupp, åk 9				Summa
	IH	IDF	IL	IT	
L	13	20	204	17	254
LM	1	2	8	1	12
M	3	5	28	10	46
H	10	12	33	4	59
HH	12	13	25	4	54
Summa	39	52	298	36	425

Bilaga 14. Medelvärden för de fyra intentionsgrupperna i vissa variabler som indikerar skolförhållanden och inre anpassning.

Variabel	IH	IDF	IL	IT	Högt värde betyder
Allmän skoltrivsel, åk 3	19.48	21.29	20.07	20.53	Dålig skoltrivsel
Allmän skoltrivsel, åk 6	22.76	22.72	20.80	20.94	Dålig skoltrivsel
Trivts i skolan, åk 9	2.85	2.93	2.51	2.72	Dålig trivsel
Skolleda, åk 3	0.10	0.19	-0.13	0.10	Stor skolleda
Skolleda, åk 6	0.11	0.18	-0.18	0.15	Stor skolleda
Skolsatsning, åk 9	0.21	0.19	-0.10	-0.05	Liten satsning
Meningsfullhet, åk 9	2.00	2.23	1.77	2.02	Liten mening
Uppl.arb. belastn, åk 9	0.20	0.22	-0.05	0.04	Stor belastning
Tillbakadragenhet, åk 3	0.12	0.16	-0.02	-0.45	Stor tillbakadragenhet
Psykosomatiska symtom, åk 3	13.17	14.50	13.62	13.87	Många symtom

Bilaga 15. Medelvärden för de fyra intentionssgrupperna i vissa variabler som indikerar hemförhållanden och föräldrarelationer.

Variabel	IH	IDF	IL	IT	Högt värde betyder
Moderns arbete, åk 3	3.33	2.51	2.93	3.13	Modern arbetar mycket
Moderns arbete, åk 6	2.89	2.43	2.78	2.94	Modern arbetar mycket
Tillit, åk 9	2.69	3.25	2.60	2.83	Liten tillit
Trevlig samvaro, åk 9	3.56	3.88	3.33	3.48	Sällan trevlig samvaro
Modersrel., åk 9	0.47	0.18	-0.12	-0.04	Dåliga modersrelationer
Faders rel., åk 9	-0.03	-0.53	0.12	-0.20	Bra fadersrelationer
Samv. i förrel., åk 9	-0.50	-0.49	0.17	-0.26	"Mycket" samvete

Bilaga 16. Korstabulering av kunskapsgrupp, åk 9, mot påföljdsgrupp, åk 9. Råvärden.

Påföljds- grupp, åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9			Summa
	KL	KS	KD	
PS	11	36	2	49
PL	151	87	26	264
PD	35	56	28	119
PV	24	52	16	92
Summa	221	231	72	524

Bilaga 17. Korstabulering av kunskapsgrupp, åk 9, mot värderingsgrupp, åk 9. Råvärden.

Värderings- grupp, åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9			Summa
	KL	KS	KD	
VL	101	25	6	132
VS	18	66	7	91
VD	36	82	43	161
VSF	17	16	5	38
VT	48	27	8	83
VMH	3	13	5	21
Summa	223	229	74	526

Bilaga 18. Korstabulering av kunskapsgrupp, åk 9, mot intentionsgrupp, åk 9. Råvärden.

Intentions- grupp, åk 9	Kunskapsgrupp, åk 9			Summa
	KL	KS	KD	
IH	32	11	3	46
IDF	38	12	13	63
IL	132	182	50	364
IT	20	21	8	49
Summa	222	226	74	522

Bilaga 19. Korstabulering av påföljdsgrupp, åk 9, mot värderingsgrupp, åk 9. Råvärden.

Värderingsgrupp, åk 9	Påföljdsgrupp, åk 9				Summa
	PS	PL	PD	PV	
VL	7	91	14	20	132
VS	16	34	28	12	90
VD	15	53	45	45	158
VSF	4	19	14	1	38
VT	5	59	12	8	84
VMH	1	9	5	6	21
Summa	48	265	118	92	523

Bilaga 20. Korstabulering av påföljdsgrupp, åk 9, mot intentionsgrupp, åk 9. Råvärden.

Intentionsgrupp, åk 9	Påföljdsgrupp, åk 9				Summa
	PS	PL	PD	PV	
IH	4	33	6	3	46
IDF	1	38	14	11	64
IL	39	163	88	71	361
IF	5	26	10	7	48
Summa	49	260	118	92	519

Bilaga 21. Korstabulering av intentionsgrupp, åk 9, mot värderingsgrupp, åk 9. Råvärden.

Värderingsgrupp, åk 9	Intentionsgrupp, åk 9				Summa
	IH	IDF	IL	IT	
VL	30	23	70	9	132
VS	0	1	80	6	87
VD	2	14	133	12	161
VSF	4	1	24	9	38
VT	10	23	40	11	84
VMH	0	1	17	3	21
Summa	46	63	364	50	523

S u m m a r y

Söderberg, S. Tonårspojkars kunskaper och attityder rörande brott - en studie med latent profilanalys. (Knowledge on and attitudes towards crimes among adolescent boys - A study with Latent Profile Analysis) Örebroprojektet, delstudie 30, (Department of Psychology, University of Stockholm), 1976. - The study is an investigation of knowledge on and attitudes towards crimes among adolescent boys. The purpose was 1) to distinguish subgroups of boys who differ in these aspects, 2) to elucidate factors in the boys' developmental background, factors which are related to variations in knowledge on and attitudes towards crimes, and 3) to investigate the interrelations among knowledge, attitudes and intentions. C. 530 boys, approximately 16 years old (attending grade 9 in the Swedish comprehensive school), answered a questionnaire on delinquency. Part of the data from this questionnaire were analysed by means of Latent Profile Analysis (LPA). The results showed that it was possible to distinguish: 1) three groups with differing knowledge on crimes, 2) four groups with differing knowledge on consequences, 3) six groups with differing valuations and 4) four groups with differing behavioural intentions. In the second part of the study, these groups were analysed in regard to several variables, chosen to elucidate seven larger aspects of the boys' background: 1) Extrinsic adjustment, 2) School conditions and intrinsic adjustment, 3) Intelligence and scholastic achievement, 4) Socio-economic background, 5) Home conditions, 6) Relations to parents and 7) Peer relations. Clear differences between the groups were observed in several of these aspects, especially in respect to extrinsic and intrinsic adjustment, and parental relations. Boys with differing knowledge on crimes and consequences differed in intelligence. Control analyses showed that differences in other background variables remained when intelligence was held constant, so that differing knowledge on crimes and consequences is not entirely a function of differences in intelligence. Another observation was the clear relation between behavioural intention and actual behaviour. In the third part of the study the interrelations between knowledge, valuations and intentions were explored. The analyses showed clear relations between these variables. The results are interpreted within the framework of Aronfreed's internalization theory: Some boys show clear signs of internal control and consistent attitude-behaviour patterns, while others do not. The study also points to variables in the boys' backgrounds, which possibly contribute to the explanation of these variations.

Keywords: Adolescents, Crime, Attitudes, Latent Profile Analysis, Internal External Locus of Control

